

Pericle Martinescu

Visul Cavalerului

EX PONTO

www.ziuaconstanta.ro

PERICLE MARTINESCU

VISUL CAVALERULUI

PERICLE MARTINESCU

VISUL CAVALERULUI

EX PONTO

Constanța 1998

Seigneur, j'étais dans le néant
infinement nul et tranquille. J'ai été
dérangé de cet état pour être jété dans
le carnaval étrange ...

Je confesse que j'ai fait une idole de
mon esprit, mais je n'en ai pas trouvé
d'autre. Je l'ai traitée par des offrandes,
par des injures.

Paul Valéry

(Monsieur Teste)

DIALOG ACRIMONIOS ÎNTRE EGO ȘI ALTER-EGO

Motto: Eu sunt doi.

Alter-Ego: Aș vrea să stăm puțin de vorbă, pentru a lămuri câteva lucruri ce mi se pare că au stăruit totdeauna în relațiile noastre psihologice și morale, însă nu le-am pus niciodată pe tapet. Sunt convins că între noi există unele antinomii, aș spune chiar antagonisme, mergând adesea până la contradicții fundamentale, mai mult sau mai puțin declarate, al căror mecanism ocult a plăsmuit o individualitate cu un destin paradoxal, asupra căreia ar fi instructiv să întocmim un bilanț cât mai exact, fără tendința de a recurge la menajamente, dar și fără emfază sau prefăcută modestie. Un examen **obiectiv** socot că e oportun, în primul rând ca să arătăm caracterul ambivalent al structurii noastre psiho-somatice, și în al doilea rând să definim, dacă se poate, cauzele care au determinat acest produs. Mulți te-au cântărit cu nedumerire și se întrebau - se mai întreabă încă! - cine ești și ce reprezinți în ultimă analiză. Ca scriitor, ai început prin a fi o promisiune, (ca poet, ca prozator, ca eseist), sfârșind prin a rămâne nerealizat în nici un gen. Ești un om a cărui existență s-a desfășurat în două fluxuri simultane, pe o linie mediană dintre aspirație și renunțare, dintre vocație și amatorism. Când eu te trăgeam în sus să te afirmi, să te impui, tu te complăceai să rămâi pe o treaptă de jos, într-o zonă a limitelor fără strălucire. De ce? Unii te puneau în rândul celor din fruntea generației tale, alții te trimiteau printre cei de la coadă. Care-i adevărul? Aș zice că nu ești nici personajul închipuit de alții, nici acela imaginat de tine. Constitui un fel de

enigmă, oricum un caz mai puțin comun, și dacă cineva ar fi încercat să-ți compună o biografie s-ar fi găsit în situația de a nu ști de unde să pornească și probabil nici n-ar fi găsit ce să spună. Un subiect inclasabil. Cam asta mi se pare că ești! O imersiune în interiorul unei asemenea constituții s-ar impune din mai multe puncte de vedere și n-ar fi poate lipsită de anumite revelații.

Ego: Ai pronunțat cuvântul "enigmă" și în lumina celor formulate aici mă tem că vrei să mă arunci în rândul acelor care, cum spunea Poetul: "De a vieții lor enigmă îi vedem pe toți munciiți." N-aș dori ca sentința eminesciană să mi se aplice, deoarece, deși m-a preocupat deseori problema destinului propriu, nu mi-am dat niciodată atâta importanță ca să pun această problemă pe primul plan, iar studiul "cazului" meu nu m-a reținut prea mult, mai ales în sensul de a mă explica în raport cu lumea exterioară. Părerile altora despre mine mi-au fost indiferente, când nu le-am socotit simple amabilități sau indiscreții, iar ale mele despre mine însumi nu găsesc necesar să le scoatem la iveală. Cât privește coabitarea dintre Mine și Tine, trebuie să recunoști că, în ciuda antinomiilor și contradicțiilor de care ai pomenit, am scos-o destul de convenabil la capăt, fără complicații sau conflicte care să ne zdruncine existența. Am parcurs astfel anii fără să ne dăm seama de "repedea lor trecere", și, iată, am ajuns la liman suportându-ne unul pe altul și îmbătrânind împreună. O "imersiune" în apele biografiei mele, și așa destul de încălцитă, nu ar scoate la suprafață elemente care să a lăcă mai multe explicații în plus. Un subiect inclasabil, nerealizat, cum binevoiești să zici! Dacă aș fi murit la 36 de ani, ca Rafael, poate că aș fi ocupat un loc în istoria literaturii (cel puțin cu numele, menționat printre scriitorii dispăruți "în floarea tinereții"), dar dacă voi trăi până la 89 de ani, ca Michel Angelo, mi-e teamă că nimeni nu-și va mai aduce aminte de mine. Ca atare, refuz să angajez o discuție pe această temă.

Alter-Ego: Stai, stai, s-o luăm atunci mai încet. Toți oamenii, fie ei mari sau mici, devin de la o anumită vârstă obsedați, sau "munciiți", cum ai spus, de rostul lor pe lume. De aici, acele întregi teancuri de Autobiografii, Memorii, Confesiuni sau alte

forme de a se explica fiecare pe sine și de a se justifica pentru ceea ce au făcut în viață. Cât despre dialogul pe care vreau să-l întreprindem acum, știi foarte bine că de la Goethe și până la Marin Preda "Convorbirile" de acest gen au tentat pe mulți și în prezent ele se bucură de mare trecere. De ce să nu încercăm și noi? Căci trebuie să lămurim un "caz", dar fără să alunecăm pe panta discuțiilor savante, nici a frivolităților sau a înfloriturilor de stil ce ne-ar putea pânde pe parcurs.

Ego: Unii își scriu Memoriile sau își dictează "Convorbirile" ca să se scuze, alții să se acuze, cei mai mulți ca să se laude. Pe mine în ce categorie ai de gând să mă plasezi?

Alter-Ego: Deocamdată, în nici o categorie. În ceea ce te privește, situația e alta. Să pornim, deci, de la date mai concrete și să vedem dacă chiar nu te-a preocupat "cazul" la care ne referim. Fiind cu un cap sau cu două mai mic decât alții - așa cum te-a făcut natura - ai, desigur, o optică specială de a privi și recepta realitatea exterioară și de a-ți îndrepta către ea mișcările interioare. De la 1,50 m vezi altfel lumea decât de la 1,80 m, iar oamenii normali, ca talie trupească, nu te prea includ în rândul lor, fiindcă nu ești prezentabil (fotogenic vorbind), sau te acceptă din complezență ori compasiune, când nu te ocolesc pur și simplu. De aici rezultă un exemplu de psihologie - nu numai de anatomie - ieșit din tiparele stereotipului. În lumina acestui dat imprescriptibil, aș fi dornic să aflu, la începutul dialogului nostru, dacă în ultimă analiză ești mulțumit sau nu de felul cum ți-ai desfășurat existența și de ceea ce ai putut realiza în viață.

Ego: Dacă ții neapărat, o să lămurim pe parcursul discuției "complicațiile" cazului meu. Dar, de fapt, nu știu la ce-ar folosi. Ca să fiu absolut sincer, cum vrei tu, voi mărturisi din capul locului că n-am fost niciodată încântat de persoana mea sau de isprăvile pe care mi le-aș putea atribui. În consecință, nu mă aștept ca "portretul" meu, fie el doar "robot" și conturat în părțile sale mai "active" sau "originale" (în înțeles de anomalii biografice, cum ai vrea să insinuezi), să prezinte vreo atracție mai potențată pentru cine caută în acest gen de relatări amănunte senzaționale sau anecdotice, așa cum se așteaptă de la orice incursiune autobiografică. N-am fost nici diplomat, nici

strateg, nici fotbalist, nici cântăreț de șlagăre și nici scriitor celebru sau măcar stâlp de cafea, pentru ca amatorii de mondenități sau picanterii să găsească aici destăinuiri deosebite sau cel puțin amuzante. De când mă știu, am fost un om retransat într-o zonă a introspectărilor, cu o viață interioară tumultuoasă (uneori mai mult decât ar fi trebuit), dar cu manifestări exterioare lipsite de spectaculozitate. Existența mea e o aventură ascunsă care nu poate prezenta interes decât pentru mine însumi. Ea nu poate fi luată de nimeni nici ca exemplu, nici ca termen de comparație. Ba mă tem că nici nu va fi băgată în seamă, astăzi, când, în literatură, în domeniile de creație spirituală (ca să mă limitez la câmpul de activitate ce mi-a fost familiar), autorul, creatorul, ca entitate biologică, e scos din discuție, pentru ca noile modalități (structuralismul, textualismul, semiotica) să pună accentul pe morfologia materialului (în speță, cuvântul, limbajul artistic), iar nu pe conținut, experiență de viață sau coordonate biografice.

Alter-ego: Modalitățile de care ai pomenit sunt cuceriri noi ale științelor filologice și estetice care nu pot fi contestate! Să nu le luăm peste picior!

Ego: Fac și ele parte dintr-o "modă" care va trece, la fel ca toate "ismele" ce-au invadat secolul. Eu consider că la baza oricăror analize "științifice" trebuie pusă existența subiectului luat în discuție, căci, după cum s-a spus (Malraux), rostul omului cât trăiește este să "transforme în conștiință o experiență cât mai largă cu putință". (Vezi că nu e vorba de "creație", ci de "experiență").

Alter-Ego: Ești un adept al biografismului. Atunci să recunoaștem că întrucât ai trecut printr-o Lume și un Timp la care ai fost martor ocular, vei concede că prin atingerile cu Istoria (acestea fiind adesea brutale și patetice), biografia ta conține - contrar temerii exprimate mai înainte, că n-ar interesa pe nimeni - câteva puncte semnificative dacă sunt raportate la epoca și destinul generației căreia i-ai aparținut.

Ego: Numai cu asemenea îngăduință m-aș încumeta să cred că ceea ce pot spune despre mine ar putea să fie valabil și pentru alții. Deoarece, ca și toți cei din generația mea, am fost martorul unor spectacole extraordinare, la care particip fără între-

rupere de vreo șaptezeci de ani și care întrec prin intensitate și dramatism plâsmuirile celor mai înfierbântate imaginații. Iar în cadrul acestor spectacole hiper-shakespeariene, abuzurile, crimele, războaiele, răzvrătirile, atentatele, fanatisme și violențele de tot felul s-au succedat și se mai succed într-o avalanșă ametoitoare, făcându-l pe cel ce asistă la desfășurarea lor să se întrebe dacă lumea în care trăim e creația unui Întelept suveran și bine intenționat, sau nu-i decât jucăria născocită de un Nebun pentru propria lui delectare. Vreme de o viață întreagă am urmărit cu pasiune și curiozitate, indignându-mă până la mânie uneori, sau privind alte ori cu silă și îndurerare diversele episoade ale acestei teribile epopei, și am tras concluziile de neînălțurat.

Alter-Ego: Ca spectator al acestei "epopei" ar trebui să fii mândru că ai participat la atâtea episoade "tari". Spectacolul nu era de toate zilele!

Ego: Ar fi însemnat să fii sadic ca să mă "mândresc" cu așa ceva. Și pe urmă, totul a durat prea mult.

Alter-Ego: Câteva decenii. Ce contează!

Ego: Dar istoria e acumulare de evenimente, nu numai de timp. În aceste câteva decenii, evenimentele, prin multitudinea și gravitatea lor, aproape că au anulat Timpul.

Alter-Ego: Te situezi, așadar, dincolo de **durată** și, prin ponderea fenomenelor trăite, ții să rămâi neapărat un fiu al secolului XX, chiar dacă nu ești mulțumit de conținutul lui. Acest secol are însă și el o durată. Prin coordonatele sale istorice s-a spus că începe în 1914, odată cu încheierea unei lunguroase "Belle Epoque" și cu izbucnirea primului război mondial, depășind cu puțin barierele calendaristice convenționale. Ce rădăcini mai adânci te leagă de un asemenea sol?

Ego: Foarte multe. În primul rând câteva amintiri de neșters și care vorbesc de la sine. Voi declara, astfel, că, în mod fatidic, prima mea amintire fixată în câmpul conștiinței reprezintă o noapte de vară din anul 1913 (aveam atunci doi ani și jumătate), când m-a trezit din somn o mare zarvă ce se iscase în toată casa. Sunase mobilizarea și oamenii se grăbeau să plece la armată, despre care vorbea cu spaimă și oroare. Deci, o noapte de război! A doua amintire dăinuie din vara lui 1916 (aveam

cinci ani și jumătate) și se leagă de intrarea într-un alt război. Cele ce au urmat de atunci și până acum ar constitui verigile unui coșmar ce se abătea cu o tenacitate obstinată asupra lumii.

Alter-Ego: Ai o viziune prea sumbră ... În acest "coșmar" cum te grăbești să-l numești, a fost și câte o "sărbătoare de neuitat" (Hemingway), ba chiar perioade de "carnaval" când omenirea a exultat din plin. N-am să mă refer acum la atâtea revoluții tehnice și științifice care au schimbat fața civilizației moderne, făcând ca multe himere să devină banale realități, dar am să-ți amintesc un singur moment - ce le încununează pe toate celelalte - când întreaga suflare a planetei s-a cutremurat de bucurie și uimire: ziua când primul om de pe Pământ a pus piciorul pe Lună! Și - datorită televiziunii, altă creație fenomenală a secolului - am văzut cu ochii noștri cum acel om pășea pe solul selenar! Cele mai fantastice basme din lume au pălit față de această explorare omenească extraterestră. Cei ce au trăit acel moment pot fi mândri că l-au apucat și i-au fost martori. Chiar de-ar fi numai atât, secolul XX își va fi câștigat cu prisosință gloria supremă în derularea tuturor veacurilor! Am da dovadă de prea multă ingratitudine dacă nu i-am recunoaște meritele.

Ego: Acela reprezintă momentul culminant în istoria omenirii, ai dreptate. Dar bomba de la Hiroshima?! ... Și uiți că ne aflăm sub amenințarea catastrofei nucleare?! ... Iar dacă ar fi să întocmim o listă, am vedea că predominante în lume sunt aspectele dure, conflagrațiile, războaiele, care se succed în lanț pe diferite regiuni ale globului, și, fără să fie totdeauna mondiale, ele sunt **permanente**.

Alter-Ego: Acestea fac parte din legile inexorabile ale Existenței - lupta pentru Viață - deci și ale umanității. Istoria nu-i altceva decât hronicul războaielor privite ca acte de eroisme primitive. Perioadele de pace sunt interludii placide tratate de istorici în paranteze sau trecute sub tăcere.

Ego: Civilizația și Cultura s-au făurit numai în vremuri de pace. Iar dacă asistăm acum la apogeul lor, e cazul să observăm că vremurile noastre s-au bucurat de prea puțină pace și de prea multe suferințe. De aceea, e de presupus că oricine a trecut

prin acest veac falnic și abraș ar avea ceva de spus, ba este dator, chiar obligat să depună mărturie despre ceea ce a văzut și a trăit. Numai în acest sens mi-aș permite, prin urmare, și eu cutezanța de a vorbi despre mine, căci deși doar ca spectator - fără să fi năzuit vreodată să devin **Ceva** sau **Cineva** în ierarhiile sociale (chiar gândul unei profesionalizări mi-a repugnat adeseori) - am căutat totdeauna să văd și să înțeleg cât mai bine cauzele și efectele convulsiunilor omenesti, să am o percepere și o conștiință cât mai profunde și mai exacte ale fenomenului existențial, atât pe plan individual, cât și pe plan istorico-social.

Alter-Ego: Nu cred că toți membrii generației gândesc la fel, mai ales în chestiunea profesionalizării. Datoria fiecărui om este să facă și să devină ceva în viață. Numai boemii și ratații se exclud de la această ordine.

Ego: Ai putea adăuga: și **lucizii**.

Alter-Ego: Cu rezerva ca **înțelegerea** și **conștiința** pe care îți place să le invoci să nu ducă la sterilitate și dezabuzare, așa cum se întâmplă deseori.

Ego: Dar ele, înțelegerea și conștiința subliniate aici, sunt singurele cuceriri ce-i rămân până la urmă omului, după atâtea înfrângeri sau glorii întâlnite ori râvnite în lunga sa călătorie prin Viață și Spirit.

Alter-Ego: Mai rămâne și satisfacția de a fi luptat cu adversitățile, de a le fi învins și de a-ți fi creat un depozit de amintiri care să te consoleze în final.

Ego: Tocmai aici e huba. Făcând o incursiune în trecut și comparând ceea ce a fost cu ceea ce ar fi putut să fie, constatăm că existența noastră, ca generație, s-a dovedit prea dramatică, a suferit prea multe zguduiri și catastrofe (istorice, sociale, morale), pe care le-am trăit fără a fi câștigat ceva. Nu putem reține din ele nici măcar părțile anecdotice. Asta ar fi o frivolitate! Chiar azi, când în lume primează, de la un capăt la altul al pământului, impostura, insolența și bășcălia! Din contra, o biografie cu adevărat revelatoare din cadrul acestei sau acestor generații, n-ar putea avea decât un caracter polemic, justițiar. Evenimentele prin care am trecut au devenit pentru generațiile mai tinere subiecte tratate la lecțiile de istorie, pre-texte pentru divagări literare, sau povești despre vremuri

apuse - **Dulce bellum inexpertis**, cum spunea Erasmus din Rotterdam (cel care a scris **Elogiul Nebuniei**) - dar noi, care le-am trăit pe pielea noastră, le simțim și le privim încă drept niște componente ale biografiei proprii și, deci, nu le putem trata nici oricum, nici cu ușurință. În ciuda unei faimoase aserțiuni, noi nu ne putem desprinde de trecut răzând (Marx). Se vorbește astăzi mult, cu insistență, despre "obsedantul deceniu" (adică despre ceea ce s-a petrecut în țara noastră în anii '50), dar pentru noi care l-am străbătut aproape de la un capăt la altul, întregul secol devine **obsedant**, în așa fel că mai târziu când se va pomeni despre el la timpul trecut, se va stărui, desigur, mult asupra **obsedantului secol al XX-lea**, după cum cândva se vorbea în ironie despre "**stupidul secol al XIX-lea**". (Léon Daudet).

Alter-Ego: Generalități demne de consemnat, chiar dacă mai târziu nu vor mai prezenta interes! ... Limitându-ne acum la aspectul biografic strict personal, aș reține faptul că, trăind în mijlocul sau alături de oamenii din generația ta, ai rămas totuși un izolat, un singuratic, te-ai complăcut să fii un sfinx în mijlocul iarmarocului universal, o prezență pe care numai câțiva au cunoscut-o cu adevărat și ale cărei anumite particularități mai puțin obișnuite i-au putut intriga sau chiar i-au intrigat pe cei mai mulți dintre semenii tăi. Chiar între noi, între Mine și Tine, s-au produs uneori discrepanțe adânci, ducând la distanțări irecuperabile între ceea ce te mulțumeai să fii ca moleculă socială și ceea ce puteai sau făgăduiai a fi cu înzestrarea sufletească și intelectuală de care dispuneai și mă tem că vinovat de aceste discrepanțe interioare ești numai tu, în detrimentul posibilităților sau realizărilor la care aspirai. Din punctul tău de vedere s-ar zice că n-ai consumat în zadar lumina soarelui și că ai făcut, oricum, ceva în viață, dar din unghiul perspectivei mele găsesc că n-ai dus nimic până la capăt, și aș folosi, de astă dată la concret, chiar cuvântul "ratat". Ce părere ai?

Ego: Aici, câteva "dezvăluiri" ar fi poate necesare pentru a lămuri unele ambiguități ce m-au urmărit toată viața, fără ca eu să fi făcut din ele un motiv de dramatizări acute. E adevărat, unii m-au întâmpinat cu elogii (de circumstanță, mi se părea) și mi-au acordat oarecare credit (din amabilitate poate) în timp ce alții m-au privit cu răceală, indiferență sau compătimire. Dar n-am

pus nimic la inimă. Eu știam cât sunt de fericit sau de nefericit, deoarece am gustat - atât cât era nevoie ca să-mi dau seama de valoarea lor - și deșetăciunea succeselor și amărăciunea înfrângerilor, astfel încât aș putea spune că am ajuns la o treaptă de înțelepciune pe marea scară a resemnării. Existența mea s-a desfășurat sub două stindarde: Dezgust și Extaz. Dezgust, văzând tot ce se întâmplă în lumea noastră omească, ultracivilizată și ultraculturalizată, dar căzută într-o stare de barbarie modernă, și Extaz față de miracolul acesta atât de simplu și atât de extraordinar care este fenomenul existențial. Fiecare om numai odată - și numai pentru o **clipă** - îl încearcă pe orbita Eternității. Mi-am permis libertatea să admir și să iubesc ceea ce mă atrăgea, pe de altă parte să ignor și să detest ceea ce nu-mi plăcea. N-am fost stăpânit de ambiții exagerate și nu m-am revoltat împotriva condiției mele fizice subnormale. Dar dacă dorești o clarificare mai largă a "particularităților", cum le-ai numit, biografiei mele, ar fi bine să ne întoarcem cu mult înapoi și să pornim de la "origini".

Alter-Ego: Exact ceea ce voiam să-ți propun. Mă gândesc că poate găsim și acolo unele explicații ale "cazului". Să jalonăm deci acest dialog pe date absolut reale. Cine ești și de unde vii? S-auzim!

Ego: După cum atestă mitrica bisericii din satul natal, am primit botezul vieții în ziua de 11 Februarie a anului 1911. Am văzut, deci, lumina zilei în cea mai friguroasă lună a iernii, când oamenii se închid în mica lor cochilie ermetică, fără expansivități exterioare - o lună a lucidității severe, a meditațiilor grave și a confruntărilor "la rece" ...

Alter-Ego: Scriitorul Geo Bogza, născut în același anotimp și care evocă de câte ori are prilejul "fastele" lunii Februarie, o numește o "lună a bărbăției și suferinței". Ai grijă să nu-l parafrazezi.

Ego: Parafralez, "nu parafralez", adevărul e că - toată lumea știe - întreaga Natură suferă în luna Februarie, dar suferă în **tăcere** și cu **tărie**. Poate că ea, Natura, se fortifică și se reface atunci. Și noi, oamenii, ne întărim prin suferință. Prin ea ne adâncim în noi înșine, devenim mai conștienți de realitatea și valoarea vieții. Suferința a fost întotdeauna o școală a înțelep-

ciunii.

Alter-Ego: Să nu cădem în masochism, prin supralicitarea suferinței. Adu-ți aminte că în tinerețe asistai la un fel de "modă" de a face elogiul suferinței, mergând până la un "snobism al suferinței" prin care se cocheta mult pe malurile Dâmboviței. Unii navigau **Pe culmile disperării**, după cum prea bine știi. (Cioran).

Ego: În ceea ce mă privește, sufeream în acele vremuri din nenumărate motive, însă nu mi-aduc aminte să mă fi plâns sau să mă fi milogit vreodată, cuiva ... Și, întorcându-mă la dominantele momentului când am intrat în marele bal al vieții - luna Februarie - cred că ele și-au pus amprentele lor adânci și asupra caracterului meu. Drept care, m-aș socoti, în linii generale, un introvertit, trăind într-un univers retractil, încărcat de solitudini, visări și sfiițiuni nevăzute și nemărturisite.

Alter-Ego: În mod paradoxal, însă, adeseori deveniai obiectul unor efuziuni sufletești și spirituale excesive, tăsnite - tot paradoxal - dintr-un fond nativ de melancolie. După cum se vede, paradoxul primează în impletirea firelor din existența ta.

Ego: Dacă am face o legătură cu conjuncția periodică a astrelor, vom constata că descind din zodia Vărsătorului, adică zodia generoșilor, să-i zicem a boemilor, adică a risipitorilor cu viață și cu timpul lor terestru.

Alter-Ego: Dacă-i așa, trebuie să recunoști că n-ai dezmințit prea mult previziunile zodiacale; mai degrabă, dimpotrivă, le-ai confirmat. Fiindcă, deși ar fi trebuit să fii, ca scriitor - la vârsta înaintată, aproape incredibilă, oricum nesperată, ce ți-au hărăzit-o Parcele - autorul unei opere împlinite, ești de fapt, "opera" (adică efectul) unui autor neîmplinit. Vreau să spun că bilantul tău literar e mult deficitar față de făgăduielile începutului și de numărul mare al proiectelor rămase pe șantier, nefinalizate.

Ego: Aici, ca un fel de scuză, l-aș putea invoca pe Valéry, care spunea: "D'autres font des livres, moi je fais mon esprit". Dar prin asta aș exprima un adevăr numai pe jumătate. Căci, deși n-am avut niciodată admirații pentru grafomanii și fabricantii de cărți, mi-ar fi plăcut și mie să "fac" cărți - și chiar multe - însă am constatat că e mai plăcut și mai instructiv, mai util

pentru spirit, să le citești decât să le faci. ("La lecture, ce vice impuni", n-avem încotro!) Nu mai spun că procesul de a scrie și publica o carte presupune atâtea sacrificii și compromisuri pentru spirit, încât îți vine să renunți. Și apoi, sunt atâtea cărți în lume încât niciodată nu vom putea spune că am citit destule, necum "pe toate", cum se lamenta Mallarmé în versul acela celebru al lui.

Alter-Ego: Lectura e bună, incontestabil, însă pentru un scriitor prezintă riscul de a te face tributar ideilor altora.

Ego: După două sau trei milenii ale ciclului nostru de cultură, suntem și așa, cu voia sau fără voia noastră, debitorii celor dinainte. Totul s-a spus despre OM și EXISTENȚĂ, nu facem decât să repetăm, să interpretăm prin sofisticări savante sau pur și simplu să pastişăm filosofii anterioare. Să îngurgitim, cum spun unii zeflemişti, "conserva ale trecutului". Prin ea însăși lectura îți satisface curiozitatea de a cunoaște și a înțelege mai larg lumea, universul în care te afli.

Alter-Ego: Tu însă parcurgeai și asimilai cu predilecție lecturile ce corespundeau cu universul tău lăuntric, scrierile în care te regăseai și te priveai ca într-o oglindă. Intrași în pielea altora și te considerai asemenea lor, o ființă excepțională în care te complăceai cu trufie, sau un destin damnat pe care-l acceptai cu resemnare, dar nu cu mai puțin orgoliu. Ajungeai până la a gândi: "Universul, sunt eu; Cutare sau Cutare, sunt eu!" Atâta bovarism frizează monstruozitatea!

Ego: În schimb, n-am avut niciodată pretenția ca alții să fie ca mine.

Alter-Ego: Foarte frumos ... Deci, ca volum de lecturi, n-ai rămas prea mult dator. De altfel, în procesul de cristalizare a unui caracter, lectura e un adjuvant, nu un scop în sine.

Ego: Cultura, a spus-o același Valéry pe care l-am citat adineauri, e ceea ce rămâne după ce ai uitat totul.

Alter-Ego: Dacă-i așa, tu ai uitat mult, fiindcă ai citit mult, încât se poate zice că dispui de o "cultură" vastă în raport cu ceea ce ai "uitat". Partea gravă este însă că ai rămas în urmă ca scriitor. Biografia ta, dacă o scrutăm sever, constatăm că nu e doar o "grămăjoară de secrete", cum declara Malraux, ci un maldăr de proiecte nerealizate. Și dacă ar fi să se scrie istoria

acestor rateuri ar ieși un roman de toată anvergura. "Romanul scriitorului care promitea mereu" ...

Ego: Adevărul este că mi-am consumat și eu o parte din viață scriind și am cunoscut momente când, dacă nu scriam ceva, indiferent ce, chiar o scrisoare către un prieten, simțeam că mă îmbolnăvesc. Dar plăcerea se limita la actul de a scrie, fără a urmări mai departe efectul scrisului meu. Iar dacă în tinerețe am avut o perioadă mai activă pe plan publicistic, mai târziu mi-a lipsit voința sau ambiția, de a mă zbate pentru a-mi cuceri un loc în spațiul editorial. De fapt, am dorit totdeauna să mă **exprim**, nu să mă **afirm**.. Am cedat altora locul pe care aș fi putut să-l ocup eu.

Alter-Ego: Vai, vai, ce sublim gest de samaritean!

Ego: Lăsând glumia la o parte, anumite împrejurări, foarte evidente pentru motivările ce le-aș pretexta, au contribuit ca voința sau intenția de a produce cărți să se reducă la un permanent deziderat. Factori de natură subiectivă au determinat inscrierea acestor rateuri, cum le spui tu.

Alter-Ego: Prin "factori de natură subiectivă" vrei să înțelegi o prea mare exigență etică și artistică (ceea ce până la urmă duce la sterilitate), prea puțină râvnă, sau totala lipsă de vanitate?

Ego: Din fiecare câte ceva.

Alter-Ego: Nu cumva și faptul că n-ai vrut sau ai refuzat să te manifestezi prin scris în anumite perioade?

Ego: Mi s-a oferit, în multe rânduri, posibilitatea să scriu, însă în condiții ce nu corespundeau cu vederile mele, și atunci m-am eschivat, ai dreptate. Am refuzat să-mi văd numele folosit de regimuri pe care nu le agram și care ar fi vrut să-l vadă circulând în serviciul lor. De multe ori am simțit o satisfacție (morală) mai mare să rămân "anonim", decât să fiu "celebru".

Alter-Ego: Au fost cam multe regimurile pe care nu le agreeai.

Ego: Cam toate prin care am trecut. Încă din studenție și până la bătrânețe am avut ocazia să cunosc (și să mă lovesc) de multe dintre ele. La început, în perioada interbelică, erau cele impuse de guvernele politice, care veneau și plecau de la pu-

tere foarte des, provocând perturbări în viața administrativă; apoi cele ideologice, de dreapta sau de stânga, care se concureau pe viață și pe moarte. Nu m-am "angajat" în nici unul, deși am activat în permanență sub diferite "programe". Dar în tot ce făceam păstram conștiința că trebuie să slujesc nu un partid sau un regim, care erau provizorii, ci țara, poporul, națiunea, care rămăneau neclintite în istorie. Și ca orice bun român, am repudiat totdeauna regimurile extremiste, fie de dreapta, fie de stânga, menținându-mă pe o linie de mijloc, linie ce păstra echilibrul între anti-tezele trecătoare. Între toate acestea, am avut șansa de a prinde și o perioadă, de vreo zece ani, în deceniul al patrulea, când aveam libertatea să spun și să scriu, fără restricții, ceea ce simțeam și gândeam. În tinerețea mea literară n-am suportat servituțile ideologice de mai târziu și am rămas marcat de liberalitățile din acea vreme.

Alter-Ego: Asta s-ar numi cu un termen din politologie **imobilism**. E de neconceput că în câteva decenii de prezență printre oameni și sisteme să nu te desparti de un anumit mod de a gândi și activa. E ca și cum te-ai rupe de realitate și ai trăi într-o lume factice de iluzii și himere. Numai exilații și deținuții rămân prizonierii trecutului, fiindcă sunt scoși din circuitul normal. Mulți din generația ta au mers în pas cu vremea lor și au slujit cauzele pe care le-a ridicat în fața lor istoria. Ei s-au realizat, în ciuda restricțiilor de tot felul.

Ego: Îți felicit, dar nu-i invidiez. Eu m-am simțit în foarte multe momente un exilat - un "exilat intern" cum se zice - și asta explică ceea ce nurești imobilism.

Alter-Ego: Dar cine și de ce te-ar fi putut exila?

Ego: Nimeni altcineva decât Istoria, adică evenimentele, revoluțiile sociale, "progresele" pe care nu le socoteam drepte și spre folosul oamenilor, și ca atare nu mă încadram în ritmul lor. Eu nu sunt plămădit din aluatul celor care s-au adaptat și s-au "realizat". Poți să mă consideri un ratat ...

Alter-Ego: Ca în "Corabia cu ratați", pe care ai evocat-o nu de mult într-o carte de amintiri ...?

Ego: Acea era o metaforă literară care, din nefericire, s-a transformat într-o tristă realitate. Generația noastră a fost un eşalon de spirite elevate, care, ca un blestem parcă, s-a transfor-

mat într-o adevărată corabie cu ratați smulsă din ancorele ei de furtunile istoriei, iar mateloții aruncați pe toate țările și oceanele pământului. Eu am rămas pe loc, ca un solitar pe o insulă depărtată de lume.

Alter-Ego: Fiindcă ai o structură aparte, după cum am convenit și mai înainte. Însă eu cred că un factor care te-a aruncat în această situație de "exilat" (nu intern, ci voluntar i-aș zice acum) este și lipsa de voință în materie de combativitate, sau mai degrabă lenea, acea înclinare orientală spre apatie, spre resemnare, proprie unei anumite părți a structurii noastre psihice, în brațele căreia te-ai lăsat prea adesea legănat.

Ego: Nu neg că m-am complăcut în contemplație și visare mai mult decât în acțiune, însă leneș cu adevărat n-aș putea spune că am fost. Atunci când era cazul, mă înhămam la munci intelectuale asidui - studii, documentări, redactări - pe care m-am străduit să le duc la capăt. În afară de contribuțiile originale - împrăștiate prin periodice și dacă ar fi strânse ar însuma câteva volume - cele vreo patruzeci de traduceri pe care le-am efectuat, dovedesc că nu mă lăsam "legănat" în brațele lenei.

Alter-Ego: Să trecem peste traduceri. Și ele sunt activități literare ce presupun cultură, muncă și talent, dar acum e vorba de creațiile originale. Aici, în ciuda celor "câteva" pe care pretinzi că le-ai realizat, ești încă deficitar. Ai făcut mult prea puțin, față de o prezență de peste cincizeci de ani în câmpul literaturii.

Ego: În această privință, pe lângă explicațiile de mai înainte, aș adăuga că vicisitudini de ordin obiectiv, istoric, mi-au frânt adesea aripile tocmai când voiam să iau avânt la vârstele biologice cele mai fertile, împingându-mă spre diletantism, scepticism și dezabuzare.

Alter-Ego: Aceste maladii sunt de altfel caracteristice pentru majoritatea intelectualilor **lucizi** din secolul XX. Dar la tine mai contribuie și faptul că erai un temperament spontan, voiai să faci totul dintr-o dată, nu te rețineau elaborările meticuloase de durată.

Ego: Îmi lipsea răgazul moral pentru așa ceva. Catastrofele universale la care am asistat aveau ca efect unele repercursiuni pe plan individual, iar perioadele "fierbinți" prin care am trecut

mă împiedicau să rămân "nemuritor și rece" și să mă refugiez în "creație". Iar când se întâmpla, uneori, să mă hotărâsc a mă pune pe lucru, mă lovim de constatarea că nu aveam libertatea să spun **Adevărul** până la capăt, că istoria (contemporană) refuza mesajul meu, care voia să fie **total** și **absolut** ca substanță și conținut, și atunci mă lăsam păgubaș. Nu mi-a plăcut să vehiculez Adevărul întors pe dos, trunchiat sau înfășurat într-o mie de scutece și nici să accept intervenții din afară. Când ai trăit prea multe vremuri sub regim de cenzură, sau când alții îți controlau sau îți dictau ideile, îți pierdea pofta de a mai face literatură. În astfel de situații, de care noi n-am fost scutiți, literatura ne apărea ca o fatalitate pe o planetă dominată de o mafie a minciunilor convenționale, și pierdeam orice încredere în menirea ei artistică sau educativă.

Alter-Ego: În asemenea condiții, rămâne o singură soluție eficientă: **Jurnalul intim**. Pentru o individualitate "introvertită", cum te-ai definit mai înainte, jurnalul intim e modalitatea cea mai potrivită de explicitare. Știu că ai cultivat acest gen în unele perioade, în mod sporadic. De ce nu l-ai ținut cu regularitate?

Ego: Când am recurs la jurnal intim, nu o făceam ca act de "creație", ci ca mijloc de supraviețuire în unele momente dificile. Încercam să rezolv anumite crize - sentimentale, morale, ideologice, sociale - prin care treceam, fără pretenția de a scrie literatură. Pentru mine jurnalul intim era ca un tratament în scopul de a învinge diversele maladii (psihologic vorbind) ce mă contaminau. De aceea foloseam rar metoda, iar de la o vreme am și părăsit-o.

Alter-Ego: Era mai bine dacă țineai cu regularitate un jurnal intim, încă din tinerețe. Cu structura ta fizică și intelectuală, asta ar fi fost genul în care te puteai exprima cel mai bine. De ce l-ai părăsit?

Ego: L-am încheiat la un moment dat, fiindcă nu mai aveam ce să spun. De la o vârstă încolo, pe plan personal, nu mi se mai întâmpla nimic, iar ca să vorbesc despre evenimente din afara mea, ar fi însemnat să mă repet (căci "istoria se repetă"), sau să le interpretez prin prisma unor umori ce-ar trăda senilitatea. Jurnalurile intime sunt interesante dacă sunt scrise la tinerețe,

oglundind setea de viață, fervorile și dezbaterile dramatice ale vârstei - după cum Memoriile și Autobiografiile își păstrează prospețimea dacă sunt întocmite atunci când autorul e încă în putere (între 40-60 ani, să zicem); mai târziu capătă aspect de "literatură" de duzină. Ca să dau un exemplu, aș pomeni aici **Jurnalul** lui Gala Galaction, foarte amplu, ținut din adolescență până la bătrânețe; însă dacă paginile din anii tinereții sunt extraordinare, cele dinspre sfârșitul vieții mi se par palide, superflue. Deasemeni, primul volum din **Jurnalul** lui Mircea Eliade (atât cât a fost publicat), cuprinzând perioada 1945-1969, este excepțional, în timp ce volumul al doilea, înaintând pe parcursul vieții odată cu vârsta către și peste 70 de ani, își pierde din spontaneitate, devine mai monoton.

Alter-Ego: Unul dintre cele mai celebre **Jurnale** din secolul nostru, al lui André Gide, se începe în adolescență și se încheie la 80 de ani.

Ego: Toată literatura lui Gide are caracter jurnalistic (autobiografic), iar la bătrânețe el nu mai putea face altceva decât să-și "ție" jurnalul, care nu era intim ci destinat publicării. Dar și la Gide se simte oboseala din ultima perioadă a vieții.

Alter-Ego: La ce vârstă te-ai hotărât să-ți "închei", cum zici, jurnalul intim?

Ego: Când am depășit 70 de ani am simțit că nu mai am ce spune. Mi-am zis: Până aici! Gata! Am înegrit vreo 3000 de pagini, ceea ce cred că e destul. Am și distrus multe din câte fuseseră la început.

Alter-Ego: Nu te-ai gândit că acele confesiuni sau dezbateri interioare ar putea să fie sau să devină interesante pentru cineva, mai târziu?

Ego: Nici o clipă. Deși am impresia că jurnalul meu intim, dacă e vorba să-l numim așa, este singura "scriere" ce mi-ar consacra numele într-o bibliografie a genului, mă tem că experiențele mele nu vor găsi rezonanță în alte persoane. Cât despre gândul de a le transmite posterității, el nu mă consola cu nimic, convins că posteritatea va fi în mod fatal confruntată cu problemele ei grave și nu va mai avea chef să se ocupe de micile noastre dileme.

Alter-Ego: Să lăsăm posteritatea și să ne întoarcem la

prezent. Prin urmare, n-aveai poftă să scrii, fiindcă literatura îți apărea ca o "futilitate", și asta îți anihila orice imbold.

Ego: Pofa de scris mi-a lipsit niciodată; ba în cursul vieții am mâzgălit și eu multe pagini. Pot spune chiar că am cunoscut indeajuns starea de beatitudine pe care o procură o pagină realizată, ca și disperarea ce urmează după o zi de lucru neizbutit. Ceea ce-mi lipsea însă erau condițiile obiective care să mă stimuleze, iar ceea ce-mi prisosea erau împrejurările care, după cum am arătat, nu se arătau nici ele prielnice unei adevărate activități literare. Și mai era ceva. Erau acele glasuri ascunse din conștiința noastră, care șoptesc ca niște umbre ridicate din străfunduri de vieți anonime: "Am așteptat generații nenumărate, în neștiință și beznă, să vii tu și să spui ceea ce noi n-am putut spune. Ești primul nostru mesager. Cumpănește bine **ce** scrii și **cum** scrii!" Că așa fi putut să fiu eu acela, sau altul, n-are importanță. Fapt este că aceste glasuri ancestrale există, deși ele nu sunt auzite de toată lumea. Datorită lor, de fiecare dată când mă așezam la masa de lucru, se întâmpla să am senzația că cineva se ridică din beznă veacurilor și se uita peste umărul meu ca să vadă ce am de gând să aștern pe hârtie. "A face" o carte e o trudă nu numai grea, dar și un act de foarte mare răspundere. Deși în tinerețe n-am prea ținut seama de aceste "cenzuri transcendente" (căci tinerețea e totdeauna explozivă și nerăbdătoare), mai târziu ele mi s-au impus cu o autoritate de nezdruncinat, în dauna unor realizări ce-ar fi trebuit să fie, ca volum cel puțin, mai consistente decât ceea ce sunt. Dar multe lacune înregistrate în această direcție au totuși o compensare, ce poate fi și o consolare: anume, că n-am străbătut în zadar lungul drum al vieții și că am vibrat cu putere la toate bucuriile și durerile lumii, luând cunoștință atât de frumusețile, cât și de ticăloșiilor ei îngrozitoare.

Alter-Ego: Asemenea compensare nu poate fi și o consolare. Cel mult o justificare a pasivității.

Ego: Dar cum puteam eu să activez, să scriu, să fac literatură, când în jurul meu se petreceau întâmplări de o barbarie necalificabilă în interiorul celei mai lăudate civilizații din istoria lumii?

Alter-Ego: Datoria artistului, a creatorului, este să se ridice

deasupra "vălmășagului". Cine se lasă în voia evenimentului, va fi strivit de eveniment. Salvarea este să privești lumea în toată realitatea ei brutală și să decantezi în operă de artă ceea ce ai în fața ochilor.

Ego: Să "decantezi" ... Adică să "infrumusețezi", - ceea ce înseamnă să **falsifici** lucrurile. Sunt sătul de asemenea sfaturi! Eu aș cere scriitorului, artistului în genere, să spună **Adevărul**, (am mai amintit asta), înainte de a face o operă "frumoasă". Ba, în secolul nostru, când a fost abordată o estetică a urâtului, cred că este necesară înaintea de toate o etică a Adevărului. Asta cu atât mai mult cu cât ne aflăm într-un veac când **spectacolul** la care asistăm se înfățișează ca o revărsare de "Humanism și Teroare", cum suna titlul de pe o carte a unuia dintre filosofi și exegeții timpurilor noastre. (Merleau - Ponty)

Alter-Ego: Din toate acestea tu ai ales partea "humanismului", bineînțeles ...

Ego: N-am ales nimic, fiindcă nu se putea alege. M-am lăsat dus de șuvoi. Dar datorită unui instinct al echilibrului moral și sufletesc, moștenit de la aceeași sorginte ancestrală evocată mai adineauri, am fost ferit să cad în capcana fanatismelor ce invadau veacul, sau să eșuez în cinism, negativism ori nihilism, atitudini falacioase și sterile ce-mi dădeau târcoale, deasemeni, cu furie și asiduitate, și cărora le-au căzut victime mulți dintre oamenii din generația mea. Iar în vuietul prăbușirilor sociale, în degingolada de valori și dizlocări morale, în furtuna de evenimente distrugătoare am rămas totuși teafăr în mijlocul tuturor zguduirilor și dezastrelor. Mă compar cu o frunză luată de vânt, aruncată, purtată printre ramuri și crengi uscate, dar care în cele din urmă cade nevătămată la pământ. Un noroc, desigur, m-a salvat de la pieire (când atâția alții au pierit în jurul meu), însă principala salvare a fost că eram condus de un inalterabil bun simț, calitate ce mi-a plăcut să cred că forma o coordonată de bază în conduita strămoșilor noștri, a poporului căruia îi aparțin.

Alter-Ego: Bunul simț, rară virtute!

Ego: O virtute elogiată mult de psihologi și moraliști, păcat însă că ea e privită cu dispreț în trufașul nostru secol, în ochii căruia acțiunile ce nu au ca forță propulsoare insolenta, aro-

ganța, setea de putere, de avuții sau de glorie, sunt irevocabil sortite să rămână în umbră sau să sfârșească prin eșec. N-am folosit asemenea "forțe propulsoare". În ciuda multor tentații exterioare, eu m-am străduit să evit asemenea căi, menținându-mă pe linia simplă și nelaterată a voluptății de a fi liber (cel puțin în câmpul conștiinței, căci altfel "libertatea" e o imensă vorbă goală) și de mă mișca printre oameni fără regrete sau remuscări. Temperament ludic, n-am fost totuși un libertin, dar am trecut prin gama tuturor senzațiilor, mari și mici, rafinate sau rudimentare, cantonându-mă în ipostaza de hedonist. Am practicat însă un hedonism spiritual fecund, care se traducea prin bucuria de a trăi, prin setea de a privi, prin mari desfătări psihice și intelectuale, absorbind tot ce e frumos și plăcut în viață. Chiar în domeniul preferat de activitate, am vrut să fac din literatură o bucurie, o delectare, nu o salahorie. Iar dacă s-a întâmplat să am uneori și anumite roluri în viața publică, aceasta s-a datorat pur și simplu hazardului, căci dacă am fost căutat, chemat sau folosit în anumite angrenaje ale mecanismului social (și mă refer numai la activități din compartimentul cultural), eu insumi nu m-am luptat câtuși de puțin să obțin, să cuceresc sau să păstrez vreo poziție. Fiindcă, dacă nu mi-a plăcut niciodată parazitismul, tot atât de mult mi-a displicut carierismul.

Alter-Ego: Asta miroase a amatorism, a dilentatisme, o plagă pentru orice domeniu de activitate.

Ego: Spune-i cum vrei. Eu consider că e o frumoasă atitudine, **gratuită**, față de viață ... În concluzie și în esență, așa arată radiografia aventurii mele existențiale. Ea poate să pară anostă sau anormală, dar a fost deliberată și conștientă.

Alter-Ego: A fost mai ales dirijată de un nemaipomenit orgoliu, trebuie să admiți asta. Și dacă ar fi să interpretăm în amănunțime datele ei, am "citi" în această radiografie următoarele sindroame: O individualitate complexă, compusă din incongruențe și contraste (în pofida echilibrului moral și sufletesc de care vorbeai mai înainte); un caracter imprevizibil, pendulând între sarcasm și gingășie; un temperament oscilatoriu, aprinzându-se repede și potolindu-se ușor; o fire melancolică, predispusă spre viziuni și meditații grave, alternând cu

una înclinată spre glumă și voioșie (un cap de Beethoven și o inimă de Mozart!); un spirit riguros, imbinând ordinea și studiul, dublat de un boem ce respingea orice constrângere și disciplină; sobru și cumpătat prin structura somatică, ai trăit momente de intense dezamățuri trupești și sufletești; egolatu până la megalomanie în forul interior, în lume apăreai umil și lipsit de cea mai mică ambiție; sentimental până în măduva oaselor, avid de dragoste și afecțiune, te comportai cu răceală și indiferență tocmai în situațiile râvnite cu ardoare; de o mare delicatețe sufletească, erai adesea grosolan și brutal chiar cu ființele cele mai delicate; intelectual deprins cu rafinementele culturii și civilizației, adevărata voluptate o simțeai în mijlocul naturii; bine instalat în universul tău interior, pe concepții și convingeri de nezdruccinat, cea mai mică "criză" de pe eșichierul planetar îți clătina întregul eșafodaj lăuntric ...

Ego: Gata, oprește-te! În două vorbe: ECCE HOMO, cum își intitula Nietzsche autobiografia sa. Dar recunoaște că în posesia unui asemenea "arsenal" n-a fost ușor să o scot la capăt. Se puteau produce explozii ce-ar fi devastat totul. Din fericire nu s-au întâmplat asemenea dezastre. Totuși, adepții psihanalizei ar găsi aici destule elemente ca să-și împăuneze cu ele cancanurile lor cvasi-știintifice. Aș conveni să spun, privind acum în urmă, că am avut anumite șanse, că am fost călăuzit de o stea a Norocului.

Alter-Ego: Se poate. Eu însă cred că Norocul nu este o intervenție oarbă a Hazardului, ci mai curând o diligență de a te conduce în viață. Norocul, după mine, s-ar putea traduce prin muncă, prin perseverență, prin abilitate în relațiile profesionale și sociale, prin încredere în menirea proprie. Nu prea dădeai dovadă de asemenea însușiri!

Ego: Nu, într-adevăr. În schimb m-am bizuit pe forța hotărâtoare a Spiritului. Mi-am cultivat Spiritul - așa cum am afirmat la începutul discuției noastre - și el m-a ajutat să evit catastrofele, înfrânând la timp veleitățile ce m-ar fi putut duce la experiențe dureroase.

Alter-Ego: Așadar, "biruit-a Spiritul", cum ar zice cronicarul ... Să urmărim însă mai îndeaproape coordonatele biografice ale purtătorului atâtor incongruențe și contraste, cum le-am

numit mai sus. De unde a pornit el?

Ego: În cursul existenței, fiecare om pornește de undeva, ca să ajungă undeva. În ce a ce mă privește, eu am sentimentul că n-am ajuns nicăieri și sunt încă în căutarea unei destinații a acestei lungi călătorii care se numește Viață. Am vorbit mai înainte de caracteristicile momentului în care m-am născut. Cât despre **locul** unde am deschis ochii spre lume și am scos primul scâncet (n-am să spun dacă de bucurie sau de jale!), el mi se pare astăzi foarte depărtat și dăinuie în conștiința mea ca un tărâm unde aș fi fost cândva doar trecător, însă păstrând despre lumea de acolo cele mai vii și mai trainice amintiri. Locul se numește Vișoara și satul acesta cu nume savuros (adoptat de peste douăzeci de localități înregistrate în toponomia țării noastre, dovadă că românul are o preferință specială pentru cultivarea vitei de vie, ca o îndeletnicire zeească), se află cam în mijlocul Dobrogei, la vreo douăzeci de kilometri spre sud de orașul Medgidia, pe șoseaua ce duce la Adamclisi, nu departe de străvechiul "Monument" pe ale cărui vestigii în ruină m-am cățarat de câteva ori în copilăria mea.

Alter-Ego: Ți place să te consideri dobrogean "scăldat de soare și de marea sclipitoare"? (Alecsandri).

Ego: Mai mult decât atât. Peisajul natal și clima lui specifică mi-au determinat, de bună seamă, la rândul lor, temperamentul și caracterul, pe care le-am asemuit totdeauna cu ale pământului acesta modest, original și ciudat, aproape bizar. Există plaiuri care te îmbie să cânti, altele te fac să plângi, unele îți dau senzația că ai putea să zbori, cele mai multe vor parcă să te seducă și să te țină încheștat în mrejele lor. Dobrogea e altfel. Ea nici nu te cheamă, nici nu te respinge. Te lasă s-o descoperi singur. Dar după ce i-ai prins gustul, te acaparează cu o forță tainică și insinuantă, stărnindu-ți curiozitatea și interesul, ca o corabie încărcată cu legende eșuată la un țărm auster și fabulos. Ea e teritoriul gândirii sobre și condensate ("Gânditorul de Hamangia" nu e doar o metaforă a dicționarului de arheologie), născută din încheștări și frenezii ce se consumă în imploziile petrecute în galaxiile sale subterane pe care nu le vede nimeni, dar le simte oricine. Zbuciumul neconținut al mării, intensitatea solară, hieratismul și tăcerea ermetică a solului, atmosfera

aceea mocnită de limpezime cristalină și totuși grea, apăsătoare, aproape sufocantă, iradiind un fluid aprig de senzualitate și asceză, sunt însușirile contradictorii și perene ale acestui colț de pământ care, îmi place să cred, și-a pus pecetea pe alcătuirea mea sufletească și mi-a transmis și mie ceva din alchimia subtilă a laboratoarelor sale secrete.

Alter-Ego: Pe scurt, și ca să întregim imaginea entității paradoxale pe care o reprezinți, ai apărut pe lume într-un anotimp rece, cu un sânge fierbinte, pe un pământ auster și lângă o mare tumultoasă, ce ți-au împrumutat din belșug trăsăturile lor antagonice. Ele au și determinat cele două demonii ce s-au confruntat totdeauna în ființa ta; demonia carnală, expansivă, și demonia cerebrală, intensivă.

Ego: Dar, profund marcat ca structură și hrănit în pruncie cu sevele pământului de acolo, eu sunt un fiu al Dobrogei de primă generație. Părinții mei au fost dobrogeni prin transplantare. Tata, Lică Martinescu și mama, Gherghina (născută Neagu) erau țărani originari din comuna Vișani (județul Râmnicu-Sărat de altădată). Ei s-au strămutat în Dobrogea la începutul ultimului deceniu al secolului trecut, îndată după căsătorie, în cadrul unui proces mai larg de migrațiuni demografice, și s-au stabilit pe vatra unei vechi cătun turcesc, unde au găsit un pământ pe trei sferturi virgin - după veacuri de înstrăinare de lângă Țara mamă - ce aștepta să fie destelenit de brazda plugului și transformat în lanuri melodioase și îmbelșugate. Acolo se înjghebase deja o așezare nouă, cu o populație pur românească, alcătuită din mocani, cojani și olteni, deveniți dobrogeni prin bine cunoscutul fenomen al transhumanției, atât de frecvent în perimetrul geografiei noastre naționale. Curând, așezarea s-a extins, a căpătat proporțiile unui sat chibzuit organizat și mult înfloritor. Spre deosebire de alte sate dobrogene, mai mari sau mai mici, mai vechi sau mai noi, Vișoara a fost conceput după un plan bine gândit, cu ulițe drepte, paralele, ce se întretaiau regulat și formau cvartaluri egale, ca pătrățelele pe o tablă de șah, cu ogrăzi deasemeni egale (2000 m² fiecare), împrejmuite cu garduri de șipci, înlocuind șanțurile de piatră sau de lemn câinesc vizibile în alte părți. Fiecare locuitor își avea vișoara lui la marginea satului

pe o porțiune din islaz afectată numai acestei culturi care forma o frumoasă rezervație viticolă. (De aici și numele localității). Pe lângă această prosperă așezare, vechiul cătun turcesc (Caciamak) mai dăinuia doar ca o reminiscență din alte vremuri rămase în urmă și amintind de o ocupație provizorie ce nu avea rădăcini aici.

Ait aspect important pe care vreau să-l subliniez este că la Viișoara, ca și în toate satele noi dobrogene, tocmai datorită faptului că acolo se întâlneau oameni veniți din colțuri diferite ale țării, limba ce se vorbea și pe care am asimilat-o eu din pruncie, era o limbă românească foarte curată, cea mai "pură" din câte am avut prilejul să cunosc mai târziu. Nuanțele dialectale, regionalismele, jargoanele sau expresiile argotice aduse din alte părți s-au contopit și s-au topit aici într-o limbă ce echivala cu limba literară pe care aveam s-o regăsim apoi și în cărțile de școală.

Alter-Ego: Limba era "dulce și frumoasă". Cum arătau oamenii? Ce impresii și amintiri mai păstrezi despre ei?

Ego: Oamenii din Viișoara, în mijlocul cărora am trăit anii copilăriei, erau harnici, pricepuți în plugărie și păstorit, indeletnicirile lor de bază, și au alcătuit repede în sat o colectivitate bine încheată, omogenă, structurată pe o solidă conștiință românească. Regiunea are forma unui podiș, cu dealuri și văi ușor ondulate, unde puteau să intre cu spor și adânc brazdele plugului. Întinse "ceairuri" acoperite cu iarba aseasonată de spuma sărată a mării favorizau creșterea turmelor de oi și a cirezilor de vite, ce constituiau prima bogăție naturală a Dobrogei. Și țin să afirm cu toată greutatea pe care o dau cuvintelor, că n-am văzut în viața mea ceva mai frumos decât dealurile dobrogene imbrăcate, în luna Iunie, în haina de velur a holdelor inspicate, tălăzuind în adierea vântului ca niște sunete de orgă revărsate în simfoniile solare. Nu existau în jurul satului nostru păduri - ele au fost plantate mai târziu, prin anii '30, din considerente de ordin climatic - nu se aflau râuri, lacuri sau izvoare, după cum nu erau nici suprafețe accidentate, cu viroage, prăpăstii sau creste stâncoase, cum se întâlnesc destul de des în alte părți ale Dobrogei. Pe mereaua Viișoarei, cu o întindere de vreo șapte-opt mii de hectare, se zărea un sin-

gur salcâm, izolat la marginea unei vâlcele; el era privit ca un fel de monument al naturii, căruia localnicii îi spuneau "Puțul lui Crăciun" în amintirea celui ce sădise copacul și săpase lângă el o fântână adâncă de vreo 50 metri, de unde se scotea apa cu "burduful" tras la roată de un cal. De altfel, marea suferință a acestor locuri o constituia lipsa de apă; uneori, în verile toride și secetoase, această penurie cronică atingea proporții de calamitate. Apa reprezenta, în copilăria mea, problema cea mai dramatică din viața oamenilor, nu numai pentru adăpatul vitelor - ceea ce era esențial - dar chiar și pentru micile nevoi casnice ale oricărei gospodării. Pentru curtea și casa noastră, de exemplu, erau în folosință trei fântâni, totuși ele nu puteau satisface necesarul de apă în timpul verii. Aceeași era situația în majoritatea gospodăriilor din sat. Unul din spectacolele de neuitat, ce se derulează și acum pe ecranul amintirilor mele ca o cavalcadă dintr-un "western" american, este acela al căruțelor cu butoaie, alergând în goana cailor, ziua sau noaptea, ca să ajungă cu un pas mai înainte și să prindă rând la vreun puț cu debit sporit, aflat la mulți kilometri de sat, în vreo comună vecină, pentru a aduce de acolo apa care să potolească setea vitelor din ogrăzi sau de la câmp. Aceste curse disperate se încheiau cu încăierări lângă ghizdurile puțului suprasolicitat. Oamenii dădeau năvală să apuce mânerul vălătucului pe care se înfășura lanțul ce scotea de la mari adâncuri căldările cu apă limpede și rece ca gheața. Apa era tot așa de prețioasă aici, în ținutul înconjurat de un fluviu uriaș și de o mare nesfârșită, ca și țițeiul extras din alte părți ale pământului pentru a potoli setea mașinilor și motoarelor din lume.

Alteg-Ego: Erai bine plantat în solul dobrogean. Dar te-a ispitit vreodată ideea de a-ți alcătui arborele genealogic?

Ego: Niciodată. Nu aparțin unei familii "istorice", cu arhive și însemne heraldice, astfel că ar fi imposibil de realizat așa ceva, din lipsă de documente. Dar se pare că genealogia familiei noastre își are obârșia în Ardeal, potrivit unui sondaj întreprins de un văr al meu, Anghel Martinescu, care a fost, ca profesie, inginer la Fabrica de Chibrituri din Timișoara. El dusese investigațiile până la a concluda că rădăcina cea mai veche a spiței de care ținem s-ar fi aflat chiar prin munții unde străjuiau

cândva cetățile dacice. Era o deducție, de bună seamă, făcută de un amator zelos, însă, judecând după înfățișarea și firea tuturor bărbaților pe care i-am cunoscut eu în cadrul familiei și rudelor noastre sau al ramurilor colaterale, concluzia nu putea fi departe de adevăr. Prin structura morală și caracterul lor, prin demnitatea innăscută și comportamentul lor, chiar prin felul de a umbla, lăsând impresia că ei calcă pe niște cărări ale eternității, toți acești bărbați păreau a demonstra că sunt descendenții unor strămoși venerabili de care voiau să se arate vrednici și mândri. Mie impresia asta avea să-mi trezească mai târziu un legitim sentiment de siguranță și statornicie în ce privește apartenența la un neam de oameni bravi și destoinici, precum și la anumite realități etnice nepieritoare. Nu e asta cel mai frumos arbore genealogic?

Alter-Ego: Cum faci legătura între locurile de baștină ale strămoșilor și stabilirea lor tocmai în mijlocul Dobrogei?

Ego: Din Ardeal, străbunii noștri vor fi trecut munții, ca numeroși alți "Martini" transilvani, și s-au fixat pe celălalt versant al pădurilor, prin părțile Vrancei, întemeind satul a cărui conotație va aminti originea lor, Mărtinești, de la care se trage și numele ce-l port. De acolo, înaintașii noștri mai apropiați pe linie paternă au purces mai departe și și-au făcut sălașuri noi în Vișani, comună mare și bine gospodărită de la marginea Bărăganului, cu spații mai largi pentru activitățile agricole, dar unde, în a doua jumătate a veacului trecut, țăranii o duceau cât se poate de greu, cei mai mulți fiind iobagi pe moșiile boieresti. De aceea, când li s-a oferit pământ în Dobrogea, ca proprietate personală (câte 20 ha de familie) plătibilă în rate anuale, părinții mei n-au mai stat nici o clipă în cumpănă și au pornit în necunoscut, peste Dunăre, într-o vreme când deplasările oierilor în această parte a țării se făceau în mod obișnuit, dar când a te instala definitiv, cu familia, în Dobrogea, însemna, totuși, pentru mentalitatea de atunci, o aventură pândită de presupuse riscuri ("Au să vă mănânce turcii acolo", li se spunea, ca avertisment, celor ce plecau), și în orice caz era un act de pionierat. Părinții mei au fost și ei niște pionieri în acest sens, la fel ca toți ceilalți locuitori veniți aici ca să scape de abuzurile ciocoiești - dijmuieli, învoieli, clăci, zeciuieli și alte poveri stri-

vitoare pentru țărâtime - și să fie ei înșiși liberi și stăpâni pe palma lor de pământ. Sigur, au trudit din răspuțeri, zi și noapte, ani la rând, ca niște robi ai ogoarelor, alături de toți ceilalți fii ai Dobrogei, spre a face fertile acele coaste sălbatice și aride ale unei provincii ruptă secole întregi de trupul etnic matern și chemată acum la o nouă viață românească, realizând acea "Californie" mirifică visată în gândurile lui de vizionarul Bălcescu.

Alter-Ego: Câteva cuvinte despre părinți. Cine erau, cum se înfățișau ei? Cum îi vezi astăzi, prin prisma amintirilor?

Ego: Tatăl meu era un bărbat înalt, bine legat la chip, cumpătat la vorbă și la fapte, demn și cuviincios, harnic și cinstit, sugerând acea "aristrocrație" țărănească proprie oamenilor trăind în mijlocul naturii ca în elementul lor statornic și firesc; el ținea mereu fruntea ridicată sus și avea ochii încărcați de lumina soarelui și a zărilor, amintind atitudinea unor strămoși cufundați în negura vremurilor. Mama era **MAMA**, cum spunea atât de simplu Enescu și cum o proclama Blaga, investind-o cu majuscule. Ea nu era frumoasă și aș asemui-o cu acea "Cuminenie a pământului", pe care aveam s-o întâlnesc mai târziu prin muzee, trudită, modestă, devotată casei și curții sale, fără orizonturi largi, însă îndeplinându-și cu osârdie îndatoririle de mamă și de gospodină ce nu cunoștea odihna și răgazul. De la părinții mei n-am moștenit avuții concrete, materiale sau culturale, demne de notat, în schimb ei mi-au transmis alte virtuți - în primul rând o elementară calitate umană, curățenia sufletească, spiritul echității și al adevărului, bunul simț - ce m-au călăuzit totdeauna pe drumurile vieții. Mama ne învăța mereu să nu mințim, să nu furăm, să nu râvnim la bunul altuia, să nu pizmuim pe cineva. Acesta era tetralogul ei moral. În casă la noi nimeni nu vorbea urât, nu se foloseau cuvinte triviale, pe tatăl meu nu l-am auzind niciodată înjurând, chiar când trecea prin vreun mare impas, iar mama, mult mai obidită, își ineca durerile în muncă. De la ei am deprins și eu obiceiul să-mi văd de treabă cum trebuie, să nu mă apuc de un lucru dacă nu mă simt în stare să-l fac, iar dacă m-am apucat de ceva să-l duc la bun sfârșit, să nu lucrez de mântuială.

Alter-Ego: Dar tocmai această conștiinciozitate exagerată ce

te-a urmărit întotdeauna ar fi încă o cauză din pricina căreia multe din cele ce ți-ai propus să faci nu le-ai făcut deloc!

Ego: S-o adăugăm la reele amintite mai înainte.

Alter-Ego: Care era gradul de instruire al părinților?

Ego: Tata nu era un om instruit, dar în felul cum își desfășura munca, la câmp sau în jurul casei (și le făcea pe toate cu un fel de ceremonial nativ; când semăna, când sădea un pom, când copilea vița de vie sau când construia un saivan pentru adăpostirea oilor), dovedea atâta pricepere și îndemânare încât putea să țină pasul cu un meșter de profesie sau cu un agronom școlit în privința legităților cosmice sau a rutinelor ce prezidau activitățile sale. Avea o fire blândă, stăpănită, iar când îl lovea vreun necaz, din partea oamenilor sau din partea naturii, o fulgerare de mânie îi străbătea ochii, dar se potolea repede și nu păstra ranchiună nimănui, lăsând să treacă de la el. Se ducea rar la cârciumă, unde era agora satului, însă nimic nu se hotăra în treburile obștești fără a i se cere și părerea lui, ca unui gospodar nepărtinitor și cu viziune constructivă a lucrurilor. Altfel, era un om sociabil, se simțea totdeauna bine în anturajul semenilor lui, iar dacă vara muncea 20 de ore din 24, iarna prezida petreceri, la el acasă, care se lungeau câte trei zile fără întrerupere. Dar pe tatăl meu nu l-am văzut niciodată beat, sau măcar amețit, deși ținea la "pahar" cu toți finii și cumetrii de conviverat. Principala lui preocupare era să obțină recolte frumoase, potrivit cu știința empirică, dar sigură, de a lucra pământul, și să aibă o gospodărie de care să poată fi pe deplin mulțumit. Așa se explică faptul că în decursul anilor a ajuns unul din fruntașii comunei, sporindu-și suprafața agricolă până la 80 ha, divizată în "loturi" mici, de câte 5 ha, răspândite pe tarlaua satului, uneori la distanțe foarte mari.

Alter-Ego: Optzeci de hectare, era o adevărată moșie!

Ego: Cifra de mai sus poate să pară mare, însă ținând seama de condițiile specifice climei dobrogene ea abia dacă depășea cu puțin media generală a gospodăriilor țărănești de altă dată din această regiune. În afară de lotul primit de la stat, tata și-a sporit treptat proprietatea, fie prin noi înzestrări, tot de la stat, contra cost, fie prin achiziționarea de alte parcele de la turcii care se repatriau și vindeau pământurile la prețuri destul de

avantajoase. De acest transfer funciar profitau de fapt toți agricultorii dobrogeni harnici și chivernisiți din acele timpuri. În felul acesta toate categoriile de țărani dobrogeni își aveau terenurile proprii, pe care le lucrau, uneori rudimentar, e drept, cu familiile lor sau prin întovărășiri sezoniere, muncind din greu, dar fără să cunoască aservirile umiltoare din alte părți ale țării.

Alter-Ego: Nu erau iobagi, clăcași, vrei să spui. Dar asemenea categorii dispăruseră sau se răriseră în secolul nostru.

Ego: Se răriseră, dar nu dispăruseră cu totul în alte părți ale țării, mai ales în regiunile agricole, cu mari latifundii moșierești. În Dobrogea o pătură a populației mai stabilizată și mai productivă, era reprezentată de ceea ce Sadoveanu numea în aprecierile sale despre lumea rurală tagma "gospodarilor" și cărora în vremurile mai vechi li se spunea "răzeși" sau "moșneni". Acum erau denumiți chiaburi.

Alter-Ego: Termen peiorativ și repulsiv ce viza niște oameni huliți.

Ego: Dar în ciuda unor păcate ale lor, în primul rând setea de pământ, pe urmă că munceau până cădeau în brânci, ei constituiau stâlpii de susținere ai țării, căci alimentau visteria națională cu impozite, dădeau statului produse agricole, materii prime, vegetale și animale, la nevoie dădeau și "carne de tun". Ei echivalau cu ceea ce, în alte părți, se numesc "fermieri", adică oameni legați de pământ și deveniți robi ai pământului. Existau și în Dobrogea latifundii, de bună seamă (ele aparțineau favorizaților regimuri or politice, foști prefecți și demnitari, foști generali etc.), exista și acolo sărăcia, dar esențial era că fiecare om își avea bucata lui de pământ. Pentru edificare, voi spune că singurul moșier din Viișoara, Ștefan Popa, de origine mocan din Satulung, avea 300 ha de teren arabil, iar cei mai săraci plugari din sat posedau și ei câte 3 sau 5 ha. Atât doar că nu toți dispuneau de unelte, deoarece în proprietărea le dăduse pământ dar nu și mijloace de lucru, iar proprietățile fărâmițate nu produceau randamentul corespunzător: înainte de modernizare pământul rămânea în mare parte deficitar, tocmai din cauza ineficienței sistemului și a lipsei de inventar agricol. La aceste neajunsuri se adăuga gradul

de fertilitate a solului, mult mai redusă și chiar secetoasă, astfel că recoltele în Dobrogea de altă dată erau mici (800-900 kg de grâu sau orz la hectar în situații optime) și se obțineau cu foarte multe eforturi fizice, în comparație cu situația din alte zone. Oamenii se luptau, deci, din greu cu pământul, dar niciodată nu se lăsau învinși în munca lor sisifică, reluată în fiecare an de la capăt cu încredere și dârzenie. Toți erau harnici, pricepuți, dornici să aibă gospodării pe cât posibil mai înfloritoare.

Alter-Ego: Cu toate acestea nivelul de viață în Dobrogea era destul de scăzut.

Ego: Dacă lucrurile ar fi decurs în mod pașnic situația ar fi fost alta, așa cum s-a dovedit mai târziu. Atunci însă evenimente nefaste au întrerupt evoluția oamenilor din Dobrogea. După patruzeci de ani de pace, războiul din 1916-1918 avea să fie o primă și grea lovitură și pentru ei. Mare parte din populație a fost evacuată și toată agoniseala dobrogenilor a rămas de izbeliște, tocmai după ce oamenii ajunseseră să prindă chiag și să pună bazele unei economii rurale inexistentă mai înainte. La întoarcere, în 1919, ei au găsit gospodăriile în paragină și au trebuit să ia totul de la început. Și familia noastră a cunoscut acest calvar. Îmi amintesc foarte bine cum în vara lui 1916 ieșeam pe poartă într-un car tras de doi boi și încărcat cu ce se putuse lua la repezeală (ordinul de evacuare venise peste noapte), lăsând în urmă casa și curtea plină de toate roadele pământului; la întoarcere, în primăvara lui 1919, n-am găsit decât zidurile goale și ograda pustie. Țin minte cum mama, cu trei copii mici (eu eram cel mai mare), pornise în "refugiu" în carul tras de cei doi plăvani și, după vreo două săptămâni de bejenie, am ajuns la Vișani, unde am fost găzduiți de rudele părinților din satul lor natal.

Alter-Ego: De unde se vede că mama era o femeie dârză, care știa să lupte împotriva vitregiilor de tot felul. Nu prea i-ai moștenit caracterul!

Ego: Când era împinsă de nevoie, mama se zbătea din răsputeri, dar altfel lăsa treburile mari pe seama soțului. Atunci însă, tata era mobilizat și se afla în campanie, lipsind tot timpul războiului de lângă ai lui. Când s-a întors, copiii cei mici mai crescuseră puțin, dar doi flăcăi, ce plecaseră odată cu el,

căzuseră pe front și asta îl îmbătrânise mai mult decât orice. Pierderea în război a celor doi feciori ce trebuiau să fie sprijinul lor de nădejde, a fost o lovitură sufletească de care părinții mei nu s-au vindecat niciodată. În casa noastră a stăruit ani de zile o atmosferă de jale, pe care în deosebi mama o accentua adesea prin plânsetele și lacrimile ei vărsate în amintirea feciorilor dragi ce nu se mai întorseseră de la "rezbel".

Tata, în schimb, ca bărbat, avea mai multă putere de stăpânire; în durerea lui înăbușită licărea și o rază de mândrie; fiii lui dragi nu se jertfiseră în zadar, ei își vărsaseră sângele pentru făurirea **României-Mari**. Asta era unica lui consolare.

Alter-Ego: Să adăugăm că în ceea ce privește "zestrea" acelor cumplite încercări ale războiului, el s-a ales, pe lângă conștiința de a trăi într-o țară întregită, cu o admirație pentru un om căruia i-a rămas totdeauna devotat și care a jucat un anume rol în existența lui de țăran ceva mai înaintat. E vorba de generalul Averescu, a cărui fotografie o ținea la icoană. Căci militarul acesta, care înăbușise răscoala țăranilor de la 1907, se transformase acum într-un idol al țăranimii, prin faptul că, pe front, le făgăduise soldaților că le va da pământ, iar imediat după război, în timpul primei guvernări a partidului său denumit "Liga Poporului" (devenit mai pe urmă Partidul Poporului), procedase în consecință la o împroprietărire a celor ce avuseseră norocul să se mai întoarcă la casele lor.

Ego: Tată meu, care rămăsese până atunci în afara preocupărilor de natură politică și nu manifestase nici un fel de adeziune, a devenit adeptul generalului, dintr-un soi de sentimentalism al soldatului întors din război cu admirație și încredere în conducătorul militar ce le promisese țăranilor mult râvnitul pământ. Tata nu punea fanatism în această aderare, dar o făcea cu sinceritate și respect pentru figura generalului.

Alter-Ego: Dar știm că la a doua guvernare a averescanilor, în 1926, a desfășurat o activitate politică mai susținută.

Ego: Nu i-aș spune "politică", ci administrativă, gospodărească. Și atunci, dar și mai înainte, tata, ca și alți fruntași ai satelor dobrogene, era solicitat să participe la dezbaterile unor probleme de interes obștesc, deși el personal n-avea nici un fel de veleități pentru demnități oficiale. Așa, bunăoară, fu-

sese numit (**numit**, nu ales, fiindcă el n-ar fi candidat niciodată) consilier județean permanent (un fel de deputat al consiliului popular județean din zilele noastre), fiind chemat de câteva ori pe an, împreună cu alți reprezentanți ai satelor, la diverse consfătuiri cu prefectul județului, fără ca aceasta să schimbe în vreun fel statutul său de viață particulară. "Mandatul" acesta i-a dat însă prilejul să cunoască și să lege relații de prietenie cu oamenii gospodari din alte sate ale județului, făcând dese schimburi de vizite și de experiențe în materie de lucrări agricole.

În 1926, ca membru al partidului de guvernământ, i s-a încredințat sarcina de primar al comunei Cobadin, de care ținea și satul Vișoara, întocmai ca și azi. Această "belea", cum o vedea și cum îi spunea tatăl meu, fiindcă-l absorbea de la treburile lui gospodărești, a durat însă puțin, căci, după cum se știe, în 1927 a intervenit "cărămida", când generalul Averescu (înlăturat peste noapte de la putere, sau cum se exprimase el însuși: "Mi-a căzut în cap o cărămidă"), a intrat în opoziție pentru tot restul zilelor sale. De altfel scurta lui guvernare n-a fost decât o aventură a unei echipe mai degrabă improvizată și de un caracter hibrid: un poet conducea ministerul de interne, un general era la externe, un profesor universitar la agricultură ș.a.m.d. Tatăl meu care nu făcea politică militantă și era doar un partizan platonice, i-a rămas credincios generalului și după "cădere", fiindcă i se cerea să figureze în continuare într-un partid a cărui supraviețuire se datora personalității omului din fruntea sa, care își mai păstra încă o brumă de aureolă ca fost ostaș, dar își pierdea an de an popularitatea ca politician.

Insist asupra acestor amănunte deoarece în perioada aceea am avut ani de zile în fața ochilor un tablou cu membrii guvernului din 1926, primit de tatăl meu de la organizația județeană a partidului, și care, înrămat frumos, era fixat pe perete în casă la noi, la loc de cinste. Tabloul cuprindea câteva chipuri și nume ce mi se întipăriseră bine în minte, căci le priveam și le silabiseam cu admirație de copil nevinovat în fiecare zi. Parcă văd și acum fotografiile lor, în medalioane, având în centru pe aceea a Generalului, ca șef al guvernului. În afară de faptul că erau **miniștri**, eu nu știam atunci nimic altceva despre ei - cu

excepția unuia singur, pe care-l prețuiam foarte mult ca poet. Despre adevăratul lor prestigiu aveam să iau cunoștință mai târziu (pe unii i-am cunoscut și personal), căci aceștia se numeau Octavian Goga, Ioan Lupaș, P.P. Negulescu, Vasile Goldiș, Ion Petrovici, C. Garofild, generalul Coandă ș.a. Acestor figuri le-am purtat mult timp un fel de simpatie juvenilă, datorită împrejurării că au fost cele dintâi personalități ilustre intrate în câmpul conștiinței mele exact în momentul când mă despărțeam de copilărie și pășeam spre vârsta rațiunii, construindu-mi primele antene întinse spre lumea în care mă aflam. Coincidența că unii dintre acei bărbați erau și mari oameni de cultură nu putea decât să accentueze această afecțiune a mea.

Alter-Ego: În familia noastră au existat, ca în orice familie țărănească, mai mulți copii. Și numai băieți. Te-ai gândit vreodată că părinții au dorit să aibă numai băieți, pentru a nu fi obligați să facă "zestre" fetelor?

Ego: Poate capul familiei să fi mângâiat acest gând. Dar știu că mama toată viața a regretat că n-a avut și o fată, ca s-o ajute la treburile din casă. Uneori, ea ne spunea, cu durere în glas, că a avut și două fete, care au murit de mici, astfel că eu nu le-am apucat. O realitate pe care eu am resimțit-o în copilărie într-un chip foarte viu, ca pe un mare gol, este faptul că în familia noastră n-au existat fete, că n-am avut surori, ca mai toți ceilalți copii din sat, și această lipsă a făcut ca "misterul" feminin să fie pentru mine multă vreme o obsesie puternică și tulburătoare. Îmi amintesc însă de cei doi frați mai mari, Badea și Ion, căzuți pe front, la Mărășești, în 1917.

Alter-Ego: În pofida acestei jertfe, în viață se mai aflau patru băieți: Nicolae, Pericle, Ștefan și Ilie. Destui, ca să asigure o succesiune trainică în gospodărie.

Ego: Așa gândea și tata. Dar lucrurile au evoluat în alt fel. Nicolae, cel mai mare, a făcut câteva clase de liceu, în ajunul primului război mondial, când, din cauza evenimentelor, n-a ajuns să termine cursul secundar, însă nici acasă nu s-a mai întors, a rămas "prin străini", cum îl căina mama, îndeplinind diverse munci de birou și apoi a devenit funcționar la vama din portul Constanța. Ștefan s-a devotat curții părintești, și a fost

singurul care a rămas acolo. Îi plăcea să muncească la câmp, să-și vadă bătătura plină de animale, să le îngrijească bine, dar tot atât de mult îi plăceau și mașinile: el a înlocuit plugul tras de boi cu un tractor, pietroiul de la arie cu batoza, făcând inovații. S-a însurat în sat și a avut cinci copii, azi totți ajunși la casele lor, cu meserii definite și cu moștenitori. După colectivizare, Ștefan s-a "orășenizat" și el, silit de împrejurări, fiind expropriat și aruncat pe drumuri împreună cu întreaga familie (doi părinți bătrâni și cinci copii, dintre care cel mai mare avea 12 ani). Dar și-a descoperit vocația de mecanic și a lucrat pe la diferite întreprinderi din țară, muncind din greu și suferind mult ca să-și susțină familia. A fost cel mai vrednic dintre noi, frații lui, conștient de valoarea numelui pe care-l purta și pe care l-a cinstit, ca toți ceilalți Martinești din neamul nostru. A murit la 68 de ani, când inima a încetat subit să-i mai bată, după grelele încercări și multele supărări prin care trecuse în cursul vieții. Cel mai mic dintre noi, Ilie a urmat școala de comerț, apoi a absolvit Academia de studii economice și comerciale, fiind, ca profesie, economist.

Alter-Ego: Ei aveau, după cum se vede, câte o situație socială bine precizată. Ceea ce nu s-a întâmplat cu tine. Tu nu aveai nici o profesiune concretă.

Ego: Eu, în tinerețe, deși treceam drept cel mai "învățat" din familie, fiindcă luasem o licență în Filosofie și izbutisem să figurez printre colaboratorii unor publicații din București, eram totuși privit cu oarecare îngrijorare de ai mei, deoarece nu avem o slujbă sigură sau un titlu oficial (doctor, avocat, profesor, contabil etc.) care să mă încadreze într-o categorie definită de un statut civil consacrat. Mă laudam că sunt **scriitor**, dar asta nu însemna nimic pentru ei, sau era ceva care lor nu le spunea nimic.

Alter-Ego: Mama ar fi fost mulțumită să te știe un "scriitoras" (aceasta era expresia ei) undeva, la vreun birou administrativ, cu leafă de la stat, ceea ce echivala, în mentalitatea oamenilor din popor de atunci, cu un rang de "boierie", scutit de chinurile de tot felul ale muncilor de la sat în arșița dobrogeană.

Ego: Tot atât de adevărat e însă că mama, care nu știa să

citească, era mândră în sinea ei că unul din copiii ei ajunsese "cărturar" și că putea să aștearnă pe hârtie o lume de semne și înțelesuri care pentru dânsa rămăsese tainică și inaccesibilă.

Alter-Ego: Ai spus că toți membrii de gen bărbătesc din familie erau oameni înalți, bine legați la trup. Cum se explică atunci că tu ești cu "un cap sau două" mai scund decât cei normali?

Ego: Nu numai eu, și alți doi frați ai mei, Nicolae și Ilie (primul născut și ultimul născut în familie) erau mici la statură. Dar această deficiență fiziologică nu era consecința vreunei boli curențe sau a vreunui accident oarecare. Nu era vorba nici de nanism sau de cine știe ce altă tară ereditară. Explicația o găsesc în faptul că fiind supuși la munci fizice aproape din pruncie, când ei trebuiau să se dezvolte trupește, și fiindcă aceste munci nu le plăceau - toți trei aveau înclinații către activități spirituale și au devenit intelectuali - trăiau un sentiment de **revoltă înăbușită**, o inhibiție sufocantă ce se repercuta asupra procesului de creștere, prin dereglarea glandelor interne. Ceilalți membri ai familiei, care n-au suferit acest proces psiho-fiziologic au evoluat normal devenind bărbați înalți și puternici. Și vreau să precizez că această condiție, la care am fost supus și eu, a fost o excepție. Toți membrii neamului Martinescu, inclusiv cei cinci copii ai fratelui meu Ștefan (și în continuare copiii lor) erau și sunt oameni bine dezvoltați trupește, numărându-se printre purtătorii de talii înalte. Unul dintre ei, Nicolae Martinescu, originar din satul Vișani, provenind dintr-o familie înrudită cu a tatălui meu, și-a onorat în mod strălucit spița, devenind atlet și cucerind titlul de **campion mondial** la concursurile de lupte greco-romane din cadrul Olimpiadelor sportive de prin anii 1960-1970. El ilustra foarte firesc constituția fizică, dar și morală, a celor al căror nume îl purta. Eu mă situez, în chip paradoxal (iarăși **paradoxal**!) la cealaltă extremă a acestei scări biologice.

Alter-Ego: Am căpătat, deci, explicația "cazului" tău - "caz" ce derivă din faptul că ai o statură minusculă. Să lămurim acum chestiunea numelui ce ți-a fost pus pe frunte. Adeseori, datorită numelui de botez, Pericle, multă lume era înclinată să creadă că în familie ar exista o ascendență grecească.

Ego: Nici vorbă de așa ceva. S-a văzut și din schița genealogică amintită mai înainte. De altfel, numele meu e singurul cu rezonanță ... **exotică** dintre toate celelalte din familia noastră. Explicația e simplă: am fost botezat de un Pericle. Acesta era chiar un văr de-al tatălui meu, deci tot un Martinescu, dar purtând prenumele de Pericle, fiindcă, la timpul său, avusese el însuși, la Vișani, ca naș, un grec, Kir Periklis, negustor de prin părțile Brăilei. Unii zic că e fericită această alăturare de nume pe care o port, că e impunătoare și sună "literar" (ceea ce mie nu mi se pare); alții găsesc că e curioasă, insolită, dar eu m-am obișnuit cu ea.

Alter-Ego: S-au găsit și din aceia care să spună, uneori în glumă, alte ori în serios, că e numai **numele** de tine.

Ego: O fi! Dar eu m-am străduit să nu dezminț acest nume, să-l păstrez în demnitate și decentă, astfel încât să pot ieși cu el în lume fără teamă și rușine, la fel ca toți cei din neamul meu. Pe cât posibil, am încercat apoi să-l ridic la un nivel intelectual și moral potrivit cu aureola lui sonoră.

Alter-Ego: Să vedem atunci cum s-au desfășurat primii ani de învățătură ai celui de-al **doilea** Pericle Martinescu.

Ego: Acei ani îi consider, de fapt, ca o **preistorie** a existenței mele. Cele patru clase primare le-am făcut în Viișoara. În primul an de școală (1919-1920, mă apropiam de nouă ani când am început școala, după întoarcerea din "refugiul" petrecut la Vișani în timpul războiului), am avut ca învățătoare o tânără și frumoasă domnișoară, despre care îmi amintesc puține lucruri, deoarece ea, fiind de la oraș, se acomoda greu cu viața de la țară și a stat numai un an în sat la noi. "Domnișoara" ne învăța poezioare, ne spunea povești și ne îmbia mai ales să cântăm. Strânși în jurul ei, pe iarbă în curtea școlii, intonam cu glăscioarele noastre de copii melodiile conduse de dânsa. Uneori erau de o extraordinară frumusețe prin simplitatea și candoarea lor incântătoare:

Vine, vine primăvara,

Se așterne în toată țara

Floricele pe câmpii

Hai, să le-adunăm, copii ...

Mi-amintesc aceste versuri de o rară gingășie, deoarece zilele de atunci mi-au rămas întipărite în memorie ca niște momente de primăvară continuă ... Am intrat apoi pe mână unui monah ce se pripășise pe acolo, îndeplinind pe lângă slujba de preot și pe aceea de învățător, știut fiind că atunci, după terminarea războiului, se simțea mare lipsă de cadre didactice și oricine se oferea, chiar cu o minimă pregătire, era acceptat. Acest "călugăr" - așa-i spuneam noi, fiindcă purta anterior și comănac, ca la mănăstire - era un bărbat cu o fire cam aventuroasă, tânăr încă, focos, și nu avea o vocație deosebită nici pentru altar, nici pentru catedră. Nu-mi amintesc nimic din ceea ce a putut să ne învețe acest dascăl. Metoda lui de educație era "Sfântul Neculai", o nuielușă pe care o ținea mereu în mână și ne bășica palmele cu ea atunci când ne prindea cu "ocaia mică", cum se exprima el. Omul avea însă o altă calitate. Părea exaltat de ideea că trăiește într-o **România Mare** și căuta să ne insufle și nouă această mândrie a lui. Aproape tot timpul nu ne vorbea decât despre țara noastră "rotundă și frumoasă ca o pâine", și ne arăta harta ei, nouă-nouă, desfăcută în permanență la mijlocul peretelui din față al clasei. Când ne întâlnea pe drum, ne puneă să desenăm cu bețigașul în praful de pe uleiă "România Mare", ca să ni se întipărească mai bine în cap, ceea ce s-a și întâmplat. Eram prima serie de copii care învățau abecedarul cu harta României-Mari în fața ochilor, într-o țară întregită. Pentru noi aceasta constituia o realitate dată, imuabilă, și o priveam ca pe o moștenire absolută și firească, deoarece încă nu știam câte secole și câte sacrificii ceruse ea ca să fie înfăptuită.

Alter-Ego: Călugărul acela știa însă ...

Ego: După el, l-am avut ca învățător pe Simion Vișoianu, vechiul director al școlii, revenit la postul său, după întoarcerea din prizonierat. Era un slujitor experimentat și devotat misiunii lui, de care mă simt dator să amintesc cu multă devoțiune. Practic, el mi-a deschis drumul în viață. Lui îi datorez lucrul cel mai important, anume faptul că el l-a îndemnat pe tatăl meu să mă lase să urmez calea școlilor. Desigur, tata ar fi fost bucuros să știe că măcar unul dintre fiii lui a ajuns

ceva la oraș (pentru el cea mai respectabilă demnitate era aceea de judecător, a cărui menire este să împartă dreptatea în lume și i-ar fi surâs să mă vadă în robă), însă el mai mare nevoie avea de un copil în opinci care să-l ajute la treabă, cu furca, sapa sau grebla în mână. Ca orice țaran legat cu trup și suflet de pământ, și mai ales după ce pierduse în război pe cei doi flăcăi ai lui de nădejde, dânsul, în virtutea unui paternalism instinctiv, voia să-și păstreze toți băieții lângă casă, pentru sporirea și prosperitatea familiei. Eu eram acum cel mai mare dintre feciorii lui din curte și, bineînțeles, mă socotea primul său sprijin, așa că mi se rezervau pe lângă drepturile cuvenite și anumite datorii. Tatăl meu, în pragmatismul său ruralist, socotea că plugăria, așa cum o practica el, e cea mai frumoasă și mai nobilă ocupație ome-nească ...

Alter-Ego: Poate că avea dreptate.

Ego: De aceea și ținea ca băieții lui să-i urmeze calea. Silit de împrejurări, căci nu avea alt ajutor de încredere lângă dânsul, începuse să mă pună de mic copil la treabă - așa cum am arătat - uneori dându-mi sarcini demne de un om matur, fără să încurajeze prea mult înclinațiile mele vizibile către învățătură.

De altfel, în familia noastră nu exista nici un fel de tradiție culturală, necum cârturărească. Tatăl meu făcuse patru clase primare în satul său de baștină, însă mama, ca mai toate fetele de la țară din vremea ei, nu fusese dată la școală. În casă la noi se afla o singură carte, **Biblia**, din care tata citea, în serile de iarnă, paragrafe răzlețe, interpretându-le cu multă evlavie și reculegere. Iar primele cărți ce mi-au căzut mie în mână (și de care îmi amintesc și azi), primite ca premii la școală și citite cu extraordinare emoții și plăceri, erau **Cuore**, **Pățaniile lui Tândărică**, **Neamul Șoimăreștilor**, pe care nu le-am mai răsfoit de atunci, dar îmi sunt așa de prezente în minte de parcă le-aș fi citit doar ieri. Cam în același timp, tata primea ziarul **Îndreptarea**, organul partidului averescan, fiind abonat din oficiu, și acesta a fost primul organ din presa periodică în care mi-am aruncat ochii.

Alter-Ego: **Îndreptarea** a fost, așadar, prima gazetă ce ți-a căzut în mână la o vârstă când nu aveai nici cea mai mică noțiune despre lumea presei și a literaturii.

Ego: Din când în când mai vedeam și **Universul**, adus de la oraș cu diverse ocazii. Pe atunci însă eu învățasem doar **Crezul**, pe care eram pus să-l spun în fața altarului, la slujbele de duminică, și se pare că mă descurcam destul de bine în acest "rol", deși mă tăiau mii de nădușeli până duceam la capăt acel monolog interminabil, sub ochii credincioșilor ce mă străpungeau cu priviri curioase și admirative din toate colțurile bisericii. Atunci am trăit eu emoțiile și trăcul unui actor și cred că tot de atunci m-am lecut de orice tentatie de a apărea pe vreo scenă în fața publicului.

Alter-Ego: Din timiditate, desigur, dar mai ales căpătând conștiința că nu aveai "prestanța" fizică necesară ca să te expui pe scenă.

Ego: Nu-mi puneam atunci problema "prestanței". Dar timiditatea mă apăsa cumplit. La fel ca și mai târziu.

Alter-Ego: De aceea te cufundai, drept răzbunare, în lecturi. Cum ți s-a dezvoltat acest gust?

Ego: Pe când eram în clasa a III-a primară, fratele meu mai mare, Nicolae, trimisese acasă, ca să fie păstrate acolo până își va găsi el un spațiu locativ convenabil la oraș, un cufăr mare, greu, plin de cărți, cu interdicția drastică de a umbla cineva prin el. Într-o zi l-am deschis totuși, și am avut o tresărire extraordinară, ca și cum aș fi descoperit o adevărată comoară. Erau înăuntru tot felul de cărți, și mai groase și mai subțirele, cu coperti în desene multicolore, bine păstrate și așezate cu grijă în teancuri, ca bancnotele într-un seif. Ele mi-au uluit ochii. Era mai ales o sumedenie de cărțulii uniforme ca format și aspect, mici, drăguțe, cu coperti cărămizii, unele noi nouțe, ușor de purtat și de citit, ce mi-au atras în primul rând atenția. Aproape întreaga colecție a "Bibliotecii pentru toți" din prima ei serie se afla acolo! Câteva titluri de cărți - rețineam titlurile, nu și autorii - mi s-au imprimat de atunci în memorie, definitiv, ca niște nume de ființe pe care le-aș fi cunoscut îndeaproape: **Teoria fatalismului, Minciunile convenționale, Quo Vadis?, Roșu și Negru, Moș Goriot, Viața la țară, Povestea vorbeii, România pitorească, Anecdote populare, Momente și schițe, Dan, Manoil, Elena, Tănase Scatiu** și multe altele. Pe unele le-am atacat imediat, înghițind fără ordine și discernământ, volum

după volum, așa cum îmi veneau la mână, pe cele mai "grele" le-am citit mai târziu, când am început să mă scald în marele ocean al literaturii. Vreo doi ani m-am hrănit cu bogățiile din cufărul acela miraculos, pe care l-am socotit o apariție benefică în cursul vieții mele. Acolo am descoperit un izvor de mari bucurii și un prilej de adânci consolări în existența mea din acea vreme, însuflețită de elanuri și "dureri înăbușite", pe care le simțeam cu putere dar nu le puteam încă explica. Volumașul de **Poezii** al lui Octavian Goga îl purtam aproape în permanență cu mine, fiindcă îmi plăcea să plasmodiez unele versuri ce vorbeau despre "cei osândiți să plângă și să tacă", adică despre plugarii cântați de el și cunoscuți aidoma de mine:

Al vostru-i plânsul strunei mele,

Creștini ce n-aveți sărbătoare,

Voi cei mai buni copii ai firii

Urziți din lacrimi și sudoare.

Mare lucru nu prea înțelegeam eu din cele ce citeam, despre scriitori nu știam nimic, dar unele cărți le devoram cu nesat, și atunci s-a născut în mine acel gust precoce al lecturii, devenit mai târziu un "viciu" de care n-aveam să mă mai vindec nicio dată.

Probabil însă că efectul acelor lecturi la un copil de 11-12 ani era atât de evident, că Simion Vișoianu, învățătorul nostru, s-a pus cu toată hotărârea pe capul tatălui meu și nu-l mai slăbea deloc, insistând să mă dea la liceu. (Și susținea "la liceu", iar nu la Școala Normală, la Comerț sau la Seminar, unde îndrumase, mai înainte sau după aceea pe alți copii din sat). Dar cum tata sovăia între a mă păstra lângă el sau a mă pierde ca sprijin în curte, stăruințele dascălului au durat vreo doi ani de zile, timp în care eu am rămas "fecior la plug", sau "ciobănaș la oi".

În acea perioadă am parcurs viața rustică sub toate aspectele ei și în modul cel mai direct și mai activ. Am alergat după vite cu picioarele goale prin roua câmpului, mi-am fript tălpile în ghimpii de colții babei sau mi-am sfârtecat gleznele în țepii rugilor de mure, dar am cunoscut și feeria nopților de vară, când mă duceam cu caii la iarbă și stăteam întins pe covorul de

verdeată, sub baldachinul înstelat, lângă răsuflarea caldă a roibilor, ascultând ronțaitul lor neîntrerupt însoțit de fornăiturile nazale tremolate zgometos, ca și cum și-ar fi arătat, într-un limbaj cabalin, mulțumirea de a se bucura și ei de farmecul acela al câmpului înfiorat de tăcerile nopții; în fine, aratul, secerisul, treieratul, culesul viilor, frumusețea sau vitregia anotimpurilor (arșițele, ploile, viscoalele), datinele iernii, cu plăcerea de a înota până la genunchi prin noroaiele de pe ulițele satului pentru a "umbla" cu colindul - toate acestea făceau parte din existența mea rurală, supusă ciclurilor bucolice și impletită din imbolduri panteistice excesive sau din alea-nuri pretimpurii neînțelese și nemărturisite.

Am trăit, așadar, și am cunoscut în mod direct viața chinuită, impletită cu bucuriile ei curate, a oamenilor de la țară, fiindcă am fost eu însumi **țăran**, în accepția cea mai deplină a cuvântului, până la vârsta de 13 ani. Sunt mândru că am trecut prin aceste ipostaze "folclorice" și că am cunoscut astfel întreaga gamă a senzațiilor vieții de la țară, ajutându-mă să capăt mai târziu - când, pornind de la opincă și lingura de lemn, am devenit beneficiarul rutinelor și al confortului citadin - conștiința că sunt o entitate biologică completă, un om întreg, fără goluri în alcătuirea internă prin care să mă simt deficitar.

Alter-Ego: Cu toate acestea, nu s-ar putea spune că ai avut o copilărie veselă, expansivă. Dimpotrivă, ea a fost mai degrabă aridă, ca și peisajul în care s-a desfășurat, în ciuda febricităților interioare ce se consumau în tăceri ermetice și într-o voluptate a solitudinii ce mergea adesea până la izolare sufletească și socială. De aici, tot felul de inhibiții, de refulări dominate de visuri și viziuni irealizabile, amplificate de lecturile acelea multiple și dezordonate în care te cufundai.

Ego: La acestea se mai adauga și modul de viață impus de obligațiile din cadrul familiei, unde eram supus, din fragedă vârstă - după cum s-a înțeles - la munci grele ce mă depășeau. În timp ce copiii de vârsta mea se jucau pe maidan sau își împlineau nestingheriți somnul dulce al dimineților de vară, eu mă sculam cu noaptea în cap și plecam cu carul la câmp, sau dădeam, cu ochii arși de nesomn, oile la strungă pentru mulsul din zorii zilei. Deși îndeplineam asemenea treburile - și multe

altele - convins că e de datoria mea să le fac, simțeam totuși o repulsie față de un destin advers ce-mi era hărăzit, și această repulsie, niciodată mărturisită, constituie rădăcina sentimentului de revoltă ce m-a stăpânit mai târziu împotriva tuturor inechităților din lume.

Alter-Ego: Aici s-ar găsi și explicația faptului că de-a lungul vieții ai avut totdeauna o atitudine ambivalentă în privința drepturilor și datoriei omului în societate: pe de o parte te stăpânea un instinct de supunere, de lealitate față de o orânduire, de orice fel ar fi fost ea, pe care trebuia s-o accepți și s-o respecti chiar dacă nu erai de acord cu totalitatea principiilor sale; pe de altă parte, un virus al protestului, al deznădejdii, te pune în conflict sufletește cu datele ireductibile ale realității. În mod logic, dacă te-ai fi lăsat pradă acestui virus refractar, ar fi trebuit să "fugi" din sat și din sânul familiei și să-ți iei lumea în cap, apucând calea vagabondajului, sau a căutării altui destin, așa cum s-a întâmplat cu mulți fii de țărani.

Ego: Această ispită mă îmboldea adesea, însă un glas nedeslușit al conștiinței îmi dicta că trebuie să rămân acolo și să suport legile ce mi-au fost prescrise prin naștere, până când momente mai favorabile vor veni de la sine.

Alter-Ego: De fapt, odată ai și fugit ...

Ego: Aveam 12 ani când am fugit, da, de acasă, cu complicitatea mamei, care-mi înțelegea nădufurile și voia să mă ajute. M-am dus la Constanța, unde un văr al tatei, Tudor Martinescu ținea hanul "Saragea" din gura Oborului. Pe lângă han, unchiul Tudor avea și o prăvălie, cu două compartimente, cârciumă și băcănie. Mai fusesem de câteva ori acolo, cu tata, care, atunci când se ducea cu căruța la Constanța, trăgea și dormea noaptea la hanul "Saragea", astfel încât cunoșteam locurile. Acum mă ispitea gândul să rămân la oraș, ca băiat de prăvălie, iar "patronul" îmi prevestea o carieră frumoasă de negustor, așa cum începuse și el cu mulți ani în urmă. Dar după o săptămână de "ucenie" mi-am dat seama cât de "tristă" era acea muncă, față de viața la țară, din mijlocul naturii - pe deasupra simțeam că mi-am pierdut libertatea de a fi eu însumi - și m-am dezgustat repede. Un dor sfâșietor de "acasă", de tot ce lăsasem în urmă, la sat, a pus stăpânire pe mine și, rușinat, m-am întors la

ai mei, care m-au primit zâmbind cu indulgență, în mijlocul curții, de unde plecasem. N-am rezistat impulsului, eram încă prea fraged și prima "evadare" s-a soldat cu un eșec.

Alter-Ego: În sat, nu te amesteci prea mult cu copii de vârsta ta. Cum explici acest lucru? Din mândrie? Din timiditate?

Ego: Nici una, nici alta, ci din condiția specială a copilăriei mele. Prietenii mei cei mai buni din acel timp nu erau colegi de școală, cum ar fi fost normal să fie, ci ei proveneau tocmai din rândul acelor oameni aproape rudimentari dar semănând cu niște ramuri falnice crescute la întâmplare din sevele firii; cu ei îmi împărțeam cea mai mare parte a timpului.

Ciobanul Ispas Oprișan, pripășit la noi de prin părțile Vrancei, voios, vânjos, îndrăgostit de oițele lui și iubit de dulăii ce nu se despărteau nici o clipă de dânsul, era o crestomație de snoave și povești, culese de pe la stânilor pe unde slujise, și le depăna cu dulceața unchișului sfătos, deși el abia dacă trecuse de douăzeci de ani.

Vasile Florescu, băiatul văcarului din sat, colegul meu de bancă din primele zile de școală, dispunea de o inteligență naturală și de o imaginație iscoditoare ce m-au atras la el din clipa când ne-am cunoscut. "Coleg de bancă" e un fel de a spune, deoarece atunci, în primul an de după război, în sala unde ne străduiam să tragem cu condeie de piatră cele mai simple linii ale alfabetului pe tăblițele de gresie neagră, era de fapt o singură bancă, așezată în mijlocul clasei, rezervată celor mai înaintați la învățătură, iar noi ședeam în spatele ei, pe câte o grămăjoară de cărămizi culese de prin curtea școlii sau pe scăunelul adus de acasă. Acolo, m-am trezit într-o zi alături de mine cu Vasile Florescu, înscris la școală cam pe la mijlocul anului, dar el ne-a ajuns repede din urmă, căci era sârguitor și îndemânat. Ne-am împrietenit numaidecât și nu-mi amintesc să fi avut un alt coleg de clasă, în primii ani de școală, alături de care să mă fi simțit atât de bine. N-a trecut mult, până când am început să încingem împreună lungi divagații "metafizice", scrutând enigmele universului și viața de pe celelalte "tărâmuri", sub înrăurirea lecturii unei cărți ce ne inflăcăraseră la amândoi imaginația și pe care o primisem ca premiu la sfârșitul clasei a doua: această carte nu era alta decât **"Basmele**

românilor", repovestite cu mare har de un oarecare Petre Ispirescu. Ea ne răscolise atât de tare mințile, încât stăteam ceasuri întregi pe prisma casei lor de la marginea satului, căci Vasile rămânea singur acasă în timpul zilei, când părinții lui erau cu cireada la păscut, și iscodeam Necunoscutul, întrebându-ne, ca niște filosofi de zece ani, ce e Viața, ce e dincolo de Moarte, ce e Lumea, ce Putere misterioasă ține puzderia de stele suspendate pe bolta cerului, încercând să găsim răspunsuri clare la aceste întrebări incețoșate, departe de a ști că alții le-au cercetat înaintea noastră de-a lungul secolelor și mileniiilor fără să le dezlege înainte tainele. Vasile, cu vreo doi ani mai mare ca mine, era mult mai dezvoltat trupest, mi se părea un fiu de uriaș, însă sufletește ne simțeam ca două vlăstare din aceeași tulpină. Și el era un "întârziat" la școală, din cauza războiului, și tocmai amănuntul ăsta ne-a apropiat atât de mult. Nu știu ce s-a întâmplat cu el mai târziu, fiindcă n-a terminat școala, tatăl său luându-l să păzească cireada pe islazul satului, iar mai pe urmă s-a strămutat cu toată familia în altă parte a Dobrogei, astfel că i-am pierdut urma. Am păstrat însă totdeauna convingerea că în Vasile Florescu a rămas nedescoperit un savant, un artist sau un creator, deoarece avea multe înzestrări, o imaginație puternică, o mare intuiție și o judecată sănătoasă, dar nimeni nu s-a aplecat asupra lor să le cultive sau încurajeze. Și câți ca el n-or fi zăcând, pierduți pentru omenire, în veșnicia neamului românesc! ...

Cu turcabetul Sein Ibrahim, al cărui tată pierise în război, iar el trăia și muncea acum în curte la noi ca să întrețină o soră mai mică și o mamă bătrână, eram ca doi frați. Singurul lucru ce ne deosebea era că eu aveam o căciulă mare, neagră, de blană de oaie, făcută de cojocarul din sat, în timp ce Ibram, cum îi spuneam noi, pe scurt, se mândrea cu un fes roșu, de postav țesut des, cu un ciucure negru de mătase ce-i atârna la ceafă, cumpărat de la târg, pe care nu-l scotea niciodată de pe cap, nici în casă, nici la masă, nici când se spăla pe față, nici când se închina lui Alah, atât iarna cât și vara pe căldurile cele mari. Ibrahim s-a dus mai târziu în Turcia, repatriindu-se la apelul lui Kemal, și n-am mai știut nimic despre el ... Aceștia au fost partenerii mei de visuri din anii copilăriei, nu știu dacă se vor

mai fi aflând pe lumea asta, însă în amintirea mea dăinuie ca ființe vii, ale căror contururi nu s-au șters cu nimic în decursul timpurilor.

Alter-Ego: Dar pe măsură ce înaintai în vârstă și mintea începea să lucreze tot mai febril, o aspirație încrâncenată punea stăpânire pe tine și te frământa cumplit, ca pe orice copil de la țară cu o imaginație mai activă: și anume dorința aceea permanentă de a "pleca" din sat.

Ego: Da. Simțeam tot mai mult că locul meu nu e acolo, altceva mă chema, un glas tainic îmi șoptea despre mirajul deja întrezărit al orașului, al școlilor înalte, care îmi promitea eliberarea de sub tutela părintească și a muncilor abrutizante ce mă depășeau. Pe de altă parte, sub influența lecturilor avide, viața de la sat mi se părea îngustă și prea monotona, iar elanurile mele sufletești nu mai cunoșteau liniștea, ele mă îndemneau să-mi iau zborul spre lumea largă, despre care nu știam încă nimic precis, sau aflasem câte ceva în mod vag și neguros cu ocazia primei evadări ratate, însă o presimțeam undeva, nu prea departe, seducătoare, tumultoasă și nemărginită. Ea mă atrăgea cu o forță tiranică ce se însinua în toate fibrele ființei mele, iar când mi-a venit, în sfârșit, sorocul să plec definitiv aveam deja un capital de viață destul de bogat, ce mă va menține pe propriile picioare, ca niște rădăcini bine implantate în sol, și nu mă va lăsa să mă clatin sau să cad în furtunile prin care aveam să trec. Dacă niciodată nu mi-am pierdut echilibrul nici fizic nici moral, chiar în perioadele când omenirea era comlet dezechilibrată și răvășită de valul violențelor și al aberațiilor, aceasta se datorește, desigur, unei puteri sufletești având izvorul în experiența anilor "muncii" și prelungiți ai unei copilării ce cunoscuse de timpuriu prețul eforului și al răspunderilor și putea să le cântărească mai târziu într-o măsură rezonabilă și realistă. Atunci și acolo am căpătat eu conștiința faptelor săvârșite, judecând ce trebuie și ce nu trebuie să faci în viață.

Alter-Ego: Această nouă "evadare" s-a produs la timp și ea a fost definitivă.

Ego: În cele din urmă, învățătorul a reușit să-l înduplece pe tata să-mi "dea drumul", dar numai după ce pierdusem o bună perioadă se școlarizare.

Alter-Ego: Trebuie să recunoști însă că această întârziere a fost spre binele tău, deoarece ea conținea de fapt o **maturizare** naturală ce s-a dovedit foarte eficace în tot timpul studiilor liceale. Căci deși ai rămas totdeuna un elev mijlociu la învățătură, în schimb, ca mai vârstnic decât ceilalți colegi de clasă, cu un an sau chiar cu doi (ai avut și colegi cu trei ani mai mici), înțelegeai și asimilai mai ușor materia pentru care ei depuneau, probabil, eforturi mai mari ca s-o pătrundă.

Ego: Nu-mi dădeam seama de așa ceva pe atunci, dar știu că mă descurcam destul de ușor cu studiile și nici nu mă omoram cu "învățatul". Prindeam lecțiile din zbor, iar la note le compensam pe cele mici de la oral, unde nu străluceam prin exprimare, cu cele de la scris, unde, după cum spunea un profesor, aveam "stil". Mi-amintesc că odată, prin clasa a șasea de liceu, profesorul de matematici, la teza de Astronomie, dictând nota mi-a strigat: "Mă, tu ai să te faci scriitor!", ca reproș că folosisem prea multe "fraze" în descrierea unui fenomen ceresc.

Alter-Ego: Să ne întoarcem la momentul când ai făcut primii pași la oraș. Cum ai trecut "hopul"?

Ego: M-am înscris, dus de mână de Vișoianu - căci tata nu voia să ia parte la acest pas al meu și încă mai spera să mă vadă iarăși întors acasă - în toamna lui 1924, la liceul "Mircea cel Bătrân" din Constanța, unde am dat examen de admitere și am reușit cam al 40-lea din peste o sută de candidați primiți. A fost întâiul meu mare succes în viață. Zic "mare", fiindcă, în primul rând, nu avusesem un "preparator" special pentru examenul de admitere, iar, în al doilea rând, mă rupeam de o lume "veche" pentru mine și intram într-una nouă. E drept că mă simțeam stingher în hainele mele țărănești printre atâția copii de orașeni (pe cei veniți de la țară, ca și mine, nu-i băgam în seamă) ce mi se părea că se uită la mine ca la o sălbăticiune, cu un aer de sfidare; cei mai mulți dintre ei se cunoșteau bine, din scoala primară din oraș și erau prieteni, fapt ce mă intimidă și-mi crea un complex de inferioritate ce mergea aproape până la spaimă.

Alter-Ego: Lecturile de mai înainte și avansul de vârstă te-au ajutat să învingi curând acest complex de inferioritate.

Ego: Principalul este altceva: dacă nu reușeam atunci la

liceu, destinul meu ar fi luat, incontestabil, altă întorsătură.

Alter-Ego: Te-ai fi întors la coarnele plugului, sau ai fi ajuns tot la băcănia de la hanul "Saragea". Norocul a fost că ai intrat la liceu.

Ego: La liceul din Constanța am urmat numai patru clase. Dar ce bogată a fost viața mea în acești ani, cu câtă sete și nerăbdare am absorbit totul, trecând de la orizontul strâmt al satului la acela vast și diversificat al orașului. Mai repede decât aș fi putut să cred. Bagajul de cunoștințe din cursul lecturilor de la sat m-a ajutat, într-adevăr, (dar mai era și avantajul că stăteam în gazdă la fratele meu, Nicolae, unde nu mă simțeam printre străini) - destul de repede, deci, m-am integrat în ambianța școalei și a orașului și am devenit curând un licean fără complexe, ca toți ceilalți colegi întâlniți aici. Liceul "Mircea cel Bătrân" era o instituție de învățământ ce se bucura de un bine meritat prestigiu și era atunci singurul liceu românesc de la țărmul mării. (A fost înființat în anul 1896). Elevii - proveniți din pături sociale diferite, de la fii de plugari și de hamali până la coconi de bancheri și moșieri, și de naționalități diverse: români, greci, armeni, turci etc. - erau ei înșiși veritabili copii ai mării, căci aceasta prezida toate zburdălniciile și bucuriile lor din afara programului școlar. Până și imnul liceului, compus pe muzică și versuri de câțiva elevi mai inspirați, exprima tocmai această prezență a mării în invocarea idealurilor ce-i animau pe tinerii învățăcei constănțeni:

Zburați spre alte zări

Voi ce purtați în suflet doruri sfinte

Vă înfrățiți de același gând fierbinte

Cu valul înspumatei mări.

Din ăst lăcaș luminător

Haideți spre largul viu al vieții

Voioși ca vântul dimineții

Cântând un vesel cor ...

Și-oricând gândind la marea cea albastră,

Porniți mereu înspre senin ...

E-un soare pururea divin

Liceul nostru drag ... etc. etc.

Alter-Ego: Elevii erau "inspirați" ... Cum ți se păreau profesorii?

Ego: Nu numai ambianța colegilor era frumoasă la Constanța. Am avut acolo și excelenți profesori, cărora le păstrez - ca orice om care a fost cândva elev - neșterse și minunate imagini în amintirile mele. Dintre aceștia, îl voi evoca în primul rând pe Gheorghe Coriolan, profesorul de Istorie, care era și directorul liceului, desăvârșit dascăl, de ținută academică și în același timp un om cu mari virtuți sufletești în calitate de conducător al prestigiosului for de învățământ. Coriolan ne predă, cu mult patos, strălucite lecții de istorie națională și deopotrivă universală, deschizându-ne largi orizonturi pentru înțelegerea lumii și a frământărilor ei eterne. Îl voi pomeni apoi pe Ioan Fodor, la Geografie, tipul "savantului distrat", oferind numeroase prilejuri de amuzament elevilor, deoarece ei nu prea înțelegeau unele comportări bizare ale lui, dar ca devotat interpret al materiei pe care o predă era un magistrat. Datorită lui, geografia țării și a planetei noastre a căpătat pentru noi contururi limpezi și ferme, grație hărților ce ni se cerea să le desenăm în cele mai exacte amănunte. "Pestalozzianul" (i se spunea astfel fiindcă, după ce își luase doctoratul în litere la Geneva, publicase câteva lucrări despre celebrul pedagog) Constantin Mureșanu, la Germană, ca diriginte, pune mai mult accentul pe educația morală, decât pe învățarea limbii lui Goethe; bonomul Grigore Roșu, la Greacă și Latină, ne ispita imaginațiile cu truculente povestiri din mitologia antică, insistând asupra tâlcului lor moral și a valorii literare, fără a ocoli episoadele mai deochiate; severul Nae Negulescu, ne făcea complicate experiențe în laboratorul de Fizică și Chimie, familiarizându-ne cu multe din fenomenele naturale ce se petrec în jurul nostru; blajinul Gheorghe Carp, moldovean sfătos, admirabil lector, ne delecta cu poezii de Coșbuc sau cu pagini din volumul **Prințul fericit** de Oscar Wilde, în orele de calligrafie și desen, disciplina la care el era un artist și un maestru; în sfârșit cel mai tânăr, ardeleanul Ioan Georgescu, profesorul de Limba română, originar din comuna Săcădate, de lângă Avrig, era un om harnic și studios, cu o minte bine organizată, care mai târziu a ajuns un sângurincios cercetător de

arhive naționale. Profund cunoscător al literaturii române, prin el am făcut primele cunoștințe temeinice și am îndrăgit operele scriitorilor noștri clasici, de la Eminescu și Alecsandri, până la Goga și Sadoveanu, contemporani cu noi. Pe unii dintre elevi, la care depista o cât de mică înclinație literară, îi chema acasă la el, îi îndruma, îi ajuta chiar cu bani de buzunar, îndemnându-i să cumpere cărți, și-i încuraja în încercările lor. Atunci, pentru prima dată (eram prin clasa a doua de liceu), am rămas și eu uimit văzând cum o cameră unde trăia un bărbat (profesorul era celibatar) putea să fie căptușită cu biblioteci până la tavan, doldora de cărți, colecții de reviste și zeci de dosare cu însemnări și fișe de lectură. Peste ani, l-am reîntâlnit la Biblioteca Academiei, cercetând și dezgropând hrisoave și documente vechi pentru întocmirea consistentelor lui studii asupra diverselor probleme controversate din istoria Transilvaniei.

Alter-Ego: Cred însă că, înainte de liceu și de profesorii sau elevii de acolo, ceea ce te-a sedus mai mult a fost orașul în sine, cu înfățișările, așezarea și pulsațiile lui deosebite.

Ego: Constanța nu este pentru mine numai o sursă bogată de amintiri plăcute, ci mai ales orașul care, după ce am părăsit cadrul bucolic al satului, m-a fascinat prin coloratura lui citadină de un caracter cu totul special. Consider un adevărat privilegiu că am avut șansa să devin elev de liceu acolo, deoarece Constanța îmi oferea posibilitatea să iau contact, dintr-odată, cu un univers pe cât de complex și activ, pe atât de atrăgător și instructiv, unde un tânăr avid să cunoască tentațiile civilizației și culturii putea să se scalde cu pasiune și dezin-voltură în ambianța lor modelatoare. Constanța nu era un oraș oarecare. Marea, cu mirajul ei etern, plaja, portul, viața cosmopolită de pe străzile centrale, istoria sa, mai veche sau mai nouă, populațiile diverse ce conviețuiau aici, și îndeosebi confruntarea aceea ostentativă dintre arhaic și modern, dintre pitorescul implantat la temelii sale și o sete de modernizare rapidă, dădeau acestei citadele, cu precădere în prima parte a perioadei dintre cele două războaie, un impuls spectaculos de un farmec deosebit, menit să o scoată din anacronismul legendar în care zăcuse atâta timp. Am apucat ceva din vechea

Constanța și am asistat, de-a lungul anilor, la avatarurile ei succesive, i-am străbătut țărmurile, străzile și cartierele relativ noi, m-am îmbătat de romantismul nopților cu lună pe malul mării și am cunoscut urgia iernilor cu vânturi aspre și haine, am trăit acolo în toate anotimpurile și am urmărit sub toate aspectele viața ce se desfășura între zidurile sale, încât pot spune că am devenit repede un fiu legitim al orașului și am rămas un adorator constant al Constanței. Dintre toate orașele prin care am trecut în cursul vieții, Constanța mi-a rămas cea mai dragă, pentru frumusețile ei naturale ca și pentru varietatea aspectelor și activităților sale cotidiene. Prin faptul că, în anii de liceu, locuiam la fratele meu, care era revizor vamal, în port, am avut prilejul să intru deseori în incinta vămii, să vizitez vasele de pasageri cu trafic internațional, prin ale căror saloane elegante se perinda o lume ce mi se părea plină de frumusețe și fast, să fiu prezent la plecarea sau la sosirea vapoarelor, trăind atmosfera aceea specifică a unei gări maritime și asistând la îndeplinirea formalităților impuse în asemenea împrejurări. Și în această privință, am dreptul să mărturisesc că am fost un privilegiat, deoarece mi s-a oferit de la început ocazia să cunosc un sector mai puțin accesibil, unde nu mulți dintre ceilalți colegi ai mei aveau ocazia să pătrundă. Atunci am putut să-mi dau seama că lumea e mai largă decât o vedeam cu ochii proprii și să am primele tresăriri ale conștiinței despre cosmopolitismul și universalismul agitațiilor și aspirațiilor omenești. Dar tot acolo am contractat și acel fervent microb turistic, al dorului de a pleca, de care nu m-am lecut o viață întreagă. Pe scurt amintirile mele din Constanța sunt vii și diverse, legate de un oraș cu fatete multiple și cu un ritm intens de viață, ce mi-a solicitat de la început interesul emoțional și mi-a îmbogățit rapid conținutul de noțiuni despre lumea în care abia descinsesem.

Alter-Ego: Perioada de avânt înfloritor a Constanței se situează tocmai în anii aceia de după primul război mondial, adică după 1920. În acel timp orașul mai avea încă patina unei burgade mult deosebită de ceea ce va deveni mai târziu.

Ego: Pe atunci, orașul nu era, desigur, localitatea extinsă și animată de azi, cu alură de metropolă, invadată de turiști și

beneficiind de o notorietate mondială. Cu toate că în anii aceia se grăbea să scuture de pe ea ultimele vestigii ale unei îndepărtate "Kiustendge", îmbrăcând zalele civilizației moderne ce-o asalta galopant din toate părțile, bătrâna și atât de tânăra Constanța mai păstra ceva din structura unei urbe ce se mândrea a fi "capitala" provinciei "sale" de la marginea țării. Pe strada **Mangaliei**, întinsă de la Obor până la țărmul mării, se aflau puzderie de prăvălii, birturi și hanuri, îmbâcsite de mărfuri și de oameni, unde trăgeau țăranii cu căruțele și utilajele lor când veneau "la târg" să vândă produse agricole (grâu, lână, brânză) și să facă în schimbul lor diverse cumpărături de uz casnic, sau să alerge pe la bănci, tribunal, prefectură, doctori, avocați, ori prin alte locuri unde îi mânau daravelile lor nenumărate. Strada **Mangalia** era prin excelență depozitara comerțului popular.

Pe cealaltă arteră principală, mai aerisită și mai aristocratică, strada **Carol** (azi bulevardul **Tomis**), care se încrucișează cu strada **Mangaliei** și coboară spre Centru, se înșirau cafenele, cinematografe, restaurante, magazine de lux, agenții navale, hoteluri și șantanuri pentru populația flotantă a orașului, în special pentru marinarii de toate limbile și neamurile ce debarcau în port și veneau să-și petreacă în oraș nopțile de "învoire pe uscat".

Paralelă cu strada Carol, ducând tot în piața **Independenței** - sau **Ovidiu**, deoarece în mijlocul ei tronează de o sută de ani, meditativ, în bronz, Poetul - coboară strada **Mircea cel Mare**, cu aspectul ei tipic grecesc, atât arhitectonic cât și demografic, ce evoca o lume și o atmosferă de coloratură peloponeziacă. Această stradă era însă amenințată în permanență cu surparea, din cauza fărâmițării malurilor, căci marea rupea neconținut bucăți întregi din trupul lor, dislocările ajungând până la bordura trotuarelor și până în pragul caselor ce stăteau să se prăvălească în văgăunele de sub ele. Edilitatea se lupta din răspuțeri ca să consolideze acele maluri abrupte și fragile, aflate la cheremul stihilor, însă niciodată ele nu puteau fi puse la adăpost împotriva eroziunii. În schimb, de aici marea se vedea până departe în zare, tandră și languroasă în zilele de vară, așa cum o cântă poeții, sau răscolită, iarna, de cumplitete

furtuni ce-i dădeau o înfățișare de ființă groaznică și infernală, așa cum o cunosc navigatorii. Fiindcă am locuit câțiva ani într-o casă de pe strada Smârdan, de unde o vedeam de dimineata până seara pe fereastră, marea devenise un fel de mediu ambiant al existenței mele. ea mi-a rămas familiară și intimă sub toate ipostazele sale, așa cum cerul și câmpia îmi dominaseră primii ani ai copilăriei.

Alter-Ego: De acord. Prezența mării era atât de acroșantă la Constanța încât orașul însuși părea o navă ancorată la un țărm de pe marginea apelor. Să zăbovim la acest capitol.

Ego: Marea tutela ca o cunună de azur întregul ansamblu edilitar, orașul semăna cu o insulă de clădiri și străzi înconjurate din toate părțile de apă și respirând neconținut mirezmele acelea marine de pește viu amestecate cu izul de iod și de alge putrede. Indiferent de unde porneau, din fundul mahalalelor sordide cum era Oborul, Coiciu, Anadolchioi sau Tăbăcăriei, toate străzile, aliniate paralel, pe orizontală sau pe verticală, de la vest spre est sau de la nord spre sud, se terminau brusc la malul mării. Acest mal, cu peretii lui drepti sau cu prăvăliturele năvălitate de buruieni, constituia peisajul cel mai plastic, pictural vorbind, al Constanței. În partea de nord se profilau promontoriile de la Tataia, solitare și pustii ca în "Tristiile" poetului relegat cândva aici, apoi se întindea idilicul lanț de plăji populare, cu denumiri născocite de limbajul sugestiv al unui folclor local: **Pescărie, Trei papuci, Leul și cârnatul, Duduia sau Modern**, unde se răsfăța toată constăntimea, înainte de a se dezvolta Mamaia (modernizată oficial după 1930). Aceste plăji, improvizate printre talazurile de pământ roșcat sfărtecate de colții mării, privite vara, de sus, din vârful malului, cu viermuiala lor omenească de o policromie compactă și neverosimilă, mie îmi evocau, mai târziu, niște "răpe Uvendenrode" sub invazia unor armate de gasteropede "suprasexuale, supramuzicale", fojgăind excitate și febrile în soarele arzător ce se revărsa peste trupurile dezgolite întinse acolo la prăjeală. Iarna, în schimb, locurile erau dezolante și părăsite, lăsând impresia unor tărâmură blestemate de la capătul lumii, uitate de oameni și de viață. Nimeni nu se mai aventura atunci să coboare și să calce pe urmele unde în timpul "sezonului" trăise clipe de

intensă euforie senzorială. Singurul punct atractiv de pe acest țărm părăginit, ce contrasta în orice anotimp cu aspectul aproape mizer al peisajului înconjurător, era "palatul Suțu", o clădire albă, impunătoare, construită pe colțul unei stânci, în stil maur, cu terase largi de ciment și cu scări subterane în spirală ce duceau până la plaja de jos. Creat ca locuință de agrement, palatul era proprietatea lui Mihail Suțu, savant numismat, membru al Academiei, ce făcuse îndelungate cercetări asupra tezaurelor pontice, dar acum clădirea era închisă, cu totul abandonată, spre bucuria copiilor care se jucau vara pe terasele și treptele ei fără ca nimeni să-i țină din scurt.

Alter-Ego: Acesta să fi fost singurul "palat" al Constanței de atunci? Altceva nu ți-a reținut atenția?

Ego: Ca imagine cadastrală, Constanța avea forma unei clepsidre, cu cele două părți conice (orașul de sus și orașul de jos) întinse spre nord și spre sud și cu gâtuirea de la mijloc aflată tocmai acolo unde era "Centrul", adică Piața Independenței, sau Ovidiu, cum i se mai spune acum. Pe aici se scurgea zilnic populația orașului, ca firele de nisip între cele două recipiente ale unei clepsidre, ducându-se fie în jos, spre port și spre Bulevard, la lucru sau la plimbare, fie în sus, spre cartierele de locuit, cu case mărunte și uniforme, apărate de salcâmi umbroși și rezistenți la secetă vara, sau asaltate de vânturi reci și puternice, ce băteau dinspre mare, iarna. Și tot acel flux omenesc se desfășura pe sub privirile impasibile ale Poetului latin, a cărui atitudine meditativă, turnată în bronz, devenise o emblemă a orașului. Piața Independenței era domintă de clădirea Primăriei, zveltă și bine pastelată, cu alură de castel în liniile și culorile stilului "granat" românesc de la începutul secolului, prevăzută cu un foișor avântat semeț în văzduh, voind parcă să dea o replică plină de grație minaretului moscheii turcești a cărui siluetă islamică se înălța, ca o coloană de ceruză, în partea cealaltă a Pieții. Cele două monumente arhitectonice consemnau mândria Constanței de atunci și ele se decupau decorativ pe cerul albastru, putând să fie zărite de la mari depărtări de către pasagerii vaselor ce se apropiau de coasta dobrogeană. Piața Independenței era punctul de intersecție între partea de nord a orașului, de care am

vorbit, și partea de sud, denumită și "zona peninsulară", deoarece aceasta acoperă o limbă de pământ înconjurată din trei părți de apă.

Aici se etala cartierul considerat "select", cu rezidente simandicoase, mergând de la palate în stil neoclasic, cu scări monumentale și colonade vânjoase, având lei în vârf, până la vilele noi, într-o cromatică variată, albastre, portocalii, verzi, a căror arhitectură "cubistă" îi dădea un aer cochet de modernitate tipătoare. Acest cartier, având forma unui evantai de piatră, fără nici măcar vegetația puțină din alte zone ale orașului, cu străzi radiale, inundate de soare, se termina la încântatoarea faleză, proiectată cu mult gust estetic, ce amintea și voia chiar să rivalizeze cu nu știu care "rivieră" mediteraneană. Nicăieri n-am mai văzut o atât de frumoasă realizare edilitară făcută pentru contemplație și agrement. Pe coasta Mării Negre ea nu are rivală, căci nici Odesa, nici Varna sau Burgas nu dispun de asemenea faleze "deschise", unde vizitatorul să se simtă nemijlocit în prezența imediată a mării care-i murmură melodios la picioare.

Alter-Ego: Mai târziu aveai să consemnezi toate acestea într-un reportaj literar, intitulat; "Constanța - cetate de vis și cochetărie", publicat în **Vremea** din 11 septembrie 1938.

Ego: "Cetate de vis și cochetărie!" Într-adevăr, așa arăta Constanța atunci ... Dar să continui descrierea începută. Cam pe la mijlocul "Bulevardului" (cum i se spunea elegantei faleze), se contura imaginea barocă a Cazinoului, cu terasa lui mirifică, de unde se aruncau în valuri ghinionști persecutați de hazard la mesele din sălile de joc prevăzute cu ruletă, baccara, chemin de fer etc. Însă noi, cei tineri, pătrundeam în somptuoasele saloane ale Cazinoului ca într-un sanctuar, deoarece acolo se dădeau în ultimele zile ale lunii Iunie serbările de sfârșit de an școlar, cu premii și cununi de lauri pentru elevii silitori. Cazinoul era supranumit "Perla Mării Negre", iar mândria noastră, ca bravi constănțeni, avea să amplifice această metaforă hiperbolică atunci când am văzut că în unul din romanele de mare succes din acei ani, **Întunecare** de Cezar Petrescu, firul acțiunii epice se începea printr-o discuție ce se desfășura chiar pe terasa Cazinoului "nostru". Ceva mai târziu,

aceeași surpriză aveam s-o încerc eu descoperind într-un roman al unui scriitor francez - **La rose de la mer** de Paul Vialar, încununat cu premiul Goncourt (1938) - o altă descriere a Cazinoului din Constanța.

Alter-Ego: Nu în același stil "hiperbolic", căci francezul mai văzuse și alte cazinouri în călătoriile lui pe mările lumii.

Ego: Simplul fapt că-l remarcă era, oricum, un semn că frumoasa clădire atrăgea atenția marinarilor veniți de pe diverse meridiane ... De la Cazinou, aristocratica fațadă, cu balustrada ei albă ce amintea de puntea unui transatlantic, și de unde nouă ne plăcea să privim marea cu "meduzele când plimbă sub clopotele verzi", se continua cu digul lung (de aproape un kilometru), drept, de o liniaritate impecabilă, ca un deget întins spre larg, indemnând la plecări spre zările feerice ale Orientului. Digul se termina la Farul cel nou (vechiul "far genovez" devenise o piesă de muzeu) și avea misiunea să apere portul de furia valurilor ce se spărgeau în coastele sale. Dar digul era îndeosebi locul preferat de promenadă al constănțenilor, ca și al tuturor "vilegiaturistilor" veniți aici din alte părți ale țării. Și el intrase în literatură, prin pana lui Ionel Teodoreanu care plasase dramaticul moment final din romanul **La Medeleni** tocmai la picioarele farului. Aceste cărți - scrise după unele mărturii ale autorilor lor chiar la Constanța - apăruseră tocmai în timpul când eu eram elev de liceu, astfel că participam într-un fel deosebit, mai direct și mai efectiv, la viața acelor personaje îndrăgite, reconstituind **de visu** scenele "exotice" trăite de ele în locurile pe unde noi ne plimbam și visam în fiecare zi și în fiecare seară, ca la noi acasă.

Alter-Ego: Și de unde priveați decorul plin de exotism real al vapoarelor din port ...

Ego: Nu numai că îl priveam. Îl trăiam intens, cu toată acea lume a lui complexă și efervescentă. Portul însemna stive de lăzi și magazii încărcate cu tot felul de mărfuri, instalații mecanice, cheiuri aglomerate și pline de animație, șalupe, remorchere și pilotine brăzdând rada în șuierul răgușit al sirenelor, vapoare venite din toate colțurile pământului, arborând fanione în culori vii și variate, în fine silozurile cu alura lor impunătoare și docurile unde își vindeau rănile sau

se curățau de rugină marile bastimente maritime. Portul era focarul ce impulsiona atunci întreaga viață a Constanței, deoarece acolo își câștigau existența, muncind din greu, oamenii din toate mahalalele orașului. Dar, ca elevi de liceu, noi descopeream în port locul de unde porneam cu imaginația peste mari și oceane, colindând globul fără să ne urnim de acasă. Copiii din alte regiuni se jucau pe dealuri, prin păduri sau prin zăvoaiele de pe malurile râurilor. Alții băteau mingea pe maidanele de la marginea orașelor. Noi aveam Portul, cu toate cohortele de nostalgii ce pluteau în atmosfera aceea zgomotoasă și activă, palpitând de chemări tainice și de multiple ispite. Liceul nostru - în vechiul local de pe strada Traian - se afla chiar pe malul înalt, de deasupra portului. În fiecare recreație, când ieșeam în curtea școlii, aveam în față toată acea împletitură inextricabilă de coșuri, catarge, macarale, turnuri și țevării ce alcătuiau decorul fabulos al aceluia univers naval. Uneori săream doar gardul și în cele câteva minute ce ne stăteau la dispoziție în recreația mare - sau când trăgeau la fit - dădeam câte o raită prin colțurile mai apropiate ale golfului, absorbind damful acela pătrunzător de benzină arsă și de uleiuri râncede, atât de persistent în incinta portului. În după amiezile libere lăsam totul la o parte și alergam în port - acolo se afla și terenul de fotbal al orașului - hoinărind ceasuri întregi pe cheiuri, escaladând parâmele legate de babanele negre, intrând în vorbă cu mateloții ce trebăluiau mereu pe la casele lor plutitoare sau cu docherii gălăgioși ce încărcau și descărcau mărfurile din burile de metal ale mastodontilor ce dormitau lângă umerii de piatră ai danelor. Cea mai emoționantă parte a timpului ne-o petreceam însă în "cimitirul vapoarelor", aflat dincolo de bazinul petrolier, unde scheletele de nave dezafectate, scoase din circulație și aruncate la fiare vechi, stăteau adâncite în somnul lor de veci. Doar noi, câțiva liceeni dornici de aventuri și de evadări imaginare, mai tulburam liniștea acestor biete epave, cu frenezia noastră nepăsătoare, sărind de pe un ponton pe altul, însuflețind pentru o clipă carcassele calcinate și evocând în jocurile "de-a pirații" sau de-a "copiii căpitanului Grant" o viață ce triumfase cândva pe punțile lor vâjnoase iar acum nu mai era decât o jalnică amintire.

În felul acesta, Constanța se prezenta sub două aspecte diferite, dar constituind laolaltă un tot: ea era, pe de o parte cotlonul unde se concentra forfota vieții dobrogene, cu arhaismul și coloritul specific al populației sale eterogene (români, turci, greci, armeni etc.), pe de altă parte era fereastra cu pervazuri construite din materialul sculptor al modernității deschisă spre toate zările lumii. Așa cel puțin am cunoscut-o eu, în primii ani ai contactului cu viața civilizată, după plecarea din vatra patriarhală a satului. Și am cunoscut-o atât de bine, i-am bătut toate străzile și am colindat toate mahalalele, încât puteam să desenez planul orașului din memorie, în chipul cel mai exact, cu numele tuturor străzilor, al instituțiilor și al edificiilor mai importante, așa cum mai înainte mă delectam să fac schița satului natal cu ulițele, casele și numele tuturor locuitorilor din Viișoara. Pe scurt, Constanța a fost pragul de unde antenele mele spirituale se îndreptau către o lume vastă și diversificată, cu orizonturi largi ce aveau să-mi contureze de pe atunci substanța aspirațiilor și preocupărilor intelectuale de mai târziu, din cursul vieții.

Alter-Ego: În afară de aceste aspecte exterioare, desigur că și alte tentații, de ordin spiritual, să zicem, îți mai oferea orașul, ca tânăr și proaspăt citadin. Acelea nu ți-au lăsat amintiri trainice?

Ego: Pe mine, plecat din sat la vârsta de 13 ani, m-a atras de la început, ca o forță magnetică, cinematograful, una din invențiile miraculoase ale secolului XX. Ca și portul, el îmi oferea, cu mirajul lui luxuriant, prilejul unor evadări iluzorii într-o lume de aventuri și de bravură ce-mi răscolea fără încetare spiritul. Eu n-am să spun, ca Sartre, că m-am născut odată cu cinematograful, dar pot să afirm cu toată convingerea că m-am hrănit din belșug cu luminile lui. Nu-mi scăpa nici un film, chiar, sau mai ales, dintre cele "interzise pentru elevi" (interzise pentru simplul motiv că pe pânză se vedea cum se sărută doi îndrăgostiți), și absentam de la orele de sport și de muzică de după amiaza (uneori fugeam noaptea, pe fereastră, după ce toți ai casei se retrăgeau la culcare), ca să mă înfund într-o sală de cinematograf. Voluptatea actului făcut pe ascuns era cu atât mai mare, cu cât filmul nu se număra printre cele "permise".

Trăiam în tovărășia unor eroi ce-mi înflăcărau imaginația, incarnați de Tom Mix (cowboyul), Harry Piel (temerarul), Conrad Veidt (în rolurile lui stranii din tinerețe), a marilor "stele" din epoca de aur a filmului mut, ca Rudolf Valentino, Ramon Navarro, Ivan Mosjugin sau Douglas Fairbanks, ori a comicilor irezistibili din vremea aceea: Malec, Zigotto, Fatty, Charlot, Lui-El (Harold Lloyd). Dintre actrițe, îmi stăruie și acum în fața ochilor, ca niște ființe vii, imaginea unor Pola Negri, Anny Ondra, Lia de Putty, Lilian Gish, Mary Pickford, Dolores del Rio și, bineînțeles, "divina" Greta Garbo. Toți și toate acestea mi-au fost ca niște dascăli de-a doua mână ce m-au ajutat să întrevăd mai repede și mai adânc multe din tainele vieții, iar cinematograful a fost pentru mine ca o a doua școală: spirit de aventură, curaj, generozitate, compasiune, echitate, dragoste de viață, erau simțămintele ce mă napădeau la filme, în pofida oricărui episoade brutale puteau să se deruleze pe ecrane.

Alter-Ego: Nici un elev de liceu nu poate scăpa de "boala" de a se îndrăgosti de vreo actriță de cinema. Recunoaște că și tu ai suferit de această maladie!

Ego: Fiindcă suntem la ora mărturisirilor totale, pot să destăinuiesc că am făcut două mari "pasiuni" la viața mea, în cinematograful: ca actor, l-am idolatrizat, în anii de liceu, pe Conrad Veidt, pentru aerul enigmatic al rolurilor sale, iar dintre actrițe am adorat-o, mai târziu, la vârsta fixațiilor erotice, pe Katharine Hepburn, pentru feminitatea și temperamentul ei artistic *hors série*. Aveam camera plină cu fotografii de-ale ei, și chiar fata pe care o jubeam semăna cu K.H.

Alter-Ego: Cinematograful te-a sedus de la început. Explicabil: artă nouă, cu mare priză la tineret. Dar teatrul?

Ego: Pentru elevii din alte părți teatrul avea un puternic rol educativ și instructiv, dar eu n-am frecventat această școală, din cauză că, pe atunci, la Constanța, reprezentațiile teatrale erau foarte rare, date de ansambluri venite în tuneel, în mica sală "Elpis" (a comunității grecești), unde abia puteau încăpea spectatorii favorizați care, prin relațiile sau pozițiile lor sociale, puteau obține mult râvnitele bilete. Acestea erau distribuite prin birouri sau prin magazine de un "agent teatral" (agilul

Moriț, cunoscut de toată lumea), care le împărțea pe sprânceană, în primul rând prietenilor și persoanelor de vază socotite demne să se bucure de asemenea rare ocazii artistice. Noi, elevii, ne mulțumeam să ne ducem la gară și să-i privim pe artiști la coborârea din vagonul special tras pe o linie de garaj. Am fost și eu de câteva ori, și în felul acesta am putut să-i văd, în costume de stradă, pe unii din reprezentanții de frunte ai teatrului românesc de atunci, ca Romald Bulfinschi, Maria Filotti, Marioara Voiculescu, Agepsina Macri, G. Storin, V. Maximilian, Iancu Brezeanu, Ion Manolescu, Ion Sârbul și alți "monștri sacri", a căror descindere în oraș constituia totdeauna un eveniment de mare senzație.

Alter-Ego: Cinematograful, deci, era o a doua "școală". Teatrul mai puțin. Ce rol juca literatura în viața unui elev conștanțean?

Ego: Dacă nu aveam prilejul să asistăm la spectacole de teatru, în schimb citeam mult, cu mari desfătări, cărțile ce ne cădeau în mână, de la cele recomandate în școală până la cele "neadmise", pentru care eram trași cu usturime de perciuni dacă ne găseau cu ele în ghiozdane. Printre lecturile din această a doua categorie pe care elevii de liceu de atunci le devorau, spre încruntarea profesorilor de literatură, amintesc **Winetou** de Karl May și **Voievodul Codrilor** (Tarzan) de englezul C. R. Burroughs, ce apăreau ca seriale, zilnic - și băieții alergau uneori la gară nerăbdători să capete cu un ceas mai devreme, la sosirea trenului cu pachetele de presă, fascicola cotidiană ce prezenta noi episoade, interminabile, ale unor aventuri extraordinare, desfășurate în peisagii exotice și urmărite cu sufletul la gură de tinerii lectori de pe țărmul Mării Negre. Cu aceeași pasiune citeam aventurile lui Sherlock Holmes, eroul lui Conan Doyle, ce apăreau în broșuri săptămânale de mare senzație, sau romanele polițiste ale lui Edgar Wallace, deasemeni celebru în epocă. Paralel cu aceasta, eu am început să mă orientez și în literatura "cultă", universală, mergând de la fanteziile captivante ale lui Jules Verne și Al. Dumas, până la Balzac, Tolstoi, Cervantes etc. În casa fratelui meu, unde locuiam, găseam două etajere încărcate de cărți, precum și diverse reviste, satirice sau distractive, ce apăreau atunci, pe care le răsfoiam și eu, pe apu-

cate. Prin intermediul acestora am putut să pătrund repede într-o lume despre care mai înainte nu aveam nici un fel de idee, aceea a tiparului proaspăt și a publicațiilor periodice bucureștene, unde descopeream comentarii, îndrumări sau revelații despre viața artistică și literară a vremii. La acest capitol, menționez că citeam cu sete și fără alegere mai ales volumele ce conțineau opere ale literaturii universale, clasice și moderne, în traduceri desigur nu totdeauna excelente, dar foarte accesibile și utile pentru formarea culturii generale a unui tânăr lacom de lectură.

Alter-Ego: În ciuda celor arătate mai sus, nu te-ai remarcat prin nimic în cursul primelor clase de liceu. În oraș, la liceu, exista o activitate literară, oricât de modestă, însă nu prea aveai legătură cu ea.

Ego: La liceul "Mircea cel Bătrân" exista, bineînțeles, ca la orice liceu din lume, o societate literară, denumită "I.L. Caragiale", destul de activă. Dar eu nu-i dădeam prea mare importanță. Sâmbăta după amiază preferam să mă duc la cinematograf, sau să hoinăresc prin oraș, ori prin port, ignorând ședințele literare. Acolo se manifestau băieți talentați, care însă mai târziu nu s-au consacrat scrisului, fiind absorbiți de profesiunile "pozitive". Dintre colegii mei de clasă, unul singur s-a consacrat literaturii, N. Papatanasiu, un al doilea Chiril Economu, s-a făcut actor, în timp ce un mare număr dintre ceilalți s-au dovedit buni "tehnocrați" în alte domenii: ingineri, medici, agronomi, profesori, avocați, realizându-se cu succes în activități "realiste" și productive. Această sumară înșiruire vorbește de la sine, ea e ilustrativă pentru toate promoțiile de absolvenți ai liceului din Constanța.

Alter-Ego: Care să fie cauza?

Ego: Constanta nu se lăuda atunci cu o viață culturală dezvoltată sau cu o galerie de figuri notorii în presă și literatură, ca Brăila, de pildă - și dau acest exemplu tocmai fiindcă Brăila, mândră cu palmaresul ei de personalități celebre, se plângea pretutindeni că a intrat în declin, pe plan economic, din cauza spectaculoasei ascensiuni a Constanței din perioada interbelică. Aici totul, în domeniul cultural, era sporadic și întâmplător, fără o bază constantă ce putea să asigure o continuitate de nivel

mai ridicat în literatură. Auzisem și eu de câțiva oameni ca poeți - Petru Vulcan, Ioan N. Roman, Al. Gherghel - unii dintre ei scosese ră și câte o revistă (**Ovidiu**, **Farul**, **România de la Mare** etc.) sau înființaseră cercuri literare, un altul, Ioan Adam, publicase chiar o carte despre "Constanța pitorească", însă pentru noi, cei mai tineri, care în primii ani de după primul război mondial respiram în alt văzduh estetic și spiritual, asemenea prezențe ni se păreau desuete, iar influența lor era nulă. Iar dacă exista și un scriitor notoriu la scară națională ce-și revendica originea constănțeană, ca Ion Marin Sadoveanu, acesta nu mai trăia de mult acolo. El nu putea fi socotit un scriitor regional, deși în opera lui se infiltrau numeroase filoaane de inspirație dobrogeană. La un moment dat, doi foști elevi ai liceului (ei se numeau Virgil Teodorescu și Tașcu Gheorghiu), împreună cu un tânăr sublocotenent de marină (Mircea Pavelescu) au scos o revistă de factură modernistă, intitulată simplu **Liceu**, relevându-se ca o manifestare insolită pentru climatul intelectual de acolo și afirmând un spirit de frondă, dar cazul a rămas izolat. A fost o efemeridă. Ceva mai târziu la Constanța au apărut câteva reviste literare ce încercau să umple golurile, ca **Revista dobrogeană** sau **Pontice**, însă nici ele n-au avut viață lungă. O revistă mai tenace, apărând ca un caiet de poezie, a fost **Litoral**, publicație îngrijită de un profesor, Ioan Micu și un avocat, Dumitru Olariu, amândoi cunoscuți ca poeți și făcând parte dintre foștii elevi ai liceului. În fond, despre o activitate literară propriu-zisă, culturală măcar, ca să vorbim sincer, nu se prea auzea.

Alter-Ego: Mă tem că ești prea sever. Totuși, cum îți explici această situație?

Ego: În acea perioadă, ca și mai târziu de altfel, Constanța, Dobrogea în general, a dat câteva personalități remarcabile în domeniul artelor plastice (Marius Bunescu, Ion Jalea, Mac Constantinescu, Ciucurencu, Lucian Grigorescu, Boris Caragea, surorile Cordescu, Magdalena Rădulescu, sau Pacea, Bițan, Chintilă, mai târziu etc.) fără a mai pomeni de atracția pe care acest colț de pământ o exercita asupra artiștilor din acel timp. În rest, orașul era dominat de o mentalitate negustorească, la care spiritul practic trecea printr-o fază avansată de hipertrofie,

întreținută de importatori, exportatori, armatori, mari negustori și mari afaceriști (Lascaridis, Antoniadis, Frangopol, Hurmuziadis, Merlaub, Șapira etc. erau nume de rezonanță în economia orașului, dar nu aveau nimic comun cu viața culturală), în timp ce spiritul imaginar era aproape complet atrofiat. Ar fi destul să spun că singura publicație ce rezistase în timp și se bucura de un mai larg renume, **Analele Dobrogei**, își avea sediul la ... Cernăuți, unde directorul ei, Constantin Brătescu, activa ca profesor universitar. La Constanța apăreau în schimb câteva ziare cotidiene, **Dacia**, **Marea Neagră**, **Dobrogea jună**, aservite organizațiilor politice sau intereselor comerciale din oraș, fără tangență cu literatura. Iar dacă persista și o publicație cu pretenții literare, cum era **Strălucitorul** (dacă îmi aduc bine aminte) lui Miltiade Cutava, un grafoman agramat și furibund ce-și scria singur cele patru pagini mari, săptămânale, în formă de gazetă, aceasta era o colecție ilariantă de monstruoșități stilistice și de ineptii intelectuale. Nu-mi dădeam seama ce căutare aveau revistele literare venite de la București, pe care le vedeam uneori expuse pe la chioșcuri, (**Adevărul literar și artistic** sau **Universul literar**, mai frecvente), dar știu că o foarte mare circulație aveau la Constanța publicațiile de satiră și umor, **Veselia**, **Furnica**, **Pardon**, **Revista galantă** din care, după cum am amintit, mă înfruptam și eu acasă, însă pe furiș, fiindcă unele erau cam "fără perdea".

Alter-Ego: Pe atunci aveai vreo aspirație, vreo veleitate de a-ți pune numele în circulație?

Ego: Nici una. E adevărat că în clasele mijlocii de liceu începusem să fac și eu poezii, fără să am vreo contingentă cu noțiuni ce desemnau un "debut", un scriitor, o cariera literară, ori modul cum se întocmește o revistă sau o carte. Aceste poezii erau scrise sub impulsul lecturilor din versurile lui Octavian Goga și Panait Cerna, primii poeți naționali pe care i-am "cultivat" eu, unul fiindcă vorbea despre lumea de la țară în termeni gravi și patetici, celălalt fiindcă era dobrogean. Dar încercările acelea nu porneau dintr-o conștiință a faptului literar, artistic, ci erau mai degrabă niște reacții spontane la diferite întâmplări din jurul sau din viața mea. Mi-amintesc, de pildă, că în iarna lui 1928 am scris o "Odă", sau mai degrabă un

"Requiem" pentru vaporul **Împăratul Traian**, o mândrie a patrioniului nostru naval, care în timpul unei furtuni năpraznice a eșuat în dreptul farului de la Tuzla, nemaiputând fi recuperat. **Împăratul Traian** era vasul amiral al flotei noastre de pasageri, primul dintre cele cinci "lebede" ce brăzdau apele Bosforului și Mediteranei; după el urmau: **Dacia, România, Regele Carol** și **Principesa Maria** - mai târziu au intrat în funcțiune motonavele **Transilvania** și **Basarabia** cu emblema SMR-ului (Serviciul Maritim Român) la pupă și cu tricolorul arborat falnic la catarg. Vestea acestei catastrofe a produs în acel an o vie emoție în toată țara - așa cum se întâmplase în Atlantic cu **Titanic** mai înainte - iar poezia mea era un reflex al acelui eveniment, deplângând dispariția vasului pe care-l admirasem de atâtea ori ancorat în incinta portului - de vreo două ori, însoțit de fratele meu, vameșul, vizitasem saloanele sale confortabile - și a cărui pierdere o înregistram ca pe o lovitură aproape personală.

Alter-Ego: Aceea a fost - cu îngăduință - prima "crimă literară". Un pre-debut. Debutul propriu-zis s-a produs destul de târziu ...

Ego: Și mult mai departe. Numele meu a apărut pentru prima dată îmbrăcat în haina tiparului și așternut pe hârtie la ... **Gazeta Transilvaniei**.

Alter-Ego: Asta ar putea să sune senzațional. De la Constanța la Brașov!

Ego: Nu e deloc senzațional, însă povestea e mai lungă și ca să ajung până acolo voi face, iarăși, o digresiune ceva mai largă, consemnând o etapă importantă din anii tinereții mele.

La terminarea clasei a patra, în vara lui 1928, profesorul nostru de Limba română, Ioan Georgescu, ardeleanul, care era în acel moment, pentru scurt timp, și directorul liceului, a organizat o "colonie de vară" în Ardeal. Am stat atunci două săptămâni la Brașov, găzduiți într-o clasă transformată în dormitor a liceului "Meșotă", cu fațada chiar spre bulevardul principal - Promenada, pe care o priveam de la ferestre - apoi o săptămână la Avrig (acolo am fost cazați într-o aripă a castelului Brukenthal, cu marele lui parc coborând în terase până la malul Oltului), și o altă săptămână în Sibiu, la internatul semi-

narului "Andreian". Eram treizeci de elevi constănțeni ce se bucurau de acest privilegiu rar. Eu treceam pentru prima dată Carpații, în legendara Transilvanie, descoperind maiestatea munților și temeinicia împlântată în timp a vieții românești de acolo. M-au impresionat, desigur, vestigiile istorice din acea parte a țării, cu siluetele lor gotice, cu turlle și parapete masive de cetate, dar cel mai mult mi-au furat inima satele ardelenice din jurul Brașovului și Sibiului, de o consistență inalterabilă, cu acele case uniforme, țuguiate, acoperite cu țigle roșii și legate între ele de ziduri cu porți mari, ferecate, cu fațade divers colorate, încât formau un șir compact de construcții de la un capăt la altul al comunei, ca mărgelile înșirate pe un șnur. Mi se păreau niște bastioane în dosul cărora se retranșează o umanitate cu rădăcini în veșnicie, ce refuză asalturile din afară, dornică să-și păstreze neatins fondul strămoșesc de existență. Plaiurile din spatele satelor dădeau și mai multă poezie acestor așezări grave, solide, și totuși idilice, gingașe, ca în baladele lui Coșbuc sau ca în poeziile lui Goga. După ce trăisem ani de zile în prezența mării, privind în zare nesfârșitul, și mă obișnuisem cu pitorescul "balcanic" al satelor dobrogene arse de soare, prăfuite și prizărite prin viroage, ca să fie la adăpost de bătaia vânturilor, fără o linie de sistematizare cât de cât vizibilă, adesea fără ogrăzi închise, sau încercuite de șanțuri rudimentare, pășeam acum cu o mare emoție pe pământul acesta, pe care nu-l cunoșteam decât din manualele de istorie sau din cărțile de literatură, de unde aflasem că Ardealul era o sondă nesecată de energie biologică și spirituală a neamului românesc.

Frumusețile ce mă întâmpinau în Ardeal, și mai ales Brașovul, cu poziția lui extraordinară între munții și colinele ce-l înconjoară din toate părțile, cu profilul său de burg vetust, desprins parcă dintr-o gravură medievală, cu tradițiile și faima de care se mândrea în istoria noastră politică și culturală, m-au captivat dintr-o dată. Și Constanța mă fascinasese la primul contact, dar Brașovul era cu totul altceva în comparație cu orașul de la marginea mării. Constanța urca în pași săltăreți treptele progresului, nerăbdătoare să se dezbrace de haina trecutului și să absoarbă iradierile vieții moderne, pe când Brașovul părea a se mulțumi și chiar a se sili să-și mențină pecetea aceea atât de

specifică de oraș statornic cu mădulare înfipte în alte vremuri. Întâlneam aici un patriarhalism citadin cu alte structuri sufletești, cu alte forme de civilizație, mai puțin integrate în fluxul modern, dar mai trainice și mai încărcate de seve. Deși eram însetat de mișcare, de noutate, de toate seducțiile modernității, aici la Brașov, unde clopotele din turnuri anunțau ora, în bătai melodioase, la fiecare ceas sau sferturi de ceas, ca niște glasuri trezite din adâncuri, eu aveam senzația că aud anumite ecouri cu iz ancestral ce mă învăluiau discret din depărtări și ardeam de dorința de a mă încorpora în scurgerea lor lentă. A fost pentru mine un șoc moral și psihologic foarte puternic, deși temperamentul meu dornic de aventură, hrănit cu viziunile țesute din contactul cu marea, nu se prea simțea în apele lui în ambianța aceea statică și oarecum solemnă din apropierea munților. Pentru spiritul meu însă, inclinat către ordine și raționalitate, contactul cu aceste realități a fost fructuos.

Alter-Ego: Ca să ajungi la Brașov ai recurs la unele stratagame, să fim cinstiți ...

Ego: Am făcut, da, totul spre a-mi convinge părinții să mă lase să continui studiile la Brașov, invocând pentru asta anumite motive de sănătate. Acestea erau, de fapt, niște pretexte, căci bolnav eu nu mă simțeam atunci și nici n-am fost vreodată, în sensul clinic al cuvântului. Dar - din cauze pe care le-am explicat mai înainte (în primul rând din cauza solicitărilor fizice și nervoase, premature, din perioada copilăriei) - procesul de creștere, la vârsta când el trebuia să fie în plină dezvoltare, a încetat să mai funcționeze și mă vedeam un handicapat iremediabil. Personal, nu resimțeam aceasta ca o nenorocire (abia mai târziu, în cursul vieții, aveam să constat câte dezavantaje și frustrări prezintă în viața socială o asemenea deficiență), însă părinții mei erau foarte neconsolați să aibă în neamul lor de bărbați falnici și voinici un om "mic". Ei credeau la început că e o boală ce s-ar putea îndrepta și recuseseră la toate posibilitățile de "vindecare" ce le stăteau la îndemnă: leacuri băbești, consultarea unor vraci, vizite pe la popi sau muftii ce treceau drept făcători de minuni, toate fără nici un rezultat. Nici măcar tratamentul radiologic, recomandat de medici ca soluția terapeutică cea mai modernă, nu avusese efect. "Boala"

mea, care era doar o dereglare a mecanismului glandular, nu putuse fi diagnosticată. Ea nu ținea nici de resortul geneticienilor, căci era o **excepție** în familie, cum am arătat mai înainte, nici de al medicinei tradiționaliste. În zilele noastre intră în grija **endocrinologilor**. Dar pe atunci endocrinologia nu fusese încă descoperită. Astfel că după toate încercările curative la care fusesem supus, ultima speranță era să fiu trimis "la aer", adică să schimb climatul și mediul geografic. Și tocmai acest pretext l-am invocat eu, cerând să fiu permutat la o școală din Brașov, adică într-o zonă de munte. Aceasta e conjunctura datorită căreia, trecând în clasa a cincea de liceu, am plecat de unul singur cu certificatul de absolvire a primelor patru clase în buzunar, și m-am înscris la liceul "Andrei Șaguna" de la poalele Tâmppei, unde am continuat și absolvit apoi tot ciclul secundar.

Alter-Ego: "Șocul" amintit adineauri a avut repercusiuni nu numai asupra impresiilor de ordin psihologic și geografic, ci și a celor de natură pedagogică. Ai schimbat școala, colegii, prietenii, profesorii, ai aterizat într-o altă lume.

Ego: O atmosferă și un climat pedagogic cu totul deosebite aveam să întâlnesc acolo. Mai întâi, în clasa a cincea de liceu m-am trezit în mijlocul unor colegi noi, absolut necunoscuți, dar faptul încurajator era că majoritatea acestora veneau, ca și mine, de la alte școli din țară; de la Brăila și Turnu-Măgurele, de la Ploiești și Tecuci, de la Timișoara și Suceava, din București chiar, ceea ce făcea să mă simt mai puțin stingher, mai puțin în haina unui "intruș". De la început, am constatat că elevii liceului "Șaguna" formau trei categorii distincte, alcătuind totuși un colectiv omogen fără discrepante: erau localnicii, adică "brașovenii" propriu zis, care se simțeau la ei acasă și voiau să se impună ca atare în orice prilej; apoi "ardenlenii", cei mai mulți proveniți de prin satele din jurul Brașovului, copii de plugari sau de mici funcționari, modești, cuminti și sânguitori la învățătură, și în fine "regățenii", cu aerele lor de emancipare, ce produceau oarecare perturbări în ritmul cam învechit al vieții școlare de aici. Mă număram printre aceștia din urmă. În felul acesta am făcut cunoștință cu tineri porniți din toate provinciile românești, constituind laolaltă o comunitate sufletească și spirituală ce ilustra în mic însăși structura

complexă a neamului nostru.

Alter-Ego: Mulți dintre cei amintiți, și mă refer la "regățeni", se duceau la Brașov, fiindcă acolo metodele de învățământ erau mai puțin severe decât în orașele de unde proveneau ei. Corigenți sau chiar repetenți în alte părți, treceau aici cu ușurință dintr-o clasă în alta și sfârșeau prin a căpăta "patalamauă".

Ego: Nu numai atât. Liceul "Șaguna" se bucura de faima unei școli "liberale", unde rigorile disciplinare nu erau atât de drastice ca în alte părți, și asta, în primul rând, putea să atragă pe unii adolescenți din vechiul regat, dornici să-și afișeze cu un ceas mai devreme prerogativele primelor semne de "bărbăție". Ei aveau voie să umble în "civil", cu cravate și frizuri, puteau să încerce gustul escapadelor extra-școlare, iar profesorii atunci când voiau să pară cu orice chip severi o făceau mai mult ca să-și mascheze blândețea funciară sau indulgența prin care tolerau în mod tacit unele mici abateri de la regulamente. Deasemeni, acolo, grație ambianței naturale, a munților, poienilor și pădurilor din jur, exista o tradiție a excursiilor și serbărilor câmpenești, organizate pe grupuri școlare, ce creiau o legătură mai strânsă, mai afectivă, între dascăli și învățăcei, între tineri și bătrâni. Unii profesori locuiau la internat, alții luau masa la cantina liceului, împreună cu elevii, ceea ce nouă, veniți din alte părți, ni se părea cu totul neobișnuit. Pe deasupra, se învăța carte fără pedanterie sau morgă, după un sistem cam învechit, ce avea la bază nu atât "buchiseala" mecanică, ci comunicarea și însușirea elementelor de educație și cultură prin convorbiri amicale între profesori și elevi.

Alter-Ego: Curios! În romanul "Adolescenții de la Brașov" foloseai ca intrigă tocmai "răzvrătirea" elevilor împotriva profesorilor, a școlii, a tradițiilor. De unde țâșnește această contradicție?

Ego: Romanul a fost scris mai târziu, în perioada experiențelor bucureștene, reflectând momentul spiritual din vremea studenției mele. Am să explic mai pe urmă cum s-a produs acest transfer de viziune. Acum, rămânând la Brașovul din anii liceului să mai adaug că orașul era înzestrat cu foarte multe școli, românești, germane, maghiare, fapt ce-i dădea

aspectul unei citadele a tinereții, un Heidelberg plin de voioșie și romantism, care realiza, sub diferite forme, o largă conviețuire între membrii diverselor categorii de naționalități ce locuiau între zidurile sale. Toate aceste elemente psihologice, geografice, demografice, erau pentru mine nu numai izbitoare, neașteptate, dar și incitante, stimulatoare, contribuind substanțial la formarea personalității unui tânăr ce se bucura, pentru prima dată, de o libertate adevărată în toate mișcările sale. Căci la Constanța, unde locuisem la fratele meu, vameșul, mai eram încă obiectul multor restricții și servituți ce-mi îngreunau elanurile și de care eram foarte nerăbdător să mă eliberez.

Alter-Ego: Ce fel de restricții și servituți? S-ar fi înțeles că la Constanța, ca elev de liceu, te bucurai de o libertate demnă de invidiat.

Ego: Prin faptul că stăteam "în gazdă" la fratele meu, nu mă bucuram de libertatea pe care aș fi dorit-o. Eram supravegheat, controlat în toate mișcările, aveam apoi multe obligații "casnice" (eram ca un fel de fecior în casă) și acestea îmi luau foarte mult timp pe care l-aș fi consumat altfel, așa că, la începutul adolescenței mă simțeam constrâns. Adevărata libertate, în sensul de independență totală în mișcări și preocupări, eu am cucerit-o abia când m-am dus la Brașov, departe de mediul familial și am trăit-o din plin - deși n-am fost niciodată un adept al manifestărilor zgomotoase sau insolente. Ceea ce doream era să nu am pe nimeni pe cap, să nu ție nimeni socoteală de ce fac, pe unde umblu, cu cine mă însoțesc.

Alter-Ego: Și cum te descurcai în această "libertate totală", departe de meleagurile natale?

Ego: La Brașov am locuit mai întâi la internatul liceului, până m-am orientat în viața orașului, apoi am părăsit internatul, fiindcă nu mă împăcam cu regulamentul cazon de acolo, și am hălăduit pe la diferite gazde, prin Schei, prin Blumăna, pe lângă Cetățuie, schimbând adresele după bunul plac, dar mai cu seamă în funcție de costul chiriei. Ambitionam încă de pe atunci să fiu cât mai independent cu putință (pe un plan spiritual, ca și pe plan material), apelând cât mai puțin la ajutorul părinților, care făceau acum sacrificii imense ca să mă țină la o

școală atât de depărtată, mai ales că tocmai atunci izbucnise criza economică mondială, care se declanșase undeva în America, dar ale cărei urmări se repercutau până și în cel mai mic sat românesc. La Vișoara, părinții mei, la fel ca toți agricultorii din lume, aveau să fie loviți și ei de aripile acestui flagel. Asta însemna că, la rândul meu, mă vedeam silit să încep a cunoaște eu însumi, de pe acum, ceea ce se numește lupta pentru existență și de care până atunci nu mă loviseam prea mult. Ca să pot face față acestei situații trebuiau găsite neapărat unele paleative. Luam masa la cantina liceului, aproape gratuit, iar chiria o împărteam cu un coleg, locuind în aceeași cameră. Un mijloc de a câștiga un ban pentru întreținerea proprie erau meditațiile. Am început să dau meditații. În primul rând de limba română, elevilor germani din oraș - copii de sași - care aveau nevoie de ajutor în acest sens, deoarece în familie și la școală ei nu vorbeau decât limba lor maternă, apoi făceam exerciții de matematici chiar cu elevi români din clasele mai mici de la liceu. În felul acesta începusem să articulez primii pași în viața socială, umblând pe propriile mele picioare și asta nu putea decât să accentueze sentimentul de independență spre care aspiram cu toți porii ființei mele.

Alter-Ego: Climatul pedagogic la liceul din Brașov era diferit de cel de la Constanța, ca și de la celelalte școli din "regat". Cam prin ce se deosebea?

Ego: Liceul "Andrei Șaguna", renumit ca focar de cultură și învățământ în istoria Ardealului, avea un corp profesoral provenit din vechi cadre didactice locale - învățători, preoți, seminaristi, diverși cărturari animați de mesianism cultural - care, nouă, elevilor veniți de la alte școli ne apărea cam anacronic și desuet, atât prin mentalitate și orizonturi, cât și prin sistemul educațional empiric îndătinat aici prin tradiție. Unele obiecte de învățământ erau predate de oameni fără diplome sau studii speciale, însă cu instinct pedagogic real, perfectat pe parcurs, având ca scop nu atâta înmagazinarea de "știință aridă", cum spunea unul dintre ei, ci dezvoltarea capacității de gândire și de discernere a tinerilor învățăcei. Alături de profesorii numiți pe bază de relații familiale sau clericale (liceul "Șaguna" era o școală confesională, adică sub-

venționată de forurile eclesiastice regionale), aveam însă și câțiva dascăli cu pregătire universitară ce se distingeau prin nivelul cultural și prin metode moderne de predare. Fabiu Sânjoan, la științe naturale, ne apărea ca o figură de savant (el avea să devină mai târziu "profesor emerit" pe treaptă republicană); Ioan Baci, la germană, era doctor în litere și mare umanist; Stelian Mărculescu, belfer de cafea, era totuși un bun matematician; Ioan Moșoiu, doctor în teologie, predă istoria și dreptul; Candid Mușlea, în haină de preot, ținea lecții de franceză, dar pasiunea lui era să răscrolească arhivele și să întocmească o erudită istorie a Brașovului românesc; în fine, Ilie Cristea, la română, cunoscut încă de pe atunci ca militant politic de stânga, se dovedea un fervent propagator al curentului critic inițiat de Dobrogeanu-Gherea.

Alter-Ego: Pe la liceul "Andrei Șaguna" au trecut mulți poeți și oameni de cultură, de la Goga și Blaga, până la Sextil Pușcariu, Lupaș, Oțetea și alții. Cum era menținută această tradiție "literară" în timpul cât ai fost elev acolo?

Ego: Exista și aici, ca și la Constanța, și ca peste tot de altfel, o societate literară numită "Ioan Papazu" (numele unui fondator, în 1850, al liceului). Aceasta era condusă, conform tradiției, de "prefect", adică cel mai bun elev al clasei terminale, sub îndrumarea profesorului de limba română. Avea o activitate animată și bine susținută de câțiva elevi talentați cu preocupări literare și artistice asidue. Acolo l-am văzut pentru prima oară pe Eugen Jebeleanu, care era cu două clase înaintea mea, apoi pe Ion Pulca (Ion Dacian), a cărui voce de tenor răsună în fiecare recreație pe coridoarele liceului, și alții din aceeași generație, deveniți mai târziu personalități notorii în diferite domenii. În ultima clasă de liceu, făceam parte din conducerea societății literare și atunci am susținut și eu câteva dizertații - ca, de pildă, una despre "Centenarul romantismului", când am evocat "Bătălia" de la premiera piesei **Hernani** de Victor Hugo, sau referatul despre "Poezia lui Ion Barbu" la apariția volumului **Joc secund**. Aceasta era o tentativă teribil de îndrăzneată în acea vreme și mai ales la un liceu care își făcea din apărarea tradiției un titlu de glorie. Însă tocmai aici, cu un an mai înainte, un alt coleg al nostru, Ștefan Muscalu, făcuse o

prezentare a **Cuvintelor potrivite** de Tudor Arghezi, un subiect iarăși foarte controversat, dovedind o contribuție curajoasă din partea unui elev din provincie, dar ilustrând nivelul dezbaterilor de la societatea noastră literară. Profesorul care asista la astfel de comunicări nu prea era de acord cu subiectele alese de noi, în schimb membrii societății le urmăreau cu interes și însuflețire. La drept vorbind, fenomenul nu putea fi surprinzător la Brașov, unde existau intense preocupări culturale și apăreau multe reviste și publicații interesante ca: **Brașovul literar și artistic**, condus de Cincinat Pavelescu, **Țara Bârsei** a lui Axente Banciu, **Năzuința** scoasă de poezii I.Al. Bran-Lemeny și Ecaterina Pitiș, **Ritmuri** a lui Ion Focșeneanu, însuși junele Jebeleanu în anul când dădea bacalaureatul era "directorul" revistei proprii cu titlul voit agitatoric, **Pe drumuri noi**; în fine venerabila **Gazeta Transilvaniei**, care se apropia cu pași glorioși de centenar ...

Și, încheind aici lunga paranteză deschisă mai înainte, voi nota că în acest ziar, **Gazeta Transilvaniei**, mi-am făcut și eu ... botezul tiparului, comițând acolo, cu adevărat, prima "crimă literară". Era vorba de o dare de seamă mai extinsă cu privire la o șezătoare cultural-artistică ce se organizase la liceul nostru și despre care profesorul de română, Octavian Giurgiu, mă însărcinase să scriu, tot el ducând apoi articolul meu la redacția ziarului, unde a apărut.

Alter-Ego: A fost singura colaborare la **Gazeta Transilvaniei**, din păcate. Ar fi putut să mai urmeze și altele, tot acolo, sau la una din revistele amintite adineauri. Nu s-a întâmplat!

Ego: Nu, fiindcă în ultima clasă de liceu eram absorbit de grija studiilor și a bacalaureatului, pe care nu vroiam să le neglijez, iar după terminarea examenelor am părăsit imediat, și pentru totdeauna, orașul adolescenței noastre.

Alter-Ego: Al "Adolescenților de la Brașov" ... Tocmai că voiam să ajungem aici. Multe din cele povestite mai sus se oglindesc în romanul cu acest titlu, un titlu atât de precis și concret, ca o monografie aproape, mai ales că amintita operă literară avea o factură autobiografică prin modul cum era scrisă - la persoana întâia - și prin aparenta veracitate a faptelor relatate. În ce măsură romanul constituie un capitol de autobi-

ografie reală?

Ego: Ca autobiografie **reală**, într-o foarte mică măsură. Ca autobiografie **spirituală** însă, el conține o serie mai largă de elemente semnificative. În romanul acesta aproape totul este imaginat. Doar atmosfera generală e a Brașovului, iar dacă povestirea e scrisă la persoana întâi, este numai ca să dea mai multă aparență de **autenticitate** - fiindcă aceasta era moda timpului de atunci în literatură - unor întâmplări posibile, altfel destul de banale privite prin prisma tradițională a "epicului" pur. Cartea a fost scrisă în 1933, după doi ani de experiențe bucureștene, ca student, după cum am spus, când am cunoscut bine și am trăit intens epoca aceea de criză economică și de răzvrătiri spirituale, cu toate adâncile frământări ale generației tinere aflată în pragul unor mari răscruci și încleștări ideologice. În gândul meu era să redau ceva din acele frământări spirituale ale tineretului din România de la începutul deceniului patru, și fiindcă Brașovul se află, ca poziție geografică, în centrul țării, am localizat acțiunea acolo, în mod deliberat, ceea ce putea să constituie un simbol și o imagine a unui fenomen privit la scară națională. "Adolescenții **de la** Brașov" (și nu **din** Brașov, cum ar suna mai convenabil gramatical), adică adolescenții **din** România, întâlniți **la** Brașov. În perspectiva timpului, cartea ar putea să pară astăzi ca o poveste despre niște "tineri furioși" din România de la începutul anilor '30. Nu era vorba, deci, de un "amor nefericit", cum zicea Eugen Ionescu în cronica lui fulminantă din **Facla**, și singurul care a sesizat **intenția** reală a cărții a fost Eugen Schileru, caracterizând-o drept "romanul cel mai tendențios cu putință", în articolul din **Cuvântul liber**. Dacă, totuși, unele episoade din carte coincid cu anumite fapte din realitate, aceasta e numai o glumă a hazardului. Am aflat că mai târziu la liceul "Șaguna" a existat un nucleu de elevi comuniști sau comunizanți, ca în romanul meu, și că s-au produs acolo două tentative de sinucidere (unul din eroi fiind chiar fiul lui Cezar Petrescu), tot ca în roman, însă acestea s-au petrecut după ce eu terminasem de câțiva ani liceul. În vremea când eu eram elev nu era însă vorba, la liceul cu rădăcini atât de adânc fixate în solul tradiției, de asemenea evenimente "revoluționare". Încât, un scriitor brașovean, care a

cunoscut bine mediul și epoca, fiind el însuși elev la liceul "Șaguna" cam în același timp, a putut spune pe bună dreptate că "Adolescenții de la Brașov" au fost **inventati** de autorul lor. (Vezi: Ștefan Baciuc, în amintirile sale din volumul "Praful de de tobă").*

Alter-Ego: Să trecem atunci la etapa bucureșteană de care ai pomenit. Studiile continuate după absolvirea liceului au urmat ele un fir normal, încadrat în programele clasice ale învățământului universitar?

Ego: Înainte de studii - pe care le-am dus până la capăt destul de conștiincios - eu aș vrea să pun accentul pe **experiențele** etapei bucureștene, căci acestea aveau să continue un proces mai vechi, acela al formării mele intelectuale. În un anumit sens, existența mea, când o privesc astăzi retrospectiv, îmi apare ca o construcție realizată în mai multe cicluri suprapuse și completându-se succesiv. Aceste cicluri, sau etape, sunt: Vișoara - Constanța - Brașov - București, fiecare cu specificitatea sa bine determinată și cu aportul educativ foarte concret. Prima, integrată în marile ritmuri cosmice, mi-a oferit ambianța naturii, viața bucolică, existența frustă, dar încărcată de simboluri și fenomene esențiale, a oamenilor de la "talpa țării"; Constanța, cu atmosfera ei cosmopolită și efervescentă, mi-a deschis gustul pentru civilizație și modernitate, pentru perspectivele universale și emancipatoare; Brașovul, cu climatul lui grav, propice meditațiilor calme, mi-a relevat valorile tradiției și aderențele tainice la niște surse ancestrale inalienabile, în timp ce Bucureștiul m-a acaparat cu multiple experiențe de viață, sufletești și intelectuale. Îmi place, deci, să-mi compar existența personală cu zidurile de la Histria, unde se văd în mod foarte distinct urmele diverselor civilizații ce-au dominat, în perioade diferite, bătrâna cetate de la marginea mării. Ca și acolo, în viața mea s-ar putea observa diversele "straturi" biografice amintite mai sus, cel mai important dintre ele fiind, bineînțeles, ciclul bucureștean, nu numai prin

*) Romanul a apărut în anul 1936. Dar versiunea de atunci am abrogat-o. În 1991 a apărut o nouă ediție, pe care o consider singura valabilă.

longevitate, dar și prin multitudinea experiențelor trăite aici, unele paroxistice și abisale.

Alter-Ego: București - "orașul tuturor prăbușirilor", care va să zică!

Ego: Dar și al tuturor înălțărilor. Căci aterizând aici, m-am pomenit într-un mediu nou, divers, tentacular, care mă acapara aproape până la dezintegrare. Pe lângă cotloanele "sumbre" ale orașului (lupanare, tripouri, cluburi de noapte, cârciumi etc.) găseam în București biblioteci, teatre, concerte, expoziții, librării tixite de cărți, reviste și ziare străine, ce ofereau ultimele noutăți culturale mondiale, în care mă scaldam cu o libertate și o voluptate neîngrădite de nimic.

Alter-Ego: Această libertate nelimitată prezenta și o latură negativă, în sensul că, luat de șuvoiul tentațiilor, nu te-ai concentrat într-o anumită direcție ca să te pregătești pentru un rost în viață.

Ego: Aveam ambiția de a mă dezvolta pe toate planurile, mă tenta idealul unei personalități multilaterale, evitând "anchilozarea" într-o singură direcție.

Alter-Ego: Orice tânăr intelectual se vrea astfel, însă viața, lumea, societatea cer o specializare.

Ego: Și eu mă gândeam la una, dar am părăsit repede ideea. Am venit la București, în toamna lui 1931, cu hotărârea de a mă înscrie la Facultatea de Matematici.

Alter-Ego: Ar putea să pară surprinzătoare această alegere, când preocupările spirituale te îndemnau către domeniile literare. De ce tocmai la Matematici?

Ego: Era o opțiune de aptitudine, ca să zic așa, și în același timp una de natură sentimentală. În ultimii ani de liceu fuseseam foarte bun la matematici și obiectul îmi plăcea. Apoi, eram foarte obsedat de personalitatea și poezia lui Ion Barbu, care, cu numele lui adevărat, Dan Barbilian, predă cursuri de matematici la Universitate. Când am ajuns la București, m-am înscris mai întâi la Matematici, dintr-un impuls către o vocație ce simțeam că mă cheamă, dar și din admirație pentru poetul pe care voiam să-l am ca profesor, ca să-l cunosc mai îndeaproape și ca om. Curând am constatat însă că audierea cursului lui Barbilian nu era ceea ce-mi închipuisem; pre-

supunea eforturi prea mari, din cauza enormei afluențe de auditori (studenți, public extra-universitar, literați, snobi, cucoane etc.), trebuind să te zbați ca să poți ocupa un loc în amfiteatrul "Spiru Haret" de la Facultatea de Științe, ce se transformase într-un fel de spectacol de mondenități. (Același lucru se întâmpla la cursurile lui Nicolae Iorga, Nae Ionescu sau Mircea Eliade mai pe urmă). Din simplă comoditate, după câteva săptămâni (dar și după ce **profesorul** Barbilian nu mă mai pasiona la fel de tare ca **poetul** Ion Barbu), am renunțat la Matematici și am trecut alături, la Facultatea de Litere și Filosofie.

Alter-Ego: Părerea mea este că ai greșit drumul făcând acest pas. Sunt convins că ar fi trebuit să urmezi științele exacte, matematica, în speță, pentru care aveai aplicații, și acolo ai fi reușit să te realizezi mai bine și mai deplin decât în domeniile "imaginarului".

Ego: A fost mai puternică cealaltă tentativă, către umanistică, al cărei orizont mi se părea mai vast și mai deschis spre abordarea marilor probleme despre existență. Și apoi Facultatea de Litere și Filosofie era alături, treceam în fiecare zi prin fața ei, mă chema parcă, iar transferul de la o poartă la alta a Universității nu ridica atunci nici o problemă; cu diploma de bacalaureat în mână și cu o simplă cerere depusă la secretariat puteai intra în orice Facultate doreai, fără nici o altă formalitate, fără nici un fel de examen, plătind doar o mică taxă de înscriere. Eu m-am hotărât pentru Filosofie, alegând ca disciplină principală de studiu Estetica filosofică. Aici m-a călăuzit și o stea a norocului. În aceeași toamnă am obținut prin concurs (avându-l ca examinator pe Tudor Vianu - pe care nu-l cunoșteam, dar a cărui carte **Poesia lui Eminescu** o citisem cu mare interes pe când eram în liceu - iar ca temă la lucrarea scrisă: "Comparația între Logică și Psihologie") o bursă, care a fost pentru mine providențială în acei ani de intensificare a crizei economice, când subsidiile de acasă erau mai mult simbolice. Acea bursă oferită de Oficiul Universitar, îmi asigura locuință și masa gratuită la faimosul cămin "Cantacuzino" (se numea așa fiindcă se afla pe strada Cantacuzino, azi Al. Sahia), unde mă aciuiasem chiar din ziua când am descins în

București, condus acolo de un coleg mai mare, care cunoștea locul, și unde am putut să stau, chiar în condițiile mizerabile pentru studenți de atunci, la adăpost de primele două flageluri ale vieții studentești: foamea și vagabondajul, ce făceau ravagii în rândul tineretului studios din perioada aceea.

Alter-Ego: Acum intrăm în etapa studiilor superioare. Nu s-ar putea spune că s-au desfășurat prea strălucit. Ai fost un student mediocru.

Ego: La Facultate, catedra de **Estetică filosofică** îl avea ca titular pe Dim. Gusti, profesorul de Sociologie. Cum însă acesta era foarte ocupat cu alte atribuții extra-universitare, cursul de Estetică era ținut de Tudor Vianu, pe atunci conferențiar. Dar, deși se afla abia la începutul carierei lui universitare, Vianu avea o prestanță deosebită și exercita un adevărat magnetism asupra auditorilor prin morgană și patosul dicțiunii, încât amfiteatrul era totdeauna plin la cursurile lui. (Ca și la Barbilian, însă la Vianu nu se observa nici un fel de snobism, ci doar o sete a studenților de a se instrui). L-am auzit timp de patru ani și am făcut pe parcurs câteva lucrări de seminar (despre procesul existențial la Edgar Poe, despre inconformismul moral la Baudelaire, de exemplu), fără să mă relev ca un student remarcabil. Preocupările mele esențiale tindeau spre alte ținte, să mă lansez în publicistica literară. Totuși, am ajuns până la licență. Examenul de licență se dădea cu Gusti. În fața lui am susținut și eu lucrarea ce avea ca subiect: "Problema geniului" (azi i-aș fi spus "Problematika geniului"), o încercare de a defini caracterul și morfologia acestei structuri omeneste, cu incursiuni în domeniul estetic, psihologic, medical, fiziologic etc. Deși mă prezentam destul de emoționat la examen, pregătit să fac față unor întrebări dificile, el a fost foarte expeditiv, căci profesorul Gusti, care avea slăbiciunea listelor bibliografice, s-a mulțumit să parcurgă titlurile de lucrări consultate și înșirate la sfârșitul tezei mele, iar drept orice altă convorbire să-mi pună o singură întrebare: "Ce este după dumneata geniul?" Nu mai știu ce i-am răspuns, dar se pare că mai edificatoare pentru el a fost bibliografia anexată la teză. Cu cât aceasta era mai extinsă, cu atât lucrarea era cotate mai bine.

Alter-Ego: Despre ceilalți profesori n-ai nimic de spus?

Ego: Ba da. Și ar fi chiar multe de spus. În cursul celor patru ani de studii am mai avut și alți profesori eminenti. E destul să-i pomenesc doar eu numele, ca să se vadă despre cine e vorba. La **Enciclopedia Filosofiei** era P. P. Negulescu, la **Psihologie** C. Rădulescu-Motru, la **Istoria Filosofiei** Mircea Florian. Cursul de **Logică** îl avea ca titular pe Nae Ionescu, dar cum și el se risipea atunci în diverse alte activități, prelegerile erau ținute de conferențiarul N. Bagdasar. Numai la examene se prezenta Nae Ionescu, și fiindcă el nu avea un curs tipărit (preda după metoda socratică), examinarea se reducea la o anumită conversație despre cele mai diverse lucruri din lume. În sfârșit, la **Istoria Artelor** îl suportam pe irascibilul G. Oprescu, cu accesele lui de misoghinism intratabil, iar la literatura română - de fapt **Estetica literară** sau **Știința literaturii** - l-am mai apucat pe bătrânul Mihalache Dragomirescu, al cărui complicat și orgolios sistem de fundamentare a unei "Științe a literaturii" dădea atâta bătaie de cap numeroșilor săi studenți.

Alter-Ego: Te referi la celebrele tratate **Integralismul** și **Teoria Poeziei**, pe care profesorul voia să le bage cu orice preț în capul studenților, deși ele nu prea se lipeau de mintea lor. Dar ai mai trecut și prin alte săli de cursuri - și nu erau puține.

Ego: Nu mai știu exact câte săli, dar cursuri, catedre, erau foarte multe atunci la Facultatea de Litere și Filosofie. Pe lângă Filosofie și Litere (limba și literatura română), Facultatea mai includea Istoria, Geografia, Pedagogia, Limbi moderne (franceza, germana și italiana), Limbi clasice (greaca, latina), Arheologia și Bizantina etc.

Alter-Ego: Interesant era programul sau sistemul de învățământ. Un student, în afară de specialitatea pe care și-o alegea, trebuia să dea examene complementare și la alte materii, adesea fără legătură cu materia principală.

Ego: Da. Știu că în patru ani de cursuri, eram obligat să dau 18 examene în total. Frecvența la cursuri nu era obligatorie, dar în **Carnetul de studii** erau trecute examenele - la alegerea studenților - și notele obținute. Cu acest carnet te prezentai la licență, ca unică dovadă că ai absolvit Facultatea.

Alter-Ego: În afară de materia principală, cum i se spunea (în cazul nostru Estetica) și de cele două secundare (la

Dragomirescu și Oprescu), ce examene complimentare ai mai dat?

Ego: Conform regulamentului Facultății, care avea în vedere formarea culturii generale a unui viitor profesor, eu am mai dat, la alegere, examene la **Franceză** cu Charles Drouhet, la **Arheologie** cu Scarlet Lambrino, la **Bizantină** cu Demostene Russo. Cam aceștia, împreună cu cei enumerați mai înainte, au fost profesorii mei la Universitate. După cum se vede, o pleiadă strălucită de maiștri academici! Dacă la toți cei amintiți mai adaug numele lui Iorga, al lui Mehedinți și încă vreo câțiva*), se poate afirma că niciodată Universitatea din București n-a avut un corp profesoral de asemenea prestigiu.

Alter-Ego: Cu astfel de maiștri, s-ar zice că ai învățat ceva carte. Ca rezultate însă, nu s-a prea văzut!

Ego: Dar nu din vina lor. Aici a intervenit **momentul istoric**. În ceea ce mă privește, fiindcă eram obsedat, în anii studenției, mai mult de fenomenele stringente ale vieții contemporane, n-am întreprins studii temeinice de filosofie. Am trecut pe la poarta filosofilor, mi-am aruncat ochii în ograda lor, am văzut că și acolo e harababură mare și am plecat mai departe. N-am continuat să aprofundez filosofia datorită și faptului că, adăpat la spiritul culturii franceze (literatură, estetism), nu am făcut aderente cu filosofia (apanajul spiritului german). Am reținut totuși unele principii și noțiuni fundamentale, însușindu-mi o anumită metodă de discernere. Universitatea nu mi-a dat știință cu carul, cum s-ar crede, dar m-a ajutat să-mi rezolv complexe intelectuale și să am o perspectivă de ansamblu mai sigură și mai exactă despre conținutul culturii, adică să fiu mai metodic în procesul de instruire și să-mi formeze un sistem propriu de valori. Filosofia în sine îmi apărea ca o disciplină aulică, prea austeră și divorțată de viață, nu răspundea interogațiilor secolului XX (secolul confruntărilor acute). La Universitate am urmat multe cursuri de Filosofie, parcurgând **Epistemologia**, **Logica**, **Etica**, **Sociologia**, dar despre o Filosofie a **Istoriei**, pe care aș fi vrut s-o studiez, am avut rareori ocazia să ascult vreo dizertație. O excepție a făcut, în mod surprinzător, P.P.

*) Ovid Densușianu, N. Cartoian, D. Caracostea.

Negulescu, cel mai scolastic dintre profesorii noștri, ale cărui cursuri de **Enciclopedia Filosofiei** abia ajungeau până la Empirismul englez sau Pozitivismul francez din secolul XIX. Tocmai el a avut însă marea inspirație de a aborda și a ne citi de la catedră, cu glasul lui stins, monoton, de două ori pe săptămână, începând din toamna lui 1934, excelente pagini despre fenomenele spirituale ale lumii contemporane - pagini ce ne captivau și ne rețineau cu deosebire atenția și care aveau să alcătuiască magistrala operă intitulată **Destinul omenirii**. În rest mai toți profesorii de Filosofie se limitau la interpretarea doctrinelor filosofice clasice, fără contingente sau chiar evitând referirile la actualitate. Ori eu, ca toți oamenii tineri din lume și mai ales din Europa din acei ani, m-am trezit în fața unor evenimente istorice covârșitoare ce-mi confiscau cu totul atenția, interzicându-mi "refugiul" în filosofie. Ca atare, fiindcă trăiam cu toate antenele îndreptate către problemele și fenomenele din veacul meu, mă pasiona concretul istoric, sub aspectul politic și social, cu toate că am structura unui apolitic ce se complace mai mult în solitudine și reverie.

Alter-Ego: Iarăși o atitudine paradoxală! Căci, deși frecvențai cu asiduitate bibliotecile, petrecându-ți timpul în jungla cărților, fără implicații directe în manifestările din cetate, nu erai un partener al speculațiilor abstracte.

Ego: Dar nici un adept al mișcărilor de stradă. Între dialectica spiritului și dialectica vieții, n-am reușit niciodată să fac o opțiune decisivă. Am oscilat între amândouă, aspirând spre o existență euforică intensivă. Una îmi satisfăcea voluptatea cunoșterii, cealaltă, mai incomodă pe plan social, dar mai încărcată de fervoare, mă solicita prin autenticitatea trăirii.

Alter-Ego: Te furase curentul, foarte puternic în acei ani, al așa numitului "trăirism".

Ego: Iei termenul în mod ironic. Dar "trăirismul", propagat la Universitate de unii mentori ai generațiilor de atunci, nu era, de fapt, decât un **existențialism avant la lettre**, căci ceea ce s-a numit astfel, peste câțiva ani, în Franța, s-a practicat intens la București, sub alte forme și cu alte etichete, înainte de izbucnirea celui de-al doilea război mondial. Deviza acestei "doctrine", dacă s-ar putea numi astfel, suna cam așa: A fi în

prezent, în concret! **A trăi autentic!** A privi existența în față și a deveni, ca individ, răspunzător de condiția ta umană, prin promovarea unei filosofii a **omului**, în locul celei a **ideilor**, și prin exaltarea sentimentului de libertate, dus uneori până la anarhie și nihilism.

Alter-Ego: Trăirismul avea, prin urmare, un conținut ideologic, asupra căruia se insistă astăzi mai mult.

Ego: Ca substanță originară, ca să zic așa, și cel puțin în forma sub care l-am înțeles eu, "trăirismul" era o experiență psihologică și intelectuală cu efecte estetice și morale reflectate în literatura timpului și abia mai pe urmă, cam prin 1936, termenul s-a degradat, devenind slogan politic.

Alter-Ego: Zici că "termenul s-a degradat". Să înțeleg prin asta că-l repudiai?

Ego: Mai curând îl ignoram. Era un stadiu biografic pentru mine depășit și nu mă mai solicita. Îl climatul spiritual din acel timp, eu, personal, trăiam un proces dilematic, plin de contradicții și alienări: deși mă complăceam în solitudine, condamnam turnul de fildes - despre care se vorbea foarte mult atunci - iar dacă mă ispiteau dezbaterele arzătoare la ordinea zilei, la fel de mult mă simțeam tentat să rămân în afara lor.

Alter-Ego: Asta s-ar traduce cam așa: Lumea îți mirosea urât în perioada aceea și nu te amestecai în ciorbele ei.

Ego: Însă nu din silă sau comoditate. Rămâneam de o parte ca să realizez o distanțare de obiect și să am o mai bună înțelegere și o judecată mai imparțială asupra lumii.

Alter-Ego: Dar, în definitiv, ia spune-mi și mie, cu ce scop vroiai să capeti o mai "bună înțelegere" și o judecată "mai imparțială" asupra lumii?

Ego: M-a chinuit totdeauna problema de a ști care sunt cauzele răului din lume, eventual cine e vinovat de provocarea lui, cine trebuie acuzat, cine rămâne nevinovat, pe scurt și de fapt: Ce este Răul? Ce este Binele?

Alter-Ego: De la Adam și Eva încoace toate religiile și toate filosofii din lume și-au propus să răspundă și să găsească soluții la aceste întrebări, fără a rezolva ceva. S-ar zice că Binele și Răul vin din Cer, unde mintea omenească nu poate pătrunde, și nu pornesc de aici de pe pământ ...

Ego: Dar eu nu mă refer la aspectul metafizic sau biblic al problemei, ci la "răul" istoric, cel de azi, din lumea noastră contemporană. Aș vrea să pricep care este sensul acestui caracter convulsiv al condiției umane la care oamenii asistă totdeauna "în prezent". Pentru a **căuta** răspunsul (căci de găsit nu-l vom găsi niciodată!) la această întrebare, mi se pare că o metodă ar fi tocmai ceea ce am numit adineauri "distanțarea de obiect".

Alter-Ego: Aceasta era o "metodă", mai bine zis o **atitudine** îmbrățișată de mulți intelectuali din perioada interbelică, în cadrul căreia se află discuția noastră în acest moment. Făcea mare vâlvă la un moment dat formula "Omul care nu aderă la nimic". Formula, oricâtă putere de seducție ar fi avut, s-a dovedit totuși infructuoasă, iar cei ce au adoptat-o au fost condamnați de istorie. De altfel, ei nu sunt condamnați numai de istorie, ci de toate legile existenței. Omul e obligat, prin destinul lui, nu să se "distanțeze", ci să adere, să se implice în vârtoarele vieții, să slujească o cauză. Cei ce refuză cad în lotul acelor condamnați din **Infernul** lui Dante, osândiți să alerge vecinic după un steag, drept pedeapsă că în viață nu slujiseră nici un steag.

Ego: Dar am văzut și foarte mulți care slujeau steaguri din interes, din setea de putere și de avuție, din dorința de a domina, iar alții din slăbiciune sau timorare. Istoria e plină de tirani, despoți, dictatori, exploatatori, lași sau nevolnici. Cu ăștia ce se întâmplă?

Alter-Ego: Dante i-a "aranjat" și pe ei în alte **cercuri** din **Infern**.

Ego: I-a aranjat el acolo, dar în infernul de pe pământ l-au "aranjat" ei cum e mai rău, fiindcă a fost silit să-și părăsească patria și să trăiască în exil. Și există oare pe lume pedeapsă mai grozavă ca surghiunul? ... Să ne întoarcem însă la oile noastre. Eu nu m-am simțit atras de această poziție, ușor de înșușit, a "omului care nu aderă la nimic", din considerente de circumstanță, ci în sinea mea am fost totdeauna obsedat, ba mai mult, totdeauna chiar: **torturat**, de o dilemă pe care aș plasa-o într-o ordine mai complicată, aș zice metafizică.

Alter-Ego: O, ho, ho! Ne întoarcem, deci, tot la filosofie.

Ego: Nu la filosofie, ci la viață. Eu am încercat în viața mea, în mod deliberat, una dintre cele mai îndrăznețe - și mai

riscante! - experiențe cu putință: aceea de a-mi păstra **independența** față de toate angajările fanatice, într-un secol, când acestea au devenit obligatorii. Am fost depozitarul propriilor mele idei, nu m-am luat după nimeni, dimpotrivă eram convins că as fi putut crea eu programe.

Alter-Ego: Rezultatul a fost dezastruos: te-ai ales cu dușmani, sau în cazul cel mai bun, cu suspiciuni din ambele părți: și de la dreapta și de la stânga. Cine nu aderă cade în blestemul acela cumplit din Apocalips: "Nu ești nici rece, nici cald; și fiindcă nu ești nici rece, nici cald, te vărs din gura mea". Fiecare om e dator (trebuie!) să mergă cu generația lui, și fiecare generație cu timpul ei. Altfel dai faliment.

Ego: Emil Cioran (un membru al generației noastre) vorbea cândva despre caracterul ireal al vieții. "Totul este ireal. Dacă ar fi real, ar fi o tragedie stupidă". De aici, refuzul istoriei, al oricărei acțiuni.

Alter-Ego: Este poziția unui nihilist, sau în termeni mai blânzi a unui amator de paradoxe fără acoperire logică.

Ego: Cam simplist verdictul! În fond lucrurile sunt mai profunde și mai complicate. Iar pentru a explica acum mai sugestiv această atitudine, voi recurge la o parabolă din domeniul artelor plastice. În tinerețe m-au urmărit cu o crudă tenacitate imaginile și simbolistica dintr-un tablou de Rafael, intitulat "Visul Cavalerului". Un june cavaler, în armură, doarme sprijinit pe scutul său, la umbra unui arbust de laur. El visează că o tânără femeie în costum violet-purpuriu, cu părul negru - plasată de pictor în partea dreaptă a tabloului - se apropie de dânsul și-i oferă o spadă și o carte. În spatele ei, pe un pisc, se zărește un castel fortificat, pregătit să susție asaltul asediatorilor. La stânga Cavalerului, altă femeie, cu părul blond, îmbrăcată într-un vestmânt albastru-pur îi oferă un buchet de flori albe. Peisajul din partea acestei figuri reprezintă un colț de natură, idilic, liniștit și odihnitor. Cavalerul este îmbiat de cele două fecioare, una oferindu-i o spadă și o carte, ca să devină un luptător sau un savant (la alegere), adică un om activ; cealaltă, un buchet de flori, simbol al gingășiei și al gratuității, ca să rămână un contemplativ. Spre care să se îndrepte? Iată dilema! Acest "Vis al Cavalerului" este o alegorie prin care Rafael su-

gera cele două căi ce-l solicită deopotrivă pe omul tânăr: a vieții active și a vieții contemplative ...

La fel și eu, am pendulat totdeauna între Acțiune și Contemplație, tentat de amândouă în aceeași măsură, dar fără a mă decide total pentru nici una, deoarece - fire setoasă de Absolut, cum mă știam, adică nemulțumindu-mă cu jumătăți de măsuri - dacă aș fi optat pentru Contemplație ar fi trebuit să ajung un sihastru, iar dacă m-aș fi declarat pentru Acțiune aș fi sfârșit prin a deveni martir. Nu aveam structura psiho-fizică și nu-mi simțeam vocația nici pentru una, nici pentru cealaltă, și atunci am ales poziția de spectator. Iar dacă m-aș fi apucat să-mi scriu Autobiografia - așa cum am fost adeseori ispitit s-o fac - ea s-ar fi intitulat simplu: VISUL CAVALERULUI.

Alter-Ego: S-ar putea deduce din toate acestea că ai urmărit să-ți creezi în viață un loc "călduț", pus la adăpost de multiplele furtuni ale existenței.

Ego: Dimpotrivă, asemenea intenții de filistin mi-au fost nu numai străine, dar și profund dezagreabile. Am căutat însă totdeauna să-mi păstrez o poziție de neutralitate, de obiectivitate, eliberat de obligațiile "partizanatului" care nu fac decât să-ți îngusteze și să-ți tulbure spațiile de conspectare. Sunt convins și citez să afirm că în viața indivizilor, ca și în viața popoarelor (vezi Elveția, Suedia etc.), neutralitatea este de preferat, nu fiindcă ar fi mai rentabilă sau mai comodă, ci fiindcă e mai înțeleaptă și mai constructivă. Lumea e sătulă de atâtea tabere rivale, care, sub pretextul că vor binele popoarelor, nu fac decât să le producă și mai mult rău. Cu toate acestea, deși, după cum s-a înțeles, nu m-am înregimentat sub nici un stindard, o pasiune am avut și eu, și am servit-o cu devoțiune, deoarece ea mi s-a părut unica posibilitate de a mă manifesta în lume: meseria scrisului.

Alter-Ego: Mai bine zis, mirajul publicisticii te-a furat din timpul studenției, renunțând la ideea de a te realiza în alte domenii.

Ego: A fost singurul teren pe care mi-l simțeam potrivit cu aspirațiile și aptitudinile mele. Ar fi greu să arăt aici cum s-a întâmplat și ce factori au contribuit la abordarea lui, dar lucrul s-a produs foarte repede, pentru un tânăr venit în Capitală,

unde nu avea nici un fel de relații sau cunoștințe și pe nimeni care să-i îndrumeze pașii. În primul rând, am descoperit în București mediul unde, după cum am arătat mai adineauri, puteam să mă afund în talazurile stimulative ale culturii - fapt ce nu-mi era accesibil în aceeași măsură în provincie - satisfăcându-mi astfel nu numai o sete aprigă de cunoaștere, dar în același timp și curiozitatea spirituală față de diversitatea fenomenelor din lume. Am făcut astfel un salt brusc - și uriaș, așa putea spune, recuperând foarte repede multe pierderi - în spațiul culturii, ca și cum mi s-ar fi deschis o porțiță spre un teritoriu vast și încărcat de roade a cărui cucerire o râvnisem cu putere până atunci. În al doilea rând, climatul literar în momentul acela (în primii ani ai deceniului al patrulea, atât de înfloritor în cultura noastră), era avantajos pentru noii debutanți, cărora li se permitea orice și puteau recurge la libertăți și excentricități fără precedent spre a-și crea la iuțeală un nume cu răsunet sau pur și simplu ca să facă vâlvă. Într-un timp foarte scurt, m-am pomenit făcând parte din acea "generație tânără" de poeți și prozatori ce intrau în arenă desigur cam zgomotoși, dar cu mari disponibilități sufletești și cerebrale. Spre deosebire de antecesorii noștri, noi nu aveam obligații istorice, nu aveam de luptat pentru realizarea unor idealuri naționale imperioase, acestea fuseseră înfăptuite (în primul rând Marea Unire), nu ne simțeam legați de nici un curent estetic, de nici o școală sau tradiție literară (toate erau aruncate peste bord), iar principala noastră dorință era să fim "noi înșine", adică să ne etalăm crezurile și aspirațiile proprii fără nici un fel de îndatoriri sau constrângeri. Frondă, negativism, nihilism, contestație, exces de libertate, abuz de revoltă, erau manifestările intelectuale în climatul spiritual de la începutul deceniului patru, când tonusul culturii românești ambiționa să capete pentru prima dată, și în curând căpătase, conștiința apartenenței la universalitate.

Alter-Ego: Același lucru îl consemna și Mircea Eliade în "Amintirile" sale, afirmând că în cultura românească aceea a fost prima generație cu adevărat **liberă**, dispusă să accepte și să nege totul, fără vreun **program** impus dinăuntru sau din afară. În ce consta această libertate?

Ego: Respingeam rutina, criteriile instituite, valorile consacrate, promovând noul, ineditul, cu scopul de a ieși din idilismul și "marginalismul" în care lumea noastră era ținută până atunci. Un individualism anarhic domina, pe de altă parte, întreaga "generație".

Alter-Ego: O generație care s-a bucurat de o libertate absolută și totală. În perspectiva istoriei însă, sau chiar raportată la destinul ei ulterior, această libertate poate că n-a fost spre norocul și binele "generației". Neavând un țel spre care să-și concentreze forțele, ea s-a lăsat spulberată de toate vânturile vieții.

Ego: Asta s-a întâmplat mai târziu și a determinat destinul ei tragic. Dar atunci, în anii aceia de efervescentă spirituală, libertatea de care vorbim părea a fi tocmai liantul ce ducea spre alcătuirea de grupuri și tabere literare ce se formau aproape spontan, căci în conglomeratul social poeziei, intelectualii creatori în general, aparțin unei rase de oameni ce se "miros" între ei și se constituiesc rapid într-o castă omogenă, deși vin din medii foarte eterogene. Încă nu ne dezbinaseră antagonismele dintre ideologii și "țelul" nostru comun era să învingem inerția unor mecanisme anacronice, să rupem barierele provincialismului cultural în care simțeam că plutim și să respirăm aerul larg al intelectualității de nivel mondial. Vreau să cred că era în toate acestea afirmarea unei sete atavice de cultură a poporului nostru, care trăind veacuri întregi în condiții vitrege, avea abia acum, în acest moment și cu această "generație tânără", prilejul să arate și să dea tot ceea ce zăcea în adâncul ființei lui. A fost o explozie de inteligență, de forță creatoare efectuată în libertate și cu un elan ce nu se mai înregistrase vreodată în România.

Alter-Ego: În mod concret, sub ce formă se manifesta această "explozie de inteligență"?

Ego: Ca o ilustrare a tuturor celor afirmate mai sus, e de ajuns să menționez un singur aspect al fenomenului cultural de atunci, anume numărul mare de reviste literare ce apăreau în acei ani, nu numai la București, dar și în diferite alte orașe, de la un capăt la altul al țării. Între 1932 și 1936 s-a înregistrat un adevărat "dumping" de asemenea publicații întocmite de oameni foarte tineri ("Les moins de vingt-cinq" clamau unii),

care sub formula generală de "avantgardă", exaltau un spirit de frondă, de anti-conformism sau pur și simplu de "teribilități" agresive, a căror țintă părea a fi una singură: să șocheze, ba chiar să scandalizeze vechea mentalitate instalată în interiorul forurilor oficiale. Astfel de reviste aveau o viață scurtă, două-trei numere cel mult (li s-a spus "efemeride"), apăreau într-un format minuscul (pentru ca imprimarea lor să coste mai puțin), imitând dimensiunea liliputană a celebrelor **Bilete de papagal** ce introduseseră modelul și făcuseră epocă doar cu câțiva ani mai înainte (apăruseră în 1928), iar prin conținut voiau să depășească orice limită a îndrăzelilor și extravaganțelor, ce căpătau uneori accente insolent-scatologice, ca ale celor de la incisivul "**unu**", care figura ca navă-amiral a acestei belicoase flotile de vedete lansate pe mările unui limbaj dezlănțuit și virulent. Rețin o parte din titlurile imprimatelor de această natură despre care am auzit, unele mi-au trecut prin mână, iar la câteva, mai cumiști, chiar am și colaborat.

Alter-Ego: Hai să încercăm să amintim câteva titluri, dacă zici că le mai reții numele.

Ego: Nu numai că le rețin numele dar parcă le și văd, astăzi, cu formatul, caracterele tipografice, paginația lor. Unele aveau titluri pompoase, altele foarte modeste, sau voit-impertinente: **Bobi, Răboj, Caravana, Critica neagră, Pegas, Cadran, Vraja, Miniaturi, Herald, X, Y, Cristalul, Brazda literară, Gong, Șiș** (toate din București), **Buha, SO₄H₂, Atom, Vitrina** (Turnu Măgurele), **Rod** (Alexandria), **Punctul** (Galați), **Stilet, Star, Svârcoliri** (Brăila), **Măine** (Călărași), **Strada** (Câmpina), **Însemnări** (Dorchiou), **Foc tânăr** (Roman), **Bloc** (Piatra Neamț), **Alfa, Caradașca** (Iași), **Start** (Brașov), **Flux** (Covasna), **Orion** (Rădăuți), **Festival** (Silistra), **Carnet literar, Gând nou** (Buzău), **Caiet** (Râmnicu-Sărat), **Ismail-Expres** etc., etc. (Toate, repet, apărute între 1932-1936). Ca atitudine morală și nerv polemic e destul să amintesc doar "manifestul" uneia dintre ele, deoarece el era tipic pentru toate celelalte. Și iată cum suna "programul" revistei **Start** din Brașov: "Tânăra generație se compune din intelectuali, sportivi și pierdevară. După cum vedeți, nici un tânăr din această nouă generație n-a cunoscut echilibrul. Ne-am gargarisit de cuvinte mari: cultură, intelectualitate, spirituali-

tate, originalitate, humor. Ne-am umflat de responsabilitate și de dialectică ... Resorturile noastre s-au stricat. Dar totuși am rămas credincioși iubitei noastre care ne vlăguia de tot ce adolescențele noastre aveau mai frumos și care nu ne dădea nimic în loc: - **intelectualitatea**. Căci sufletele noastre sunt mai mari decât literatura, eterna inutilitate, eternul narcotic. De ce scriem azi? Scriem ca să ne scuipăm pe noi ..." În același spirit și aproape cu aceeași termeni, la Constanța o publicație tânără își inaugura programul-manifest cu următoarea frază: "De ce apare **Revista dobrogeană**? Ca să se mire proștii". Alte ori s-a mers și mai departe, la năzdrăvanii și mai mari. Un "director" din aceștia a scos o revistă (număr unic) cu un titlu (phalic) ce nu poate fi reprodus pe hârtie, nepusă pe piață, dar expediată prin poșta somităților culturale, ca o supremă desfidere.

După cum se vede, o colecție întreagă de paradoxe, invective și diatribe de mare circulație în epocă, adoptate cu emfază și cu un gest de revoltă caracteristic dezaxărilor spirituale și sufletești de atunci, refuzând "literatura", ca narcotic, dar păstrând încă nostalgia marei intelectualități. Ar fi foarte interesant, și pe cât de instructiv pe atât de amuzant, ca un cercetător să întreprindă un studiu asupra revistelor literare de "avantgardă" apărute în România între 1932-1936. Un astfel de studiu ar constitui o frescă pitorească a stării de spirit și a freneziei intelectuale ce impulsiona "generația tânără" din acei ani.

Alter-Ego: Sub aceste auspicii s-a produs și debutul tău literar. Ai rămas marcat cu unele din hibeile lor.

Ego: N-aș zice că sub aceste auspicii, ci în acel climat literar. Debutul meu n-a fost nici furibund, nici zgomotos ca multe altele ...

Alter-Ego: Un copil cuminte într-o generație nebună, teribilistă ...

Ego: Cuminte, în sensul că eu luam atunci noțiunea de scriitor sau de literatură în serios și consideram că datoria noastră, ca oameni ai scrisului, este să **servim** cultura românească, iar nu s-o luăm în răspăr sau să ne jucăm pur și simplu. Lăsam asta în seama celor ce, ascunzându-se sub pseudonime, își puteau permite orice. Debutul meu era banal, totuși, pentru

mine a însemnat un "eveniment". Prima mea colaborare la o revistă bucureșteană este consemnată printr-o poezie, publicată în **Floarea de foc** la începutul anului 1932. Poezia, de patru strofe, avea titlul "Întoarceri" și era încărcată de nostalgiile acumulate de-a lungul anilor petrecuți pe marginea mării, cu o accentuată notă de pastel dobrogean. O poezie simbolistă, dacă vrei, ce nu avea nimic comun cu verbiajul fulminant ce tocmai atunci începea să pună stăpânire pe fanteziile inflamate ale celor mai tineri aspiranți la gloria literară.

Alter-Ego: Înseamnă că **Floarea de foc** se deosebea de celelalte reviste pomenite mai adineauri.

Ego: Și ea se înfățișa ca o expresie a climatului intelectual de atunci și avea pretenția să reprezinte "generația tânără" cu fervorile sale clocotitoare, însă nu era o "efemeridă". A fost editată în două serii, mai întâi în anii 1932-1933, apărând cu regularitate de două ori pe lună, apoi după o pauză destul de lungă, în 1934-1936. Avea format mare, de ziar, și era condusă de poetul Sandu Tudor (fost călugăr, fost marinăr, fost director de gazetă, viitor stareț ce-și avea însă masa lui la Capșa), un exponent tipic al faunei de intelectuali debusolați din acei ani. Prima serie, cu un caracter strict literar, afișa un eclecticism nedisimulat, mergând până la a da impresia că avea ambiția de a se deosebi de "fițiucile" ce proliferau în jurul ei, situându-se în rândul publicațiilor literare "serioase". Aducând un aer de modernitate în publicistica momentului, **Floarea de foc** se ferea totuși să cadă în mrejele "avangardismului" scânteietor dar steril, declarându-se fidelă valorilor ce formează substanța unei adevărate culturi. Paginile ei găzduiau mai ales scriitori tineri și debutanți din ultimele eșaloane, care însă dovedeau un anumit grad de cultură și responsabilitate a cuvântului scris. Tipărea multă poezie și articole de critică, întrunind semnăturile unor poeți și esești ale căror nume intraseră deja în circuitul public, ca: Ion Biberi, Virgil Gheorghiu, Petru Manoliu, Zaharia Stancu, Eugen Jebeleanu, Ion Vineanu, Al. Sahia, Cicerone Theodorescu, Ovidiu Papadima, Eugen Ionescu, Constantin Noica, Petru Comarnescu, Barbu Brezianu, Const. Lucreția Vâlceanu. Printre debutanți se număra Emil Botta, Horia Stamatu, Arșavir Acterian și alții. Seria a doua și-a

schimbat profilul, renunțând la poezie și abordând terenul debaterilor teoretice cu ample contribuții datorate unor tineri politologi ce încercau să explice natura fenomenelor politico-sociale specifice momentului 1934-1936. Prin ținuta ei intelectuală și teoretică **Floarea de foc** din 1936 voia să dea o replică revistei **Criterion**, care apăruse cu vreo trei ani mai înainte și avusese o viață mai scurtă.

Alter-Ego: Ce alte colaborări cu versuri ai mai avut în acea vreme?

Ego: Am mai publicat poezii prin **Vremea**, **Discobolul** și altele. În toamna lui 1932, de exemplu, îmi apărea în **România literară**, condusă de Liviu Rebreanu, un grupaj de poezii, cu mențiunea că fac parte din volumul "Sângele epavelor", titlu ce putea evoca o apetență pentru morbidetă, ce mă obseda atunci. (Mă aflam sub influența lui Baudelaire și a poeților "maudits").

Alter-Ego: Volumul n-a apărut niciodată, fiindcă n-a ajuns niciodată să fie gata de tipar. La fel ca și altele. Lipsă de vocație? Lipsă de talent? Din ce cauză?

Ego: Nu dovedeam destulă "nebunie" ca să fiu poet de carieră. "Nebunie", în sensul platonician al cuvântului, adică fantezie, evadare din realitate, interpretare a lumii prin simboluri. Eu eram un spirit lucid, ordonat, inclinat către exactitate și moderație. Poeții se retranșează în universul lor interior, ca să descopere înțelesul imaginar al lumii. Pe mine mă atrăgeau ferverile lumii reale mai mult decât cele imaginare, concretul existențial mai mult decât ficțiunea, am mai spus asta. Totuși, am flirtat și cu poezia, și din ceea ce am scris în decursul anilor am selectat câteva zeci de poezii, grupate sub titlul "Insula Șerpilor". (Schimbat mai pe urmă în "Egografii").

Alter-Ego: Un titlu cam incomod. Ar fi greu de pus în circulație.

Ego: Dar nu se referă la o realitate geografică, ci la niște mișcări de ordin psihologic. De altfel am avut grijă să-l însoțesc de un **motto** explicativ: "Inima omului e o insulă solitară unde colcăie toate semințiile de șerpi". În majoritate sunt poezii sentimentale, intime, niște divertismente în genul unui album liric ocazional. Descărcări de "șerpi", dacă vrei, sau mai bine zis, exerciții terapeutice contra exploziilor de vitalism.

Acum mi se par anacronice și naive. Ele sunt compuse în "dulcele stil clasic", contrastând frapant cu modalitățile poetice de azi, care promovează toate aberațiile și ineptiile de limbaj și de sintaxă transpuse într-un fel de șarade sau jocuri mintale de maniera cuvintelor încârligate destinate să omoare plicitseala oamenilor. Acestea siluiesc logica semantică până la absurd și anihilare. Ca să nu mai vorbim de absența oricărui fond conceptual? De eliminarea "sentimentului" din poezie? În avalanșa de producții "lirice" nu se mai disting vocile personale ale poetilor, timbrul inconfundabil al fiecăruia, mesajul emoțional, totul se reduce la o verbozitate, eclatantă uneori, dar rece, seacă, incoerentă și lipsită de viață, ca și cum poezia ar fi făcută la computer, așa cum se transmit la telex niște telegrame oarecare. De altfel, versificările din zilele noastre, atunci când nu cultivă inutilul și jongleria, au un caracter lozincard și festivist, bune să umple paginile gazetelor la diverse aniversări sau campanii de propagandă. Iar dacă mai întâlnim și poeți adevărați care își respectă vocația, aceștia îmi lasă impresia că recurg în mod intenționat la ambiguități sau la diferite subterfugii, ca să deruteze ori ca să **evadeze** din strânsura unor legi drastice care asasinează veritabila poezie.*)

Alter-Ego: Ești profund exagerat. Poezia a evoluat paralel cu toate progresele omenirii în orice domeniu de activitate, și mai ales în domeniul spiritului. Poezia veacului XX nu mai este o "descărcare" de sentimente sau afecte personale, ci un joc de inteligență, care nu mai ține seama nici măcar de logica limbajului sau de clasicele reguli ale prozodiei. Modalitățile poetice s-au rafinat excesiv, după cum s-au diversificat și sistemele de cenzură, însă marea poezie nu va putea fi niciodată strânsulată, cu atât mai puțin asasinată de lanțul excentricităților sau de jugul măsurilor oficiale. Se poate ajunge și la **evazionism**, când libertatea de exprimare (care este primordială și inerentă actului poetic) suferă diferite forme de oprimare, dar fiorul liric, convertit în joc de inteligență, găsește tocmai prin acest canal mijlocul de a se elibera de sub influența forțelor repressive. Cât despre genul "ocazional" - căci ai pomenit adineauri

*) Suntem în anul 1985.

de "album liric ocazional" - el aparține tuturor speciilor literare și tuturor timpurilor. Ronsard și Petrarca, întocmai ca Mallarmé sau Ion Barbu, au scris poezii "ocasionale", fie că e vorba de glorificarea unor ființe iubite, sau de improvizații pe "evantaiele" doamnei și domnișoarei Mallarmé, ori de moartea unui câțel. Nu acestea sunt explicațiile că n-ai perseverat în poezie. Ba aș zice chiar că ai trădat poezia - pe care puteai s-o cultivi mai târziu - pentru alte preocupări mai pragmatice.

Ego: M-a atras în primul rând eseu literar, comentariul la obiect. Încă de la început, semnam articole despre cărțile ce apăreau în acel timp. În revista **Discobolul**, bunăoară, scoasă în 1933 de Dan Petrașincu și Ieronim Șerbu, colaborem în fiecare număr cu diferite aprecieri asupra cărților de versuri din acea vreme. Aș aminti recenzii despre poeziile lui Ilarie Voronca sau Simion Stolicu, între altele.

Alter-Ego: Acelea erau exhibiții critice ale juneții, stângace și prezumțioase, dovedind mai degrabă anumite simpatii și "coterii" literare decât un real aport critic. Erai prea subiectiv, ca să ai stofă de critic. Totuși, ai scris un mare număr de cronici literare. În afară de **Discobolul**, unde ți-ai făcut debutul în acest gen, erai prezent în multe alte publicații ...

Ego: Și semnam tot felul de articole sau cronici: literare, plastice, muzicale, cu conținut politic, sociologic, polemic etc. Năzuiam să devin o personalitate multiformă, așa cum voia să fie toată "generația". Dar deși eram de o mare disponibilitate și puteam să scriu cu ușurință despre orice, nu mă opream decât la subiectele care mă afectau personal, fiecare contribuție fiind un act de confesiune deghizată. Așa am început să public la revistele mai serioase. **Viața literară, Litere, Ulise, Reporter, România literară** ...

Alter-Ego: A lui Rebreanu, de care a venit vorba acum câteva clipe. Acolo ai scris, pentru prima dată la noi, despre André Malraux un articol care a făcut senzație, considerat ca o "descoperire".

Ego: Îmi face plăcere că ai adus vorba despre asta. E un moment semnificativ în biografia mea literară. Să ne oprim puțin asupra lui. Malraux publicase atunci al treilea roman al său, dar era absolut necunoscut în România. Am scris despre el

în luna iunie 1933, imediat ce a apărut cartea, înainte de a fi primit premiul Goncourt pentru **La condition humaine** (decerнат peste câteva luni, în toamna lui 1933), premiu ce l-a consacrat dintr-o dată și când toată lumea s-a pornit apoi să vorbească în termeni entuziaști despre opera și personalitatea lui. În ceea ce mă privea, nu era o "descoperire", cum se spunea, cât o **întâlnire** cu experiențele unui spirit excepțional, la care eu găseam multe din aspirațiile și tentațiile ce mă urmăreau atunci: chemarea aventurii și exotismului, gustul insurgenței, nostalgia unei fraternități virile, curajul, luciditatea, iar toate acestea învăluite în acel timbru caracteristic lui Malraux de a vorbi despre viață și moarte, despre revoluție și resignare în termeni patetici, cu o retorică gravă și tulburătoare, de o emfază cu sunet profetic. Asemenea accente și tensiuni nu se mai întâlneau în opera nici unui scriitor din acel moment, oricât de mare. Idolul, mentorul tinereții noastre a fost André Gide. Opera lui era o apologie a declanșărilor egolatre, a trăirilor sincere, **autentice**, în el ne regăseam, cu toții, ca în fața unui mag care ne seducea și ne fanatiza. Cu toate acestea, Gide, profetul "actului gratuit", aparținea, ca spirit, altor generații, el venea dintr-un timp și dintr-un spațiu indefinit, din lecturi, din reverii, din stări psihice confuze, proiectându-se într-un orizont cu preocupări exclusiv "estetice". Malraux, dimpotrivă, se situa la polul opus, era scriitorul militant, el se ridica din inima realității, implicat în interogările majore ale secolului și înlocuind ficțiunea convențională cu acțiunea concretă, el făcea parte din epoca noastră (**Le temps du mépris**), cum sună un alt titlu al lui, se ridica din mijlocul nostru, al generației ce pășea în lume abia atunci, la începutul celui de-al patrulea deceniu. El introducea în literatură, în roman, o viziune și o tonalitate cu totul noi, o tensiune încordată a problematicii sub care trăia omenirea în acele momente, glasul lui de sirenă anunța ce se întâmplă sau ce avea să se întâmple foarte curând, și asta era marea calitate ce mă captivase în scrisul lui. De remarcat e faptul, cu totul ciudat, că Malraux a fost receptat de intelectualii cei mai tineri din acei ani, în vreme ce oameni, nu cu mult mai în vârstă, chiar din generațiile imediat premergătoare, nu erau sensibili la mesajul, aproape cutremurător, al scriitorului ce

avea să domine apoi veacul. G. Călinescu, atât de receptiv la valorile prezentului, nu-l citează nicaieri pe Malraux în **Istoria literaturii române** (unde citează foarte mulți scriitori străini, unii mai vechi, alții contemporani), semn că nu luase act de importanța lui. Desigur, nici nu l-a citit. Și la fel s-a întâmplat cu ceilalți critici sau esești avansați, de la Tudor Vianu și Șerban Cioculescu, până la Camil Petrescu și Mihail Sebastian.

Alter-Ego: E. Lovinescu a scris totuși o prefață la prima traducere a **Condiției umane** în românește.

Ego: Faptul e surprinzător și aproape incredibil, dar el are un dedesubt. Lovinescu a scris acea prefață cu condiția ca editura care publica volumul să editeze un roman de Anton Holban (nepotul său), și anume **Ioana**, carte care a și apărut odată cu **Destine omenesti**. De altfel acestea au fost singurele opere tipărite de editura "Panthéon" din Brad, înființată de inginerul Gheorghe Minovici special ca să publice traducerea din Malraux făcută de el. Deci, Malraux nu era atunci înregistrat de criticii noștri consacrați, cu excepția cazului de mai sus. Și lucrul acesta se constata nu numai la noi, ci chiar și în Franța, unde scriitorul era privit și taxat de oamenii mai în vârstă (cu excepția lui Gide) ca un "tânăr furios" și nimic mai mult. (Așa îl categorisea François Mauriac prin 1934).

Alter-Ego: Explicația este că Malraux era un scriitor revoluționar și se angajase în lupta contra fascismului care tocmai lua proporții amenințătoare.

Ego: E adevărat că la început el a fost adoptat cu un fel de fanatism de intelectualii de stânga, dar mai târziu toată lumea l-a considerat, pe deasupra implicațiilor ideologice, drept cel mai simptomatic scriitor al secolului XX. Oricum, acea hiperbolică prezentare pe care i-o făcusem eu în **România literară** în 1933 - și a fost printre primele, dacă nu prima din afara Franței - era, cum am spus, nu atât o "descoperire", cât o **întâlnire** cu o voce fatidică, absolut singulară. Articolele mele (erau două, în două numere consecutive ale revistei), pe care i le-am trimis, se pare că l-au bucurat mult, deoarece mi-a răspuns, drept recunoștință, printr-un exemplar de lux, tiraj "special pentru autor" din **La Condition humaine**, cu un autograf care m-a măgulit enorm: "Pour Pericle Martinescu, avec la sympathie

d'André Malraux".

Alter-Ego: Cred că păstrezi acest exemplar ca pe o raritate bibliofilă de mare preț.

Ego: Dimpotrivă, l-am pierdut încă de pe atunci. Am avut naivitatea să mă fălesc cu el și să-l arăt unor confrăți care știam că se bucură să vadă așa ceva. Unul însă a pus ochii pe carte și nu s-a lăsat până nu mi-a șterpelit-o. (E vorba de amicul Petre Boldur, poet și eseist pe atunci, care trăiește astăzi în Israel. Într-o zi, pe când se "invitase" la mine acasă, cu gând rău, profitând de o clipă când eu am ieșit din cameră, a smuls cartea de la locul ei și a vârat-o repede în servietă. Am băgat de seamă peste câteva ceasuri după plecarea lui, i-am imputat apoi faptul, dar el n-a recunoscut nimic și cartea a rămas dispărută. Fiind vorba de un exemplar prețios, sper că el se mai află totuși pe undeva și într-o zi va ieși la iveală).

Alter-Ego: Faptul e frecvent în lumea cărturarilor. Știu până și academicieni care se lăsau pradă unor asemenea tentații! Dar despre Malraux ai scris apoi și cu alte ocazii, de mai multe ori. N-ai mai primit alte autografe de la el?

Ego: Nu. Fiindcă nici nu i-am mai trimis articolele mele, văzând cât de multe se scriau despre el în toată lumea și cât de celebru devenise. Îmi spuneam că acum nu va mai lua în seamă elogiile unui necunoscut de la București.

Alter-Ego: Care nu mai era însă un "necunoscut". Deveniseși colaborator la unele publicații principale, care "lansau" scriitori.

Ego: O colaborare mai constantă am avut prin 1935-1936, la revista **Reporter**, unde mi se încredințase cronica literară, pe care o semnam săptămânal. Dar cea mai consistentă contribuție publicistică am desfășurat-o la **Vremea**, unde aveam libertatea să abordez orice subiect, nu numai literar, ci și din alte domenii (politic, social, artistic etc.) și să le tratez conform cu optica și dispozițiile mele din acei ani, în limita bunului simț, se înțelege, și a responsabilității opiniilor exprimate.

Alter-Ego: Din moment ce pătrunseși la revistele de mare tiraj, înseamnă că primeai un onorar pentru colaborările respective. Câștigai, deci, bani din scris.

Ego: La **Reporter** și la **Vremea**, da. **Reporter**, deși avea o ținută grafică deosebit de elegantă și apărea regulat, ca maga-

zin hebdomadar, înainte de a deveni o publicație militantă de partid, (sub conducerea lui N.D. Cocea), nu se tipărea în tiraje chiar atât mari și ca atare nu dispunea de fondurile necesare ca să-și onoreze colaboratorii permanenți așa cum se cuvine. Eu, având o rubrică fixă, eram răsplătit săptămânal, deși destul de modest. La **Vreamea** onorariile erau mai substanțiale. Primeam în medie 500 de lei pentru un articol și 1000 de lei pentru o "viață romanțată", care ocupa o pagină de gazetă. O poezie se plătea cu 300 lei, iar o nuvelă cu 2000 lei. Asta însemna cam o jumătate din salariul unui slujbaș mărunț la stat, și așa ceva, pentru mine, ca student, era un fel de mană cerească.

Alter-Ego: În cartea de amintiri **Umbre pe pânza vremii**, apărută în 1985, evoci pe larg atmosfera și climatul spiritual de la **Vreamea**, semn că ceva te-a legat de revista aceasta, în afară de faptul că acolo colaborările se plăteau bine.

Ego: La **Vreamea** am avut prilejul să-i cunosc și uneori să mă împrietenesc cu numeroși scriitori de notorietate ai timpului, ca F. Aderca, Mircea Eliade, Pompiliu Constantinescu, I. Anestin, Octav Suluțiu, Emil Cioran, Ion Călugăru, Petru Comarnescu, Mihail Sbastian, Mircea Ștefănescu, N. Davidescu etc., sau să întăresc prietenii cu tineri din generația mea ca Dan Petrașincu, Mihail Șerban, Ieronim Șerbu, Emil Botta, Arșavir Acterian, Lucian Boz și mulți alții. Revista atrăgea prin meritul că avea un registru foarte deschis pentru ideile noi, dispunea de o mare varietate de colaboratori și se afla totdeauna în miezul actualității. O parte din articolele publicate de mine la **Vreamea** nu și-au pierdut din interes, cu trecera anilor, de aceea le-am și inclus în primul volum de **Retroproiecții literare** (publicat în 1973).

Alter-Ego: Dar între timp ai trecut examenul de licență. După câte știu nu ți-a folosit la nimic diploma obținută la Facultate.

Ego: Licența mi-am luat-o în 1936. Ar fi trebuit să intru în învățământ, dar nu mi-am descoperit nici vocația, nici aptitudini de profesor, astfel că pentru mine diploma de licență a rămas o simplă bucată de hârtie de a cărei valoare nu m-am prevalat niciodată. Cu un an înainte, în 1935, obținusem o slujbă la "Mișcarea culturală a Capitalei", serviciu din cadrul Primriei

Municipiului București, fiind numit acolo de primarul Donescu, tatăl directorului revistei **Vremea**, la recomandarea acestuia - așa cum el procedase și cu alți colaboratori ai revistei, pe care-i plasase în diferite posturi administrative. Sediul serviciului unde fusesem numit, se afla chiar în localul central al Primăriei, o clădire modestă, însă cochetă, albă, cu multe ferestre lucitoare, pe strada N. Filipescu (azi strada Tudor Arghezi), cam pe locul unde se întinde acum aripa din spate a Teatrului Național. Am acceptat această slujbă nu numai fiindcă îmi asigura un venit fix lunar, dar și pentru motivul că, hotărât să mă consacru literaturii, ea mă pune la adăpost de perspectiva carierei de gazetar, a cărei tentație mă urmărea, fără a dori să intru în serviciul ei. Gazetăria mi se părea prea facilă, superficială, supusă aservirilor de tot felul și asfixiind individualitatea creatoare, iar eu voiam să-mi păstrez deplina independență în domeniul gândirii și al dezvoltării proceselor mele intelectuale. Între literatură și gazetărie eu vedeam o deosebire netă și optam pentru cea dintâi, ferindu-mă de a doua ca eventuală profesiune.

Alter-Ego: O refuzai ca profesiune. Dar ca experiență scriitoricească toată lumea e de acord că gazetăria prezintă unele avantaje. Ea te ajută să cunoști lumea și te învață să scrii.

Ego: Nu să și gândești. Gazetăria e agitație și informație imediată, literatura e meditație și trăire decantată în operă de creație. Lucruri cu totul diferite. Gazetarul e absorbit de cotidian și efemer. Scriitorul are o perspectivă mai întinsă asupra evenimentelor. Eu mă temeam că am să devin scâlbavul gazetăriei și nu voiam să duc la rată scriitorul care doream să fiu. De aceea am evitat-o. Afară de asta, nu-mi propuneam pe atunci să trăiesc din scris, nici nu credeam că se poate așa ceva în țara noastră. De aceea am acceptat slujba pe care o căpătasem, socotind-o un adjuvant, un **modus vivendi**, ca să mă pot menține în literatură.

Alter-Ego: O sinecură, cum erau multe pe atunci.

Ego: Nu, nu era o sinecură. "Mișcarea culturală" era condusă de un profesor de la Conservator, Mihail Vulpescu, fost tenor al Operei Române, și activitatea noastră consta din întocmirea și asigurarea bunei desfășurări a programelor Ateneelor popu-

lare din București, pe care le susțineam cu actori, conferențieri, cântăreți, dansatori, poeți ce recitau versuri proprii etc. Mulți poeți din generația mea s-au bucurat, grație recomandărilor mele, de câte o colaborare acolo. Serviciul nostru, compus din patru salariați, ocupa o cameră izolată la ultimul etaj al clădirii, unde se ajungea pe o scară dosnică, îngustă și obscură, puțin frecventată de obicei. Dar spre sfârșitul săptămânii, îndeosebi sâmbăta, aripa aceea a clădirii devenea foarte animată, deoarece atunci își făceau apariția cohortele de solicitanți ce se prezentau să ridice "recomandările" pentru șezătorile de duminică de la Ateneele populare. Acolo și atunci am cunoscut eu în toată cruda ei realitate, fără măști și grimase, lumea actorilor bucureșteni, cu iluziile și mizeriile ei mai mici sau mai mari. Cântăreți cu vocea în derivă, dive ce înaintau spre vârsta ingrată, actrițe amenințate de spectrul ratării, tineri debutanți sau bătrâni veleitari, precum și toate categoriile de slujitori ai scenei rămași șomeri și împușcând francul, ne rugau să le oferim o "trimiteră" pentru a se produce în fața unui public de periferie, în schimbul unui onorar care echivala sau nu era cu mult mai mare decât un "ajutor de la Primărie".

Alter-Ego: Dar la Primărie ai îndeplinit și funcția de bibliotecar. Ce fel de bibliotecar?

Ego: Peste doi ani, mai precis în 1937, și-a început activitatea Biblioteca Municipiului București, unde, la propunerea aceluiași Vladimir Donescu, patronul **Vremii**, Pompiliu Constatinescu, cronicarul literar al revistei, fusese numit director. Am cerut să fiu transferat și eu, ca bibliotecar, acolo. Cum însă Pompiliu era foarte ocupat (fiind și profesor de limba română, iar un timp chiar director la liceul "Aurel Vlaicu"), lăsa ca toate treburile respective de organizare a bibliotecii să fie rezolvate de noi, ceilalți salariați (și aici tot patru la număr), el reușind să ne viziteze doar o dată pe săptămână pentru a lua contact și a fi la curent cu mersul lucrurilor.

Alter-Ego: Azi Biblioteca Municipiului București se bucură de un prestigiu bine stabilit. Ar fi interesant de știut cum se prezenta la început, adică unde își avea sediul, cum funcționa și cam ce fond de cărți deținea în inventar?

Ego: Primul sediu al Bibliotecii Municipale, cu servicii pen-

tru publicul cititor (de altfel foarte redus) se afla în apartamentul de la parter al casei, existentă și astăzi, de la intrarea în Parcul Ioanid, la începutul străzii Polonă. O casă boierească, unde proprietara (o prietenă a lui Armand Călinescu, pe care-l vedeam deseori pe acolo) locuia în apartamentul de la etaj. Holul și cele trei camere de la parter, erau închiriate pentru Bibliotecă: birou, depozit, sală de lectură. Dar în acel imobil, mult prea îngust, biblioteca a funcționat puțin. Curând, Pompiliu Constantinescu și-a dat demisia, din lipsă de timp pentru exercitarea funcțiunii de director, și în locul lui a venit o doamnă, Getta Rally, persoană considerată competentă, cunoscută ca autoare, împreună cu soțul ei, Alexandru Rally, a unei "Bibliografii franco-române". În dorința de a da extensiune bibliotecii, ea a transferat-o în alt local, o casă veche pe strada Cantacuzino (Al. Sahia de azi), iar de acolo s-a mutat în strada Băciștei, ocupând o clădire întreagă, (fosta casă Blaremburg), cu o poziție mai centrală, unde a funcționat mai mulți ani, fiind frecventată acum de un număr mare de cititori.

Alter-Ego: Ce atribuții aveai ca bibliotecar?

Ego: Făceam referate și propuneri pentru achiziții de cărți noi, dar am lucrat și la întocmirea primelor cataloage și fișiere. Marea mea satisfacție era însă că aici puteam să-mi creez iluzia că dispun de o bibliotecă personală. Totdeauna am râvnit așa ceva, mi se părea imposibil să-mi realizez acest deziderat, și deodată m-am pomenit în posesia unei biblioteci cu peste douăzeci de mii de volume, prin care umblam ca prin propriile mele buzunare. Autori antichi și moderni, ediții rare, colecții celebre, enciclopedii, albume etc. îmi stăteau la îndemână și le consultam când și cum doream, fără nici o greutate, scăldându-mă în pulberea aceea voluptoasă de visuri și aparențe ce zace în rafturile unei biblioteci.

Alter-Ego: Ți-ai descoperit apetitul pentru profesiunea de bibliotecar. Cred că te simțeai bine în această ipostază.

Ego: Tocmai că nu. Eram pasager și pe acolo. Se știe doar, și puteam să verific acum acest lucru prin observații proprii, că bibliotecarii sunt socotiți în genere niște savanți incultți. Prin mâinile lor trec zilnic teancuri de volume, dar în afară de titluri și colontitluri ei nu au timp să înregistreze și să asimileze mai

mult. Nu mi-a surâs să fac parte din tagma unor astfel de "cărturari".

Alter-Ego: Au să te condamne pentru asemenea aprecieri! ... Deci, nu te-a atras nici cariera de bibliotecar. Erai cam dificil în alegerea unei profesii.

Ego: Iubesc cărțile, îmi place să citesc, să mă documentez în anumite probleme, dar nu mi-am dorit niciodată să deviu un "șoarece de bibliotecă". În consecință, la bibliotecă fiind, am continuat să păstrez concomitent legătura cu Mișcarea Culturală, unde prezentam unele conferințe scrise pe teme de literatură, spre a fi citite la Ateneele populare. De asemenea, ca salariat al Primăriei Capitalei, am fost chemat să colaborez la recent organizata "Luna Bucureștilor" (a luat ființă în 1935), în al cărei comitet de conducere se aflau scriitorii Ludovic Dăuș și Horia Oprescu. Aici, între altele, m-am ocupat de întocmirea ediției jubiliare a **Poeziilor** lui Eminescu, publicată în 1939, sub egida "Lunii Bucureștilor", apoi de ediția **Poeziilor** lui Alecsandri, apărută sub aceeași emblemă un an mai târziu, precum și a **Poveștilor** lui Creangă, cu o prefață de Liviu Rebreanu. La toate aceste cărți am îngrijit de alcătuirea ediției, de la confruntarea textelor cu manuscrisele de la Biblioteca Academiei, până la păstrarea legăturilor cu pictorii și desenații ce-au contribuit la ilustrarea lor și până la desăvârșirea lor finală în tipografie (corectură, paginație etc.).

Alter-Ego: Acestea apăreau prin 1939-1940. Mai activai atunci în cadrele Primăriei?

Ego: La Biblioteca Municipală am funcționat până în 1941, când am trecut la Direcția Presei din Ministerul Propagandei Naționale, înființat ca departament autonom cu firmă proprie chiar în acel an.

Alter-Ego: Ce era acest minister și cum ai ajuns acolo?

Ego: Necesitatea unui minister al Propagandei - organism guvernamental care să concentreze toate mijloacele și rețelele de informare sau propagandă, anexate mai înainte la diferite ministere (Externe, Interne, Arte, Instrucție publică etc.) și să coordoneze activitățile în acest domeniu, - se ivise cu stringență în România după rana deschisă în trupul țării de Dictatul de la Viena (August, 1940), când ființa și integritatea statului român

deveniseră obiectul unor tranzacții de oportunitate în cancelariile diplomatice ale Europei din acel timp. Apărarea drepturilor națiunii române, altfel decât pe calea armelor, nu se putea face decât printr-o acțiune bine susținută, mobilizând în acest scop importante forțe intelectuale recrutate din toate disciplinele științifice și din diverse domenii de activități speciale: istorie, geografie, arheologie, literatură, etnografie, artă, presă, cinematografie, radio etc. Așa s-a născut nevoia organizării unui Minister al Propagandei Naționale, care a și început să activeze pe baze largi în 1941. Mai înainte departamentul Propagandei avea un profil restrâns și se limita la obiective de politică internă. Acum, își lărgise mult sfera de activitate. Conducătorul noului departament, profesorul universitar Al. Marcu, cunoscut ca admirator al Italiei, și secretarul său general, publicistul Al. Bădăuță, bun organizator de acțiuni culturale, spre a completa și consolida cadrele unei instituții de asemenea anvergură, au apelat la elemente din rândul intelectualilor din acea vreme, angajându-i să lucreze în diferite servicii ale ministerului. Astfel am fost chemat și eu - ca mulți alți slujitori ai condeiului - și încadrat la Direcția Presei, ca secretar de presă într-o ierarhie care avea trei trepte: consilier de presă, secretar de presă și atașat de presă.

Alter-Ego: Această Direcție a Presei ținea mai înainte de Ministerul de Externe și avea ca principală atribuție să numească atașatii de presă pe lângă legațiile din străinătate și să dirijeze activitatea lor, era deci mai mult o anexă a corpului diplomatic. Cum se înfățișa în noua organizare?

Ego: Prin trecerea la Ministerul Propagandei Naționale și prin noua organizare, ea a căpătat un caracter mai activ - păstrând corpul atașatilor de presă din străinătate - și având atribute asemănătoare cu ale unei agenții oficiale de presă: întocmea buletine informative, redacta știri și reportaje de ordin protocolar, difuza comunicatele de presă guvernamentale, sau articole și materiale documentare pentru presa din țară și din străinătate etc. Firește, ea avea și unele sarcini administrative, implicând, pe lângă numirea și îndrumarea corespondenților noștri de presă de peste hotare, sau a corespondenților de presă străini acreditați în țară, și diverse direc-

tive pentru presa internă (indicații despre conținutul problemelor ce trebuiau dezbătute în presă - faimoasele "normative" - subvenții, protejarea intereselor profesionale ale gazetărilor, eliberarea de autorizații și înființarea de noi ziare în provincie precum și încurajarea activității lor etc.). Eu am lucrat în cadrul așa numitei "Redacții albe", un serviciu cu pretenții "de creație", deoarece menirea lui era să confecționeze pentru uzul presei interne și externe diverse materiale (articole și studii) având ca teme probleme la ordinea zilei de interes național. Eram acolo o echipă de "articlieri" cu o conformație ideologică mai mult sau mai puțin omogenă, dar obligată să-și facă meseria de galerieni ai condeifului: Mihai Uță, Cicerone Theodorescu, George Sbârcea, G. Macovescu, Radu Boureanu, Eugen Jebeleanu, Bucur Tincu, Aurel Tita, Constantin Lucretia Vâlceanu, Septimiu Bucur, Al. Bogdan și alții. Directorul Presei fusese un timp blajinul Petre Ilcuș, provenit din corpul consilierilor de presă din străinătate, urmat apoi de admirabilul om care era excelentul gazetar Mircea Grigorescu.

Alter-Ego: Deși ai evitat să intri în gazetărie, iată că ai ajuns să activezi tot în domeniul presei. N-ai scăpat de ceea ce te speria, dar te și atrăgea în același timp.

Ego: Aici nu se făcea gazetărie în sensul obișnuit, de alergare pe teren și de umplut pagini de ziar cu articole și reportaje culese de pe stradă. Activitatea noastră era îndreptată către susținerea unor probleme de interes național, atât pe plan intern cât și pe plan extern.

Alter-Ego: Să nu uităm că ai realizat și câteva reportaje "mari" despre care ar fi cam incomod să mărturisești acum. (În 1985.)

Ego: Faptele sunt consemnate în jurnalul meu intim din acea vreme. N-am de ce să evit "mărturisirea" lor. Am făcut vreo două sau trei "reportaje" în timpul războiului, când am avut prilejul să văd cu ochii mei grozăviile dezastrelor provocate de înclăștările armatelor. Am cunoscut Odesa la puțin timp după încetarea luptelor de acolo, orașul era plin de răni ce păreau nevindecabile, iar în apropiere, la Dalnic, am văzut un imens cimitir ce conținea miile și miile de morminte ale ostașilor români căzuți la datorie. Dar cea mai senzațională

aventură gazetărească a mea a fost în 1942, când, în ziua de 8 iulie, mă aflam la Sevastopol, la douăzeci și patru de ore după capitularea uriașei fortărețe militare. Se primise ordin - de la Berlin - ca toți corespondenții de presă străini din București să fie trimiși, cu avionul, să vadă și să vestească lumii cucerirea marelui port, după ce timp de câteva luni rezistase eroic unui asediu crâncen. Corsondenții străini trebuiau să fie însoțiți de un reprezentant român de la Direcția Presei. Acesta am fost eu, fiindcă ceilalți propuși s-au eschivat să intre în joc, din cauza riscurilor pe care le implica o călătorie cu avionul într-o zonă unde frontul era încă deschis, iar partizanii sovietici foarte activi. Deplasarea a durat două zile. După imaginile înfiorătoare dintr-o Crimee devastată, cu drumuri și coline acoperite de cadavre ce se descompuneau sub acțiunea soarelui arzător de Iulie, cu nesfârșite coloane de mașini, oameni și atele ce se vânzoleau în toate părțile, ca într-un spectacol sinistru de infern apocaliptic, am fost primii civili din afară care pătrundeau într-un oraș ce ardea din temelii. Totul era prefăcut în pulbere și scrum. Camionul militar în care eram imbarcați cu greu și-a făcut drum printre ruine de-a lungul golfului Severnaia, de câțiva kilometri, în jurul căruia e clădit orașul, însă am ajuns până la ieșirea spre mare. Pentru mine a fost ceva ce nu se uită niciodată! Dar atunci m-am ales și cu un "succes". Primul reportaj despre "căderea Sevastopolului", conținând vreo 200 de cuvinte, a fost scris de mine și transmis de agenția "Rador" imediat după întoarcerea la București, înaintea celorlalte agenții de presă europene, ai căror corespondenți germani și italieni, în special, fuseseră depășiți. M-am pomenit, deci, campion (internațional) de presă, fără să vreau. Dar pentru mine mai memorabilă rămâne experiența câștigată în acea împrejurare, când am luat contact direct cu unul din episoadele cele mai dramatice din cursul războiului.

Alter-Ego: Prin urmare, nu consumi gazul și lumina degeaba la Direcția Presei, așa cum povestești în capitolul despre "Malagambism" din volumul de amintiri publicat în 1985.

Ego: Nici acolo nu am rămas un "edec". În anul 1943, simțindu-se nevoia de un ajutor efectiv la "Serviciul relațiilor culturale cu străinătatea", proaspăt înființat și unde lucra o sin-

gură persoană, profesorul Emil Vărtosu, ministrul Marcu m-a cerut de la Direcția Presei și m-a detașat la acel serviciu, care funcționa sub directa lui îndrumare, într-un birou alăturat de cabinetul ministerial. Sarcina celor doi oameni care lucrau acolo era de a ține legătura, prin telefon, corespondență sau curierii diplomatici, cu atașatii noștri culturali din capitalele europene ce mai figurau atunci pe harta continentului și unde noi aveam oficii diplomatice (Berlin, Roma, Budapesta, Sofia, Istanbul, Stockholm, Helsinki, Berna, Madrid, Vichy, Bratislava și Zagreb). Împreună cu ei întocmeam diferite acțiuni culturale axate pe principiul de a face cunoscute în străinătate valorile noastre naționale și de a contracara în același timp propaganda defavorabilă desfășurată de anumite cercuri șovine ostile țării noastre. În acest scop, luam contact cu personalități reprezentative ale vieții culturale (academicieni, universitari, savanți, scriitori, oameni de știință, artiști lirici sau instrumentiști etc.), hotăram de comun acord tema, programul, țara și data când trebuiau să aibă loc manifestările respective, care constau din conferințe, recitaluri sau turnee artistice, și trimiteam astfel peste hoatre pe emisarii artei și spiritualității naționale, investiți cu rolul de a propaga și semna la pretutindeni prezența poporului român în istorie și aportul său la patrimoniul culturii și civilizației moderne. Era deci o activitate similară cu aceea pe care o desfășurasem mai înainte la Mișcarea Culturală a Capitalei, cu deosebirea că acum, în loc de Ateneele populare din București, lucram cu foruri culturale din capitalele europene.

Alter-Ego: Adică ceea ce mai târziu avea să facă, la un nivel ridicat, ARIA (Agenția română de impresariat artistic).

Ego: ARIA operează numai cu valori artistice, într-un plan economic strâns. Noi nu urmăream obiective economice, făceam propagandă națională.

Alter-Ego: Ai putea aminti câteva nume de personalități solicitate în acele acțiuni?

Ego: Dintre personalitățile solicitate, fiindcă știam că se bucură de stimă și prețuire în mediile științifice și artistice din centrele europene, aș putea numi (fără a ține seama de filiațiile sau orientările lor politice) pe câțiva dintre cei ce au trecut prin biroul unde lucram: Horia Hulubei, Traian Săvulescu, dr.

Ștefan S. Nicolau, Romulus Vuia, C. Daicoviciu, Ion Marin Sadoveanu, N. Cartoian, Petre Sergescu, dr. Valeriu Bologna, George Georgescu (dirijorul), Silvia Șerbescu, Dinu Lipatti, Al. Demetriad (pianisti), Grigoraș Dinicu și taraful său, Emil Marinescu, Maria Moreanu (soliști la Opera Română), Al. Theodorescu și Al. Rădulescu (soliști ai Filarmonicii), Tiberiu Brediceanu, Const. Brăiloiu și mulți alții ale căror nume imi scapă acum. Toți cei solicitați răspundeau la apelurile noastre cu multă înțelegere și participare, nu numai pentru că aveau prilejul să facă o călătorie în străinătate și să ia contact cu lumea artistică și științifică de acolo, într-o vreme când circulația dintr-o țară în alta era aproape imposibilă din cauza stării de război ...

Alter-Ego: Nu era aceasta o formă de "colaboraționism" în împrejurările din acel moment?

Ego: Toți cei chemați colaborau cu Ministerul Propagandei Naționale, însă o făceau în sensul bun al cuvântului (deoarece "colaboraționismul" a devenit mai târziu o noțiune infamantă). Ei erau animați de un înalt simțământ patriotic, într-un moment când se duceau infierbântate dispute despre originea, structura, limba, formele de viață și dănuirea poporului român între fruntariile teritoriului său național. "Colaboratorii" noștri nu înțelegeau - și nimeni nu le cerea - să fie în serviciul regimului, ci al Națiunii și Culturii române.

Alter-Ego: În calitatea și funcțiunea pe care le îndeplineai acolo, puteai să te bucuri de anumite avantaje personale, așa cum procedau majoritatea dintre cei "mobilizați" (la propriu și la figurat) la Propagandă.

Ego: N-am urmărit avantaje personale, materiale sau administrative. Am avut însă câteva satisfacții de alt ordin. În primul rând, că am cunoscut o seamă de personalități marcante din cultura noastră, ca acelea amintite mai sus. Apoi, prin legăturile pe care le aveam (telefonice sau prin corespondență) cu atașaii noștri culturali din capitalele europene, am fost solicitat, la rândul meu, să scriu și să trimit diferite "Scrisori din București", relatând despre viața culturală și artistică de aici, pentru a fi publicate în presa din țările respective. Astfel, Aron Cotruș mi-a inserat câteva "Scrisori" din acestea în ziarele din

Spania (**Solidaridad Nacional** din Barcelona), iar C. Miciora mi-a asigurat o prezență bi-lunară la hebdomadarul **La Bulgarie nouvelle** din Sofia. Era o "colaborare" pe care o indeplineam cu multă plăcere, animat de un conștient spirit patriotic. Nu primeam nici un onorar pentru contribuțiile mele benevole. Singurul "avantaj" de care m-am bucurat, în vara lui 1943, a fost o călătorie la Istanbul, unde atașatul nostru cultural, Aurel Decei, mi-a înlesnit o ședere de zece zile pe malurile Bosforului. În rest, muncă de birou, neîntreruptă și încordată.

Alter-Ego: Aceasta activitate s-a încheiat însă repede și intempestiv. Când anume?

Ego: Era 4 aprilie 1944, când, după primul bombardament al aviației aliate asupra Bucureștiului, ministerul Propagandei - la fel ca toate celelalte instituții - a trebuit să treacă în "evacuare", transferându-și direcțiile și serviciile în diferite orașe din provincie. Lucrările noastre la "Relațiile cu străinătatea" au încetat brusc. Unii dintre emisari au fost prinși peste hotare, câțiva nici nu s-au mai întors în țară (Dinu Lipatti, C. Brăiloiu, Petre Sergescu, Emil Marinescu). Eu, întreaga vară a lui 1944, am fost "dispersat" la Câmpulung Muscel, împreună cu o parte a ministerului, unde am continuat să activăm pe diverse linii specifice departamentului nostru (șezători culturale, festivaluri artistice, echipe de propagandiști la sate pentru întărirea moralului populației apăsată de grelele poveri ale războiului etc.).

Alter-Ego: Acolo te aflai în ziua de 23 august 1944. Cu ce sentimente ai întâmpinat istoricul eveniment?

Ego: Eram chiar în Câmpulung în seara, când, la ora 10, s-a anunțat la Radio hotărârea României de a ieși din coaliția hitleristă. A fost o explozie de bucurie, o adevărată nebunie. Toată lumea a ieșit în stradă și până dimineața bulevardul "Pardon" și parcul "Merçi" au răsunat de cântece și strigăte de veselie că s-a sfârșit războiul. Mă număram printre fericiții din acea noapte! Dar lucrurile nu s-au dovedit a fi chiar așa de simple.

Alter-Ego: S-au complicat mai târziu. Atunci însă momentul era exaltant. Se vede și din felul cum "combăteai" la zi.

Ego: Te referi la scurta activitate ziaristică din acele zile. A

fost singurul moment când am făcut gazetărie în înțelesul strict al cuvântului. Era o acțiune impusă de necesități urgente și imediate. Deoarece, din cauza luptelor de la București, ziarele din Capitală nu mai apăreau și lumea era avidă de știri - mai ales în provincie - noi, câțiva scriitori de la Câmpulung, (Vlaicu Bârna, Rainer Biemel, C.N. Negoită, V. Damaschin, subsemnatul) am scos ziarul **Câmpia Libertății**, cu articole și știri confecționate ad-hoc (după ureche, ascultând diverse posturi de radio), ce satisfăceau setea de noutăți a oamenilor din oraș. **Câmpia Libertății** a apărut trei zile, până când au putut să parvină din București primele ziare, cu declarații și comunicate oficiale. Misiunea noastră de gazetari improvizați se încheia și cred, sper, că exemplare din **Câmpia Libertății** să se mai găsească în arhiva lui Vlaicu Bârna, care era "responsabilul" publicației, ca posesor al autorizației de tipărire.

Alter-Ego: Aviz pentru cercetătorii literari ... Acestea se petreceau la Câmpulung. Ce s-a întâmplat după aceea?

Ego: La reîntoarcerea în Capitală, după 23 august 1944, am revenit la Direcția Presei, unde primul director al instituției, după schimbările și răsturnările istorice din acea vară, a fost Grigore Preoteasa. Pe el îl cunoșteam încă din anii studenției, de la Facultate. Eram cam de aceeași vârstă, cel puțin prin contingenta anilor de studii, și mă număram printre studenții ce semneau memorii de protest publicate în ziare atunci când el era arestat pentru activitatea sa politică din ilegalitate. Acum, întâlnirea noastră la Direcția Presei din cadrul noului Minister al informațiilor a constituit pentru mine o circumstanță favorabilă, putând să lucrez mai departe cu el, acolo, după ce o mare parte din vechii salariați fuseseră obligați să părăsească posturile. Unii fugiseră, ori se ascunseseră, alții fuseseră comprimați sau epurați, și numai câțiva au mai fost păstrați să lucreze în continuare sub noul regim. Printre aceștia m-am numărat și eu. În 1945, la propunerea lui Grigore Preoteasa, am fost încadrat în rândurile Partidului Comunist Român.

Alter-Ego: Așa repede membru de partid! Cu structura ta de apolitic înveterat. Foarte ciudat!

Ego: Într-adevăr foarte repede. Dar așa cereau sarcinile pe linie de partid atunci: să se recruteze cât mai mulți membri și

cât mai grabnic. Eu, cu structura mea intelectuală și cu preocupările de mai înainte (cu toate că aveam multe atingeri pe plan teoretic și sentimental cu ideile progresiste, sau de "stânga", cum se spunea atunci), socoteam intervenția aceasta în felul meu de a fi și de a gândi cam bruscă și prematură. În al doilea rând, nu eram pregătit și nu mă simțeam deloc potrivit pentru a fi un membru de partid. Calitatea aceasta cerea anumite aptitudini și implica unele datorii pe care eu nu eram convins că am să le pot îndeplini. Am cerut să mi se dea timp de gândire. Dar în discuțiile pe care le-am avut de mai multe ori cu Preoteasa pe această temă, el mă consilia să-mi înfrâng asemenea scrupule, că toți intelectualii ("Eu însumi" mă încuraja el) suferă aceste complexe, însă până la urmă se adaptează, își înving orgoliile de individualiști fără experiență politică. Eu i-am sugerat atunci că ar fi mai indicat să mă înscriu în PNP (Partidul Național Popular), unde se aflau mulți intelectuali (scriitori, gazetari, oameni de cultură) și unde m-aș putea adapta mai ușor, considerând în plus că PNP e o fracțiune (ziceam eu) a Partidului Comunist. La care Preoteasa mi-a replicat că nu e adevărat, că între PNP și PCR nu e nici o legătură. ("Ăia sunt cu monarhia, cu biserica ...") și a insistat să intru în rândul comunistilor, punându-mi în față o Adeziune. În același sens și cu aceleași argumente mă sfătuia și George Macovescu, în calitate de secretar general al ministerului, animat de bune intenții, căci și el vroia să mă păstreze în serviciul ministerului, însă pentru asta era obligatoriu să mă "încadrez". Mărturisesc că argumentele lor nu m-au convins că am să devin un bun membru de partid, dar m-au determinat în cele din urmă să semnez Adeziunea, și astfel am rămas să activez mai departe într-o instituție cu mare pondere în sectorul ideologic, cum era Ministerul Informațiilor. Asta era situația și așa impuneau împrejurările! Stăruie asupra acestor lucruri, fiindcă mai târziu am avut mult de suferit din cauza lor.

Alter-Ego: O să ajungem noi și acolo. Dar până atunci, spune cum te simțai ca "membru de partid"?

Ego: Tot timpul cât am purtat această calificare, râvnită de alții, a fost pentru mine o dramă interioară penibilă. Nu avusesem niciodată contacte cu vreun partid politic, ca să am o cât

de mică experiență - și tocmai acum făceam parte din cadrele unui partid cu o ideologie foarte riguroasă și cu reguli organizatorice și de conduită extrem de drastice. Nu mă potriveam nici cu una, nici cu cealaltă. Dar eram obligat să le suport, mai mult chiar să mă comport în așa fel încât să înlătur impresia că nu m-aș adapta. Drama consta în faptul că eram silit să duc o "viață dublă", în aparență "activând" în partid, în realitate gândind pe cont propriu.

Alter-Ego: Dar cine te silea să accepți această situație, penibilă într-adevăr?

Ego: Instinctul de conservare. Era singura soluție - ce mi se oferise și mi se impusese din afară - ca să supraviețuiesc într-o vreme când, înlăturat din rândul salariaților publici, aș fi fost amenințat să devin muritor de foame. Aceasta era alternativa ce mi se rezerva atunci.

Alter-Ego: Ai rămas, astfel, la Direcția Presei. Ce atribuții aveai acum acolo?

Ego: Banale, dar plăcute pentru mine. De data asta făceam treabă de gazetar profesionist. N-am scăpat de această capcană! ... Conform noii organizări a programului de lucru, fiecare publicist de la Direcția Presei primise câte o însărcinare specială: să țină legătura și să transmită știrile despre principalele acțiuni și hotărâri ale diverselor departamente guvernamentale din domeniile economic, politic, administrativ etc. Eu aveam rolul să păstrez legătura cu forurile culturale și artistice și să redactez informațiile despre diverse activități cu caracter oficial din acest domeniu. Erau destul de multe și destul de variate: vizite de artiști sau oameni de cultură din străinătate, concerte, gale, simpozioane, recepții, conferințe de presă date de aceștia etc. În asemenea împrejurări am trăit clipe frumoase în preajma unor personalități ce ne-au vizitat atunci țara: Aragon și Elsa Triolet, Paul Eduard, Ilya Ehrenburg, Iehudi Menuhim și mulți alții. Aveam cu ce să-mi umplu timpul și era chiar o sarcină agreabilă ce se potrivea cu preocupările mele intelectuale. Dar printre atribuțiile din acel timp, îmi amintesc și de o acțiune ce ieșea din ordinea cotidiană a treburilor și la care am luat parte de la început.

Alter-Ego: Întocmirea vreunui Buletin periodic de știri sau

chiar a vreunei noi reviste?

Ego: Nu. Ceva apropiat, dar mult mai important. În timpul directoratului său, Preoteasa primise din partea forurilor de partid și de stat dispoziția să înființeze o nouă agenție de presă, care să ia locul "Rador"-ului, vechea agenție ce mai funcționa încă. Ideea înființării unei agenții noi de presă s-a născut pe la sfârșitul lui 1946, după consolidarea regimului de democrație populară. Sarcina organizării acestei agenții fusese încredințată de Preoteasa lui Al.C. Constantinescu, gazetar vechi, cu state democratice, acum salariat și el la Direcția Presei. Făceam parte dintre cei invitați de Al. C. să vină cu propuneri și sugestii pentru înjghebarea noii agenții, pe care Grigore Preoteasa - la rândul lui din comandamente superioare - voia s-o vadă cât mai repede pornită la lucru. Într-o cameră rezervată, de pe acum, "Agenției" ne adunam cu regularitate seara și dezbăteam problema cu aprindere și interes, conștienți de însemnătatea lucrului ce-l aveam de înfăptuit. Participau la discuții toți gazetarii de meserie, încadrați la Direcția Presei, unii mai vechi, alții recent numiți, în total vreo 8-10 persoane, în frunte cu Al.C. Constantinescu. Destul de des lua parte la consfăturile noastre și Grigore Preoteasa. Au fost necesare multe consultări, deliberări și încercări până ne-am fixat la un titlu care să fie aprobat de forurile guvernamentale ce urmăreau îndeaproape tribulațiile noastre. Era vorba să se creeze o agenție de presă cu o structură adecvată, cu o denumire succintă și sugestivă, așa cum sunau firmele altor agenții, intrate deja în circuitul informațional, din celelalte țări vecine angajate pe drumul socialismului: TANJUNG, PAP, MTI, CETEKA, BTA etc. Au fost puse în discuție diferite acronime: APR (Agenția de presă română), INPRES (Informații de presă), ROMPRES, și altele, până când, după lungi conciliabule, ne-am oprit la titulatura AGERPRES (Agenția română de presă), care a și fost pusă în circulație. Dar, la început, noua agenție funcționa, în mod experimental, ca organism al Direcției Presei și paralel cu "Rador" ce trebuia să lichideze în curând. Autonomia deplină și-a câpătat-o abia în 1949, când a devenit, prin Decret de stat, agenția de presă oficială a României.

Alter-Ego: N-ai figurat însă niciodată ca salariat la

"Agerpres".

Ego: După ce a devenit de sine stătătoare, instalându-se în sediul propriu, preluat odată cu o parte din personalul și instalațiile tehnice de la "Rador", eu n-am mai figurat la "Agerpres" și am rămas în continuare la Direcția Presei. Aici au fost numiți succesiv ca directori, George Ivașcu, apoi Vasile Dumitrescu, sub egida aceluiași minister al Informațiilor, condus de P. Constantinescu-Iași, unde secretar general era încă George Macovescu. Cu toți aceștia am lucrat în condiții amiabile, fiindcă îi cunoșteam mai dinainte. Activitatea mea în cadrele administrative s-a încheiat însă brusc și definitiv în anul 1952.

Alter-Ego: Ca element moștenit de la vechiul regim ai rezistat destul de mult. Ce s-a întâmplat atunci?

Ego: Povestea e mai lungă și mai complicată, dar, pe scurt, a intervenit un nou val de concedieri. Mai avuseseră loc și până atunci asemenea operații, însă eu fiind cunoscut și apreciat de către cei alături de care lucram, scăpasem de "ciurul" ce intrase în funcțiune. Dar când au venit la conducerea ministerului și a direcțiilor sale alte persoane, în sarcina cărora stătea și efectuarea noilor "epurări", acești oameni improvizați, rătăciți în lumea culturii, nu mă cunoșteau și nu înțelegeau bine, ca să nu zic deloc, nuanțele activității mele anterioare, astfel că, în condițiile înăsprii perioadei de proletcultism, am căzut și eu în lotul celor aruncați peste bord.

Alter-Ego: Era de prăvăzut că ai să ajungi aici, după felul cum te comportai ca membru de partid. Sau mai bine zis cum nu te "comportai". Să aflăm cum s-au petrecut lucrurile?

Ego: În anul 1950 s-a procedat la o primă mare verificare a membrilor de partid. Eu, după cum am arătat, făceam parte dintre aceia primiți în organizațiile de bază după 1945, când încadrarea se efectua fără opreliști prea mari. Dar pe lângă că eram înscris relativ recent, (fără să fi avut vreo legătură cu activitățile din ilegalitate), pe lângă că proveneam din cadrele fostului Minister al Propagandei Naționale - ceea ce constituia, în acei ani de "război rece", un motiv în plus de suspiciune - asupra mea mai greva și faptul că în tot timpul cât fusesem posesorul unui carnet de partid nu mă dovedisem destul de apt ca să justific această calitate. Ea implica unele răspunderi și

obligații pe care îmi dădeam seama că nu mi le pot asuma. N-am să amintesc decât un caz. Odată, într-o noapte, am fost pus să păzesc, împreună cu alt tovarăș, un sediu din inima Capitalei. Mi s-a dat o armă (ce-i drept neîncărcată), și ca loc de veghe o gheretă, unde am petrecut întreaga noapte, fără să se întâmple nimic altceva decât că am fost teribil de răvășit de această "sarcină" ce mi se impusese în termeni oarecum imperativi. A fost experiența cea mai insolită din viața mea. Era ca și cum m-ar fi pus să trag cu tunul, eu care nu cunoșteam tunul decât din literatură! Puteam să fac alte treburi - pe care le-am și făcut cu destulă aplicație - ca, de pildă, să redactez "teze" pentru ședințele de celulă, să mă ocup de gazeta de perete, să ajut pe vreun tovarăș "de jos" să-și ridice nivelul cultural, dar nu mă vedeam deloc potrivit să "fac de gardă" cu pistolul lângă mine, într-o gheretă de paznic de noapte. A doua zi am cerut să fiu scutit de asemenea "onoruri" ... Tot astfel, nu participam cu regularitate la învățământul de partid, care se făcea atunci în mod aproape empiric, deoarece, spuneam eu - și credeam, în orgoliul meu de intelectual impenitent - că mă pot instrui tot așa de bine prin studiul individual. Prin formația de om al cărților, ce-și petrecuse tinerețea prin biblioteci, deprins să citească și să asimileze tratate oricât de dificile, consideram că nu era cazul să fiu obligat a începe să silabisesc frază cu frază mici capitole sau paragrafe din "Scurtă biografie" sau din "Bazele stalinismului". Eu citeam acasă diverse opere leniniste (**Statul și revoluția** sau **Stângismul, boala copilăriei comunismului**) și socoteam că nu era necesar să fiu chemat la "curs" pentru a "învăța", timp de două ore, o pagină din broșura înscrisă în program. Mi se cerea să renunț la puterea mea de percepere și să mă cobor la nivelul începătorilor în ale alfabetului, studiind o broșură în două luni, când o puteam face în două seri. Asta era pentru mine un supliciu. Ca atare, căutam totdeauna motive să mă eschivez. Un timp, câțiva ani, mi-amers. Factorii de răspundere mă cunoșteau, îmi înțelegeau scrupulele și mă tolerau. Însă mai pe urmă, când în organizația de bază au apărut alți oameni, mai habotnici, lucrurile s-au schimbat. Nu mai era cine să mă "ierte" (Grigore Preoteasa trecuse la ministerul de Externe, George Macovescu intrase în

invățământul universitar, George Ivașcu fusese detașat la alt departament, toți protectorii mei plecasă de la Direcția Presei, eu rămăsesem acolo ca o oaie rătăcită de turma ei). În mod inevitabil am intrat în conflict cu secretarul celulei - un fost plutonier major provenit din Divizia "Tudor Vladimirescu", devenit "ziarist" peste noapte, care nu mai admitea "să-mi fac de cap", cum spunea dumnealui. La verificările din 1950 mi-a alcătuit un dosar așa de "frumos" și mi-a montat un proces așa de "tare" că am ieșit de acolo terfelit rău de tot, cu o mulțime de "bube" în cap. Eram acuzat că am manifestat "dispreț față de clasa muncitoare" (totdeauna m-am purtat în cei mai buni termeni cu oamenii de jos în locurile sau instituțiile unde am lucrat), că am fost la Sevastopol și m-am întors de acolo cu "pradă de război" (aventura mea la Sevastopol o declarasem în Autobiografia ce mi se ceruse de vreo douăzeci de ori, dar nu arătasem că "prada" respectivă era o bogată colecție de păduchi luați în noaptea petrecută la un cantonament militar din Crimeea), că aveam origine socială "nesănătoasă" (eu însumi arătasem în Autobiografie că părinții mei erau chiaburi, dar acum eram taxat de "moșier", ceea ce, cu toată gravitatea situației, m-a făcut să zâmbesc); eram apoi înfățișat ca "denigrator al tovarășului Stalin" (fiindcă nu participam la studiul "Scurtei biografii") și alte învinuiri la fel de primejdioase pentru momentul acela istoric. Hotărârea a fost excluderea din partid sub culpa de "oportunism" (o sentință mult mai indulgentă față de "crimele" enumerate mai sus). Efectul imediat a fost demiterea din funcțiunea de salariat public, dar alte urmări (de care mă temeam) mi s-au produs. Pe plan psihologic, am simțit o ușurare, deoarece nu mai eram obligat să-mi dedublez personalitatea, ca până atunci. Pe plan politic, am apelat la judecata forurilor superioare competente de partid, unde am arătat că acuzele ce mi se aduseseră erau inexacte și exagerate. Acestea au validat excluderea, însă fără nici o altă sancționare, decât aceea că nu mi se mai recunoștea calitatea de a fi încadrat în sectorul ideologic.

Alter-Ego: Ca urmare, ai fost demis și din funcția de redactor al revistei **Călăuza bibliotecarului**, pe care ai pus-o pe roate în 1949. Ce fel de revistă era aceasta?

Ego: Era prima revistă la noi de îndrumare a bibliotecarilor și ea răspundea unei stringente nevoi atunci când în țară se înființaseră și funcționau 12.000 de biblioteci (sătești, orășenești, sindicale, școlare etc.) cu tot atâția bibliotecari noi, cărora avea să le vină în ajutor publicația aceasta. E cazul să spun că am întocmit eu singur, în 1949, macheta și primul număr al revistei, de a cărei apariție m-am îngrijit până în 1952, când s-au găsit alții să mă înlocuiască.

Alter-Ego: Te întorseși, așa dar, la o activitate pe care o practicaseși mai înainte ...

Ego: Nu. N-am redevenit bibliotecar, ci redactor al unei reviste pentru bibliotecari.

Alter-Ego: Prin ce împrejurări, căci - după cum ai mărturisit mai înainte - nu-ți surădea să intri în gazetărie.

Ego: Nici aici nu făceam gazetărie propriu zis, ci act de cultură în sens mai larg. La Departamentul Așezămintelor Culturale, tutelat de ministerul Informațiilor, se simșea lipsa unei publicații pentru îndrumarea bibliotecarilor. S-a apelat la câțiva oameni de specialitate, G. Baiculescu, de la Biblioteca Academiei Române, un universitar, Victor Chereșteșiu, un exponent al sectorului editorial, Eugen Schileru, un reprezentant al secției culturale de la Confederația Generală a Muncii etc., cu sarcina de a înființa o revistă pentru bibliotecari. Acest colectiv s-a întrunit de mai multe ori, a dezbătut problema, a trasat profilul publicației proiectate, i s-a fixat chiar titlul, dar nu reușea să concretizeze ideea din cauză că nimeni nu se angaja să se ocupe direct și personal de alcătuirea revistei. Nu aveau timp pentru așa ceva. Eugen Schileru mi-a făcut mie propunerea, la ea s-a asociat și G. Baiculescu, asigurându-mă că ei, colectivul acela, îmi vor da tot concursul. Propunerea mi-a surâs. Era vorba de un fel de buletin bibliografic care să urmărească și să înregistreze întreaga producție editorială, primind cărțile noi, clasificându-le după materii (ideologice, literare, tehnice, științifice etc.), făcând scurte note despre ele și prezentându-le astfel bibliotecarilor. Așa ceva mă atrăgea. În același timp revista mai conținea articole de îndrumare pentru bibliotecari în legătură cu activitatea lor în mijlocul maselor de cititori, cu pregătirea lor profesională ș.a. Am acceptat deci

sarcina și am început imediat treaba. În câteva săptămâni - după ce ei se tot consfătuiseră vreun an de zile - am prezentat primul număr tipărit din **Călăuza bibliotecarului**. Acel prim număr de 32 pagini îl făcusem singur, cu articole scrise de membrii colectivului (care s-a și desființat pe urmă), iar după aceea, a trebuit să alcătuiesc un corp redacțional, compus din câțiva confrăți literari ca Mihail Șerban, Iulian Vesper, Camil Baltazar, apelând și la alți colaboratori din afară, și astfel revista a prins aripi, apărând cu regularitate lună de lună și treaba mergea bine. Până când la Direcția Bibliotecilor, un personaj artăgos, Ștefan Gruia, tâmplar de prin părțile Ciucului, improvizat activist cultural, a cărui prima grijă a fost să ne desfacă nouă contractele de muncă și să ne izgonească din minister, ca "rămășițe burgheze". Aceasta era o lozincă birocratică, având ca fundament o rațiune politică, însă motivul real al înlăturării era ca posturile ocupate de noi (și unde ne vedeam de treabă în mod conștiincios, fiindcă eram salariați ai Statului și slujeam Statul) să fie eliberate pentru a fi ocupate de alții. Aceștia, abia ieșiți din școala de alfabetizare, erau puși să facă muncă de culturalizare, unde, bieții de ei, scoși din rosturile lor firești, se simțeau ca musca în lapte. (Ceea ce nu-i mai puțin adevărat că unii, pornind de aici, au ajuns profesori universitari). Suportam, laolaltă cu toți ceilalți confrăți din alte instituții (scriitori ca Demostene Botez, Al. Philippide, Ion Marin Sadoveanu, Ion Vineanu etc., etc.), considerați acum indezirabili, rigorile "obsedantului deceniu", despre care s-a vorbit și s-a scris atât de mult, spunându-se totuși atât de puțin despre ceea ce a fost în realitate. Intram astfel în statutul celor condamnați să trăiască "pe margine", cum a constatat și Constantin Noica, el însuși supus în acea perioadă unui regim de "surghiun intern" mult mai sever.

Alter-Ego: Vom reveni asupra acestei perioade. Acum să vedem dacă, în afară de **Călăuza bibliotecarului**, te-ai mai ocupat și de alte reviste. Căci toți, sau aproape toți membrii "generației tinere" au avut la timpul lor câte o revistă.

Ego: Deși n-am fost "director", am pus umărul la infiriparea și viețuirea unor publicații literare. Ar fi o falsă modestie să nu le amintesc, mai ales că aceste publicații, din diferite motive,

rareori sunt înregistrate de istoricii literari sau sunt trecute sub tăcere. Or, indiferent de aportul sau importanța lor, ele au **existat** și ca atare merită să fie măcar pomenite. Astfel, în anii 1942-1944 m-am ocupat de apariția revistei **Dacia rediviva**, unde îndeplineam funcția de secretar de redacție - de fapt eram omul, singur, care făceam revista - și semnam cronică literară, precum și cele mai multe note de comentarii și polemici. Spun că eram **singurul** care făceam revista, deoarece nici unul dintre membrii "colegiului de redacție" (Aurel Cosmoiu, Mihai Isbășescu, Constantin Micu, Vasile Netea) nu se ocupa efectiv de partea redacțională, lăsându-mi mie sarcina aceasta: lectura manuscriselor, trierea lor, legătura cu tipografia, machetarea, paginarea, corectura, le îndeplineam eu singur. Ceilalți, Netea în special, nu făcea decât să-mi transmită manuscrisele care veneau pe adresa lui în cantități mari din toate colțurile țării. Revista, aproape singura publicație pur **literară** cu apariție regulată (lunară) din acele vremuri, era deschisă tuturor tinerilor talentați, fără discernămintе în privința credințelor politice, încercând să fie cât mai puțin tributară "normativelor" zilei. Acolo au colaborat mulți scriitori din epocă, și au debutat poeți care s-au afirmat mai târziu, azi fiind pe deplin consacrați. Mi-a părut rău când am văzut că Marin Preda în **Viața ca o pradă**, amintește în termeni peiorativi, chiar injurioși, această revistă, dar nu era unicul caz când el se înșela sau exagera. **Dacia rediviva** voia să umple un gol și se străduia să o facă după puterile ei, având de luptat cu rigorile regulamentelor de atunci. Acolo am reușit să public câteva cronici sau recenzii despre scriitori ce nu erau agreeați de regim (Victor Eftimiu, Ion Pas, Mihai Beniuc), să strecor articole ce nu sunau bine la urechea cenzurii (despre Franța și cultura franceză, de exemplu, într-un moment când acestea erau sever oprite de nazism), să imprim un caracter **cultural** publicației, atunci când se cerea să se pună accentul pe propaganda de război. Dacă revista a fost bună sau rea, dreaptă sau nedreaptă, meritul și greșelile îmi aparțin, fiindcă pe sub ochii mei a trecut fiecare cuvânt publicat în paginile ei. **Dacia rediviva** a apărut până în primăvara lui 1944, când bombardamentele din Aprilie au făcut imposibilă difuzarea ultimului număr ce fusese imprimat în tipografie.

Alter-Ego: Dar curând după aceea, în vara fierbinte a "evacuării" de la Câmpulung, urmărit de microbul publicistic ce nu te-a părăsit nici a unci, ai scos o altă revistă, "uitată" azi, intitulată simbolic "1944".

Ego: Prin aceasta voiam - într-un moment când muzele erau cu totul reduse la tăcere și când nimănui nu-i mai ardea de literatură fiindcă lumea însăși ardea în jurul nostru - să arăt că glasurile poetilor n-au fost înăbușite totuși, ele continuând să se facă auzite printre tunuri și bombardamentele aeriene. Din "1944" au apărut doar două numere (în iunie și iulie), cu semnături de Ernest Bernea, Tudor Ciortea, Mircea Streinul, C.N. Negoită, Victor Stoe, Mihai Moșandrei, Vlaicu Bârna, Matei Alexandrescu, V. Damaschin și alții aflați atunci la Câmpulung. Al treilea număr se găsea sub tipar, când s-a produs evenimentul istoric de la 23 august 1944 în fața căruia toate micile noastre jocuri literare nu mai aveau nici o semnificație și-și pierdeau orice însemnătate.

Alter-Ego: Și acum, revenind la perioada "obsedantului deceniu" să vedem ce s-a întâmplat după excluderea din partid și îndepărtarea din funcțiile ocupate până atunci?

Ego: După 1952, scos din câmpul muncii, fără nici un fel de venit care să-mi asigure existența, mi-am descoperit o altă indeletnicire, aceea de traducător. Fusesem menținut ca membru al Uniunii Scriitorilor, înființată în 1949 ...

Alter-Ego: Cum adică "menținut", dacă Uniunea Scriitorilor s-a **înființat** în 1949?

Ego: La înființare, Uniunea Scriitorilor din RPR, cum suna titulatura exactă, preluase o parte din membrii fostei Societăți a Scriitorilor Români - se înțelege, după un sever triaj politic - și cum eu făceam parte din vechea societate a scriitorilor și eram bine cunoscut de către cei ce conduceau acum noua organizație, am fost păstrat aici, cu intenția de a face din mine un scriitor "progresist".

Alter-Ego: Și n-au reușit!

Ego: Intențiile erau laudabile, însă eu nu prea păstram legătura cu Uniunea. Abia după ce am fost scos de la Direcția Presei și am rămas fără slujbă, am început să mă prevalez de calitatea de "membru al U.S.". Aceasta îmi asigura un statut

social și-mi dădea unele drepturi: de a rămâne în București, de a ocupa un spațiu locativ, de a călători prin țară, de a beneficia de policlinică și altele. Eram socotit "scriitor" și asta suna frumos peste tot, atât la miliție, cât și la biroul de votare. Dar nu prea activam ca scriitor. Mă duceam la diferite manifestări, participam la ședințe, fără să scot o vorbă, într-un cuvânt făceam act de prezență, și atâta tot. Se pare că aveau nevoie și de numele meu, ca figurant măcar, printre o mulțime de neofiți și oportuniști ce răsăriseră ca din pământ și umpluseră Uniunea. În materie de "creație" eram o speranță căreia i se țineau porțile deschise. Ba cadrele de acolo aveau încurcături cu mine, căci nu știau la care din secțiile Uniunii să mă repartizeze. Într-un an mă pomeneam la secția de Proză, în alt an eram trecut la Critică, pe urmă la Traduceri ș.a.m.d.

Alter-Ego: Inclasabil, cum ai fost totdeauna și ai rămas până în prezent!

Ego: Numele meu figura însă mereu printre membrii "activi" ai Uniunii. În această calitate - pe lângă mici și sporadice colaborări (note, recenzii, referate) la unele reviste literare ce-mi solicitau aportul - puteam să obțin "comenzi" pentru diverse traduceri, mai ales sub formă de "stilizări", gen de "creație" consacrat oficial atunci și retribuit după un tarif fixat prin lege. Așa mi-am descoperit noua vocație. Nu era, desigur, nici pe departe, o sursă de trai satisfăcătoare - nu era nici măcar sigură, căci puteau să treacă luni de zile fără să am nimic de lucru - dar ea m-a ferit să cunosc tragedia cumplită a multor confrăți muritori de foame, pe care-i vedeam agonizând în jurul meu. Printre cei ce mi-au acordat un ajutor vital în acei ani, au fost Al. Balaci, Al. I. Ștefănescu și Mihai Șora, toți având funcții de conducere în sistemul editorial. Astfel, an de an, am lucrat cu "materialul clientului", adică am tradus sau stilizat carte după carte - făceam și "stilizări" la texte pentru publicații periodice - conform comenzilor ce mi se ofereau, sau ofertelor pe care le propuneam eu însumi în unele cazuri.

Alter-Ego: Nu e nevoie să intrăm în amănunte, considerând cât de plăcut sau de ingrat a fost acest travaliu literar. Dar găsesc de cuviință să precizăm, măcar în treacăt, că, lucrând singur sau făcând muncă de "stilizator", ai semnat un mare

număr de traduceri. Ai vrea să amintești câteva dintre ele?

Ego: În total am re-scriș, ca să zic așa, adică am transpus în limba română literară aproape 40 de volume. Unele importante pentru cultura națională, căci, trebuie să recunoaștem, a fost o perioadă în literatura noastră, pe cât de ingrată pentru creația originală, pe atât de propice și fertilă în domeniul traducerilor. Această perioadă e cuprinsă între anii 1950 și 1970. Niciodată nu s-a tradus la noi atât de mult și atât de bine ca atunci. Printr-o muncă temeinică bine concertată și planificată de edituri, au fost transpuse în românește, în versiuni **definitive**, toate, sau aproape toate, operele principale din literatura universală clasică și contemporană, scolastică și modernistă, legitimistă sau revoluționară - fiind antrenați în această acțiune de anvergură mulți scriitori din acel timp, de la Arghezi și Blaga, Vineanu și Ion Barbu, până la unii dintre cei mai tineri. Pe măsura posibilităților proprii, mi-am dat și eu silința să corespund exigențelor artistice, contribuind la îmbogățirea culturii românești prin traduceri pe care le-am semnat, muncind uneori din greu, dar totdeauna cu mare plăcere și cu un accentuat simț al răspunderii la efectuarea lor. Ar fi obositor să înșir aici atâtea titluri, dar păstrez, ca amintire, câte un exemplar din fiecare, ele ocupă un raft întreg al bibliotecii mele, iar când le privesc nu-mi vine să cred că am putut să cizelez, ani de zile, atâtea mii de pagini; fiecare îmi amintește însă, cu o vie exactitate, condițiile și împrejurările în care le-am înfăptuit.

Eram izolat din punct de vedere social, trăiam undeva departe, spre marginea orașului, într-o casă patriarhală, cu grădină și flori multe, și unicul meu suport existențial erau aceste traduceri, pe care le efectuam cu multă plăcere, încredințat că persist astfel în lumea culturii, singura care mi-a stârnit totdeauna interesul. Așa am reușit să străbat acei ani grei. Dar, totodată, privind acum această activitate, ea îmi produce și un sentiment de melancolie: lucrând la cărțile altora (uneori am "stilizat" și romane originale ale unor veleitari ce se cramponau să fie "scriitori"), când am vrut să mă întorc la ale mele am constatat că mâna îmi era obosită și sufletul putred de litaratură.

Alter-Ego: Poate că exagerezi ... Nu am impresia că mâna ți-a

"obosit" chiar într-atât. Dovadă că în ultimul timp ai scris câteva evocări publicate în volumul amintit, **Umbre pe pânza vremii**, care a stârnit interesul cititorilor și al criticii. E drept, sunt cam puține subiectele atacate acolo, s-ar fi convenit să fii mai darnic, să povestești mai pe larg și despre alte aspecte ale vieții literare pe care ai cunoscut-o. Așa cum ai scris "Amintiri de la **Vremea**" sau despre "Corabia cu ratați", ai fi putut să scrii, de pildă, și despre experiența de la cenaclul "Sburătorul", unde figurai printre prezențele obișnuite, mai ales că acel cenaclu a jucat un rol important în cariera celor mai mulți scriitori din perioada interbelică și despre care ei vorbesc în amintirile lor, cu pietate, dar, adesea, și cu emfază sau cu lux de amănunte. Ce te-a împiedicat să le urmezi exemplul?

Ego: Poate tocmai faptul că s-a scris prea mult despre acest cenaclu, intrat acum în legendă. Ca să mai adaug și eu ceva, ar fi însemnat să umblu pe căi bătătorite. Și, de altfel, frecvența mea la "Sburătorul" a avut un caracter oscilatoriu și intermitent. N-am fost un adept fidel al grupului și nu mă consider îndreptățit să vorbesc despre el în termeni familiari.

Alter-Ego: Nu te numărai printre devotații celebrului cerc, totuși erai socotit de către unii "sburătorist". Ar fi nevoie de o explicație la acest capitol.

Ego: Acolo mă dusesem pentru prima dată în primăvara lui 1933, într-o zi din cursul săptămânii, împreună cu Dan Petrașincu. El devenise și avea să rămână un membru devotat al cenaclului. Pentru mine era, ca să zic așa, vizita de prezentare, când l-am cunoscut personal pe Lovinescu. Am fost primit cu multă amabilitate și amfitrionul mi-a inspirat, la rândul său, ca om și ca intelectual, o reală admirație. Nu m-a dezamăgit cu nimic, așa cum se întâmpla în alte cazuri, când "maestri" admirați în vitrina cafenelei, cunoscuți în intimitate produceau mari decepții. M-a invitat să viu și să citesc ceva la cenaclu, în ședințele de duminică după amiaza. Am citit de câteva ori versuri și proză, însă atmosfera nu m-a captivat. Cenaclul din anii 30, de exemplu, nu mai mi se părea nici pe departe la nivelul celui din deceniul anterior, despre a cărui activitate știam, ce-i drept, numai din cele ce se scrisese prin reviste și despre care aveam foarte bune păreri. Acum predo-

mina acolo "cafeneaua" și se bucurau de mare trecere anecdota, bârfa, șueta, după modelul - invocat adesea cu preferință - ședințelor de la "Junimea" de altă dată. Or, asemenea procedee pe mine nu mă atrăgeau. Afară de asta, față de orizontul spiritual și problemele acute ale acelei "generații tinere" din care veneam eu (și care se adăpa și voia să țină pasul cu marile mișcări artistice și culturale din alte părți ale lumii), deși se promova acolo o literatură "modernistă", cenaclul mi se părea că se menține la un nivel și într-o atmosferă oarecum desuete. Astfel că, pe de o parte, lipsa mea de sociabilitate - cenaclul se transformase într-un fel de reuniuni mondene de cuconet, boiernași, magistrați și generali scoși la persie (dar probabil că acesta e caracterul oricăror grupări de acest gen din lume) -, pe de altă parte nivelul modest al discuțiilor și schimbul de amabilități ce se practica în timpul ședințelor "de lucru" m-au făcut să mă duc tot mai rar. Ba, într-un timp, iritat de predilecțiile cancaniere ale cenaclului, am scris vreo două articole negative, deplângând soarta tristă a marelui critic obligat să asculte și să suporte atâtea platitudini etalate sub ochii lui. (Un astfel de articol se intitula: "Despre critici literari și cenacluri", publicat în **Timpul nostru** în 1934). Lovinescu nu s-a supărat - era obișnuit cu asemenea reacții **eretice** ale discipolilor săi - din contra mi-a arătat totdeauna aceeași simpatie pe care i-o dovedeam și eu fără rezerve. De câteva ori m-a reținut duminica seara la masă, ceea ce era o mare cinste pentru un "sburătorist". Frecventăm însă cenaclul cu totul întâmplător, și numai spre sfârșitul vieții Maestrului, la invitația lui, am fost prezent de două sau de trei ori, la ședințele oarecum mai solemne, când s-au făcut fotografii pentru posteritate. În ele figurez și eu printre alți "sburătorști" mai vechi și mai fideli decât mine.

În privința participării la asemenea gen de manifestări - ședințe de cenaclu, șezători literare, la care eram solicitat - trebuie să recunosc că am rămas un izolat, un "sălbatec" - așa cum observai tu la un moment dat - pentru că nu mă adaptam la spiritul și practicile lor, nu-mi recunoșteam aptitudini să apar pe scenă, iar gândul că ar trebui să mă prezint în fața unui auditoriu, oricât de restrâns, îmi producea o adevărată panică.

Eu nu eram eu decât atunci când mă aflam singur în fața hârtiei albe și-mi dădeam drumul gândurilor fără nici o constrângere din afară. Cu martori vizibili, procesul meu de gândire se anihila complet și cădeam în postura unui om de o desăvârșită banalitate.

Alter-Ego: Era efectul unei structuri intelectuale și sufletești aparte. Ea este caracteristica multor oameni care se consacră mai intens vieții spirituale. Cu atât mai mult în cazul tău, cu o înfățișare fizică ce nu te favoriza.

Ego: Am avut totdeauna senzația că apărând pe scenă m-aș îneca în ridicol. De aceea evitam "ieșirea" în lume.

Alter-Ego: Aici interveneau anumite complexe de inferioritate. Ca atare, rămânând pe acest teren psihologic al discuției noastre, propun să atingem o problemă ceva mai delicată, absolut personală și specifică, deoarece se referă la o situație oarecum ieșită din comun. Ai spus singur, la începutul prezentei convorbiri, că te considerai un handicapat, sau așa ceva. Ei bine, această impresie, sau conștiința acestui fapt - de a fi cu un cap mai scund decât alții - în ce măsură te-a urmărit de-a lungul vieții, știind, totuși, că activitățile la care ai fost solicitat le-ai desfășurat, după cum s-a văzut, într-un ritm destul de normal?

Ego: Normal, în aparență! În realitate - fără să cad pradă complexelor de care vorbești, ce m-ar fi putut strivi până la urmă - m-a apăsât gândul că fiind "cu un cap mai scund" decât ceilalți, am avut un destin ce mă scotea din rândul oamenilor obișnuiți. Condiția aceasta fizică m-a privat de multe lucruri, dar eu n-am dramatizat-o. Iar dacă **natura m-a trădat**, cum spunea Toulouse-Lautrec, eu n-am înșelat-o pe ea, și i-am dat tot ce mi-a cerut, fără să pretind compensații sau recompense. Am trecut prin aventuri și excese, trupești și sufletești, ce mă puteau duce la pieire, dar care m-au îndreptat, îmi place să cred, către un palat al Sapienței. Niciodată n-am simulat, n-am dorit să fiu **altfel** decât cum mi-a fost dat să fiu. N-am practicat afectarea, infatuarea, snobismul, pedanteria, falsa gravitate, false aere de superioritate prin care mulți și-au cucerit poziții solide în societate. Eu am rămas "eu", cel trădat, cel frustrat, fără să-mi "fardez" în vreun fel existența.

Alter-Ego: În schimb, tot natura ți-a acordat cu indulgență

câteva avantaje pentru care ai putea să-i fii recunoscător. Fiindcă n-ai fost un om chipeș, fiindcă n-ai avut mușchi puternici și pumni tari, pe tir. e nu te-au racolat politicienii în lumea lor veroasă, nu te-au asaltat femeile cu sentimentalismul lor vorace, nu te-au frecat majurii în armată cu instrucția lor barbară, iar în literatură nu te-au adoptat bisericuțele. Ai fost deci un handicapat norocos.

Ego: Toate "avantajele" astea mă excludeau din rândul bărbaților normali, însă datorită lor am fost un om liber, care n-a cunoscut plaga servitutilor pomenite de tine, un om în sufletul căruia poate nu s-a uitat nimeni, dar nici eu nu m-am agățat de pulpana nimănui, trăind cu intensitate viața într-o alternanță continuă de voluptăți și amărăciuni tainice. O "cârțiță incandescentă", cum se considera Panait Istrati, un ins cu suflet de rege în piele de cerșetor, cum se caracteriza Rousseau, sau un romantic cu sânge princiar, cum spunea Knut Hamsun, trei oameni față de care eu mi-am atribuit totdeauna multe asemănări sufletești.

Alter-Ego: Dacă la aceștia mai adaugi **Omul subteranei** și pe **Monsieur Teste**, adică Absurdul și Orgoliul intelectual excesiv, în carnea cărora te regăseai deasemeni la anumite etape, e lesne de constatat că ofereai exemplul unui monstru psihologic de care societatea, colectivitatea umană nu avea nevoie.

Ego: Slăbește-mă cu "societatea umană"! Știm de ce este în stare! În cazul meu trebuie să recunoști că nu "avantajele" pe care le enumerai adineauri, oferite unui om mărunț, ci mai degrabă ponderația și modestia m-au pus la adăpost, în sensul că m-am ferit să mă arunc în întreprinderi ce m-ar fi depășit și m-ar fi dat peste cap. În istorie sunt destule cazuri de oameni mici - și bine intenționați - care au vrut să fie "mari". Voi aminti numai două exemple ce s-au petrecut, ca să zic așa, sub ochii mei. Când Dolfuss, cancelarul Austriei, s-a opus ca țara lui să fie inclusă la imperiul german nazist (în 1934), Hitler îl trata cu cinism drept "pigmeu", și chiar "pitic", și-l înlătura cu brutalitate din calea lui, realizând cu forța Anschluss-ul. Am asistat și la penibila scenă când Mihai Beniuc, președintele Uniunii Scriitorilor din R.S.R. a fost "aruncat" din această demnitate, la un congres al breslei, de către un confrate - hai, să nu-i rostim

numele - care-i făcea un rechizitoriu de o insolență ce nu putea fi justificată decât de faptul că agresorul părea a fi cu un metru mai înalt decât agresatul. Și asemenea scene se întâmplă destul de des în nobila noastră societate omenească.

Alter-Ego: Nu-i mai puțin adevărat că unii oameni mici la trup (și înguști la minte) suferă de un megalomanism refutat, iar atunci când au ocazia se dezlănțuiesc cu furie, fără să-și dea seama că întrec măsura și că-i așteaptă un sfârșit lamentabil.

Ego: Din fericire, am scăpat de asemenea șicane. Eu am privit totdeauna lucrurile astea cu multă luciditate și am rezistat ispitei de a intra în hora deșertăciunii lor. De altfel, cu temperamentul meu inflamabil și cu deficiențele fiziologice recunoscute, nu puteam să mă aștept la nimic bun. De câte ori am vrut să mă angajez în vreo problemă de idei, de exemplu, de la prima fentă de spadasin civilizat, partenerii mei adoptau un stil grobian, și renunțam la plăcerea duelării. Am înțeles ce putea să rezulte și evitam pozițiile sau atitudinile susceptibile să producă iritarea celor cu pumni tari. Mai ales că la noi, cu moravurile noastre balcanice, chiar și în cele mai "elevate" domenii de activitate - în literatură, în artă, în știință - dacă nu ai pumni tari ca să-ți intimidezi concurenții sau picioare iuți ca să alergi de la o somitate la alta spre a le câștiga favoarea, prea departe nu ajungi, oricât de înzestrat sau de pregătit ai fi. Din aceste motive, nu m-am avântat prea sus în viață, deși aș fi putut s-o fac.

Alter-Ego: Cu alte cuvinte "modestia" ce ți se atribuie de unii și de care faci tu însuți caz adeseori, aici își are tălcul. Ea nu este o **modestie** adevărată, ci consecința unor situații prescrise prin destin și cărora le ești obligat să te supui.

Ego: De vreme ce lucrurile, faptele, nu pot fi verificate în esența lor, să presupunem că așa ar fi. Adică, vrei să spui, am fost "modest" fiindcă nu mi-a stat în putință să mă manifestez în lume pe măsura dorințelor și tentațiilor comune tuturor oamenilor. Ia-o cum vrei, dar eu știu că pe deasupra oricăror considerații de acest fel, modestia a fost o calitate autentică, ce m-a însoțit în toate împrejurările și la toate vârstele prin care am trecut.

Alter-Ego: Și nu-ți pare rău, nu ai regrete în această pri-

vintă? Că n-ai deținut sau n-ai atins poziții mai "înalte" în viață, că n-ai realizat ceea ce-ai fi putut să realizezi?

Ego: În nici un fel. Î eșec doar hiatusul care s-a produs în cultura românească la sfârșitul anilor '30, când avântul luat de forțele spirituale ale poporului nostru a fost frânt dintr-o dată, iar acestea au fost zdrobite fără cruțare, creind un gol de câteva decenii. S-au pierdut valori reale sau potențiale de neînlocuit, prin dispariția câtorva contingente de oameni înzestrați, și paguba asta n-o va putea înlocui nimeni, niciodată. Neamul românesc le înregistrează însă și pe acestea, cu resemnare, la capitolul sacrificiilor sale nesfârșite. Și mă întreb mereu, cu melancolie, ce s-ar fi întâmplat dacă acel hiatus nu s-ar fi produs? Pierderea a intervenit tocmai în momentul cel mai favorabil al istoriei noastre zbuciumate. După realizarea marelui ideal al înfăptuirii unei țări întregite, pentru care poporul român a luptat veacuri de-a rândul, după împlinirea acestei supreme aspirații naționale, sosise momentul ca oamenii de aici să arate ceea ce pot și pe plan spiritual. În răstimp de două decenii - cât a existat o **România Mare** - s-au făcut salturi enorme în domeniul cultural. Dar totul a durat numai două decenii și a fost doar un **început**. Tocmai când generațiile din acea perioadă se pregăteau să dea roadele extraordinarei lor eflorescențe, li s-a tăiat brusc elanul, într-o singură noapte. (Dacă nu s-ar fi întâmplat așa, poate că și pomul nostru ar fi dat mai multe roade!) Și vrei să nu detest crimele Istoriei! ... Generațiile de azi, tot atât de înzestrate și de avântate, au fost obligate - în condiții nu mai puțin vitrege - să ia totul de la început repetând niște experiențe consumate cu mult înaintea lor. Dar unde ar fi fost ele, aceste generații și posibilitățile lor spirituale, dacă ritmul evoluției noastre culturale n-ar fi fost intrerupt?

Alter-Ego: Subscriu la aceste confesiuni atât de patetice - la care nu mă așteptam - și le consemnez numai dacă ești de acord să le menținem.

Ego: De acord. N-am emis decât niște adevăruri banale, cunoscute de toată lumea.

Alter-Ego: Bun. Așadar, pe plan personal, zici că nu regreti nimic. Totuși, ce ți-ar fi plăcut să fii în lume?

Ego: Fermier. Să trăiesc printre cai și eventual să scriu cărți

ciudate despre oameni ciudați. (Ca Faulkner, dacă îmi îngădui!)

Alter-Ego: Sau ca Panait Istrati, crescător de porci la Baldovinești. Așa ceva nu s-a întâmplat, sau dacă s-ar fi întâmplat, ai fi ajuns la un răsunător faliment. Și, atunci, cum ți-ai petrecut viața?

Ego: Anapoda. Mai mult cu mintea decât cu trupul. Adică, gândind mult și producând puțin.

Alter-Ego: Am văzut asta. Încă un paradox al existenței tale. Dar aș vrea să știu ce opinie ai despre felul cum te-ai "produs" în altă ordine de idei, sau, ca să fiu mai indiscret, în domeniul stării civile?

Ego: Vrei, după câte înțeleg, să intrăm în amănunte de ordin absolut intim, și te gândești poate la viața mea sentimentală. Ei bine, tot ce pot să spun este că acest domeniu e și mai încălzit decât cel spiritual pe care l-am tot răscolit până acum, însă o anumită pudoare, ce m-a caracterizat totdeauna, mă împiedică să abordez asemenea subiecte. Ele zac în adâncul ființei mele, ca într-un depozit închis cu șapte lacăte (cum mi s-a reproșat adeseori, de către persoane dornice să pătrundă în acest teritoriu interzis). Experiențe de acest gen n-au fost nici puține, nici tocmai banale. (Unele sunt consemnate în paginile de jurnal intim care s-au păstrat). Dar de vreme ce n-au apucat să fie "decantate" în creații literare, să nu răscolim nisipurile sub straturile cărora sunt îngropate atâtea "mituri" rămase neexplorate. Să lăsăm cucoanelor bătrâne plăcerea de a-și exhiba "păcatele tinereților" în romane anoste și desuete, bune pentru consolarea fetelor dezamăgite.

Dacă însă, prin întrebarea de mai sus, încerci să atingi un teren ceva mai larg, al avatarurilor de ordin familial, aici aș putea să fac câteva destăinuiri, deși unele dintre ele se leagă de întâmplări fatale ce mi-au zdruncinat puternic existența. Familia noastră a avut un destin ingrat, în cadrul ei petrecându-se evenimente dureroase, de gradul marilor tragedii clasice. Tatăl meu a murit ca martir în 1950, la 77 ani, în împrejurări dramatice, similare celor descrise de Șolohov în romanul **Pământ destelenit**. Într-o noapte, din oameni înstăriți și buni gospodari, părinții mei au devenit pribegi, fără nici un

adăpost unde să-și odihnească bătrânețile. A fost o lovitură cumplită, ca atâtea altele de atunci! Căci Istoria era lacomă de victime nevinovate și le devora fără cruțare oriunde le găsea.

Alter-Ego: Probabil însă că numai așa se clădesc treptele pe care omenirea se îndreaptă spre zonele de dincolo de Bine și Rău.

Ego: Nu știu ce fel de zone vor fi acelea, dar prea mari iluzii nu ne putem face ... Biata mea mamă s-a stins, cu doi ani mai târziu, la aceeași vârstă și în aceeași împrejurări nefericite pentru dânsa. Pentru a doua oară părinții mei dădeau **totul**, cu deosebirea că de data asta își dădeau și sufletul. Acum amândoi odihnesc în cimitirul din Viișoara, acolo unde își făcuseră sălașul când au pus prima dată piciorul pe pământul dobrogean și unde am reușit să le aducem osemintele.

Alter-Ego: Dar viața își urmează nestingherită cursul ei, vindecând marile răni și compensând toate jertfele. Venindu-ți vremea, cum se zice, a trebuit să întemeiezi și tu o familie.

Ego: De asemenea lucru nu mă simșeam cătuși de puțin în stare. Gândeam la fel ca Emil Cioran într-unul din aforismele sale: "Mi se părea mai ușor să întemeiez un imperiu decât o familie". Totuși, "imposibilul" s-a realizat! În vara anului 1944, în timpul evacuării de la Câmpulung, am cunoscut-o pe soția mea - era licențiată a Facultății de Litere, cu specialitatea Franceză și Italiană - și ne-am căsătorit, la o săptămână după 23 August. Căsnicia s-a dovedit, după cum se vede, durabilă, prin faptul că celibatarul ireductibil care mă credeam și boemul incorigibil care eram, au fost domesticiți.

Alter-Ego: Pesemne că așa e firesc și așa trebuie să se întâmple. Nimeni nu poate trăi singur, chiar dacă se complăce într-o lume fremătătoare: "de gândiri și de imagini". În căsnicia unui scriitor, a unui artist în general, dacă lucrurile merg bine și durează, meritul este numai al soției, căci ea este aceea care trebuie să înțeleagă, să ajute și să facă unele concesii.

Ego: În ceea ce mă privește, m-am bucurat de toate aceste privilegii, dovadă că am ajuns la vârsta înaintată de azi, pe care o socoteam irealizabilă mai înainte și de care aproape că mă rușinez acum. Cu ce scop mi-a fost, oare, acordată? ... Dar dacă s-a întâmplat așa, asta se datorează tovarăsei mele de viață. În

consecință, singura răsplată ce li se poate oferi unor astfel de soții este să le adresăm omagiul ce li se cuvine, aceasta constituind doar o mică satisfacție pentru marea lor devoțiune.

Alter-Ego: Ești autorul a două cărți - între altele - primite cu interes și curiozitate la timpul lor: romanul **Adolescenții de la Brașov** și monografia **Costache Negri**. Mi se pare foarte curioasă abordarea acestor subiecte, date fiind coordonatele biografice ale unui scriitor născut și, după cum am văzut, legat sufletește mai mult de pământul dobrogean? Oricine ar putea găsi și aici un alt paradox al existenței tale.

Ego: Ca dobrogean, m-am gândit să scriu și eu o carte despre viața din Dobrogea - la un moment dat chiar mă pregătisem pentru un roman care s-ar fi intitulat "Oamenii de lângă cer", consacrat țăranilor de acolo. Acest roman ar fi trebuit să fie "Morometii" mei, cu deosebirea că eu îi vedeam mai puțin sofisticati și politizați, ci mai lirici și mai integrați în fluxul panteistic al vieții de la țară, (ca în cărțile lui Jean Giono, de pildă). Din păcate însă, totul a rămas în proiect. Întorsăturile istorice nu se potriveau cu viziunea mea. Dobrogeanul din mine a devenit autorul unui roman a cărui acțiune se petrece în Transilvania, apoi am intrat în haina de biograf al unei personalități tot așa de depărtată, strâns legată de pământul Moldovei: Costache Negri. Aceste două alegeri puteau să intrige sau să nedumerească, dar lucrurile sunt foarte simple și perfect explicabile.

Alter-Ego: Despre **Adolescenții de la Brașov** am vorbit mai înainte, încât nu mai e nevoie să insistăm acum. Să ne oprim puțin la monografia consacrată lui Costache Negri - un subiect oarecum insolit în contextul pregătirii și preocupărilor tale literare.

Ego: Aceasta a fost o acțiune propulsată de două perspective: sentimentală și ideologică. Ea a pornit de la următoarea împrejurare: într-un an, m-am aflat printre cei 3-4 scriitori solicitați de Editura de Stat pentru Literatură și Artă să lucreze la **Antologia poeziei românești de la începuturi până azi** (apărută în 1954). Mie îmi revenise sarcina să cercetez, între altele, opera poetică a lui Costache Negri. Această operă e destul de redusă, după cum se știe, și fără merite literare

deosebite. Cu acel prilej mi-au căzut însă în mână și am citit cu mare emoție scrisorile adresate de el fiicei lui, scrisori publicate prima dată de Emil Găleanu în 1909. Mi-am dat numaidecât seama că am în față o figură cu totul excepțională, despre care se scrisese prea puțin, în mod superficial și foarte convențional. Până atunci nu știam aproape nimic despre Negri ca persoană particulară. Dar omul m-a captivat. Și astfel eu, care îmi propusesem și mă pregăteam cu asiduitate să fac o carte despre André Malraux, spiritul cel mai strălucit și mai fetișizat din secolul XX, m-am pomenit făcând una despre ... Costache Negri, un personaj obscur din vechea Moldovă dinainte de Unirea Principatelor. Distanța este enormă, iar opțiunea mea ar putea să pară paradoxală și să producă stupefacție. Pentru mine însă ea era cât se poate de logică și rezonabilă. Căci prin Costache Negri nu încercam decât să mă întorc la "izvoare", abordând tezaurul de virtuți morale și sufletești umane și patriotice ale neamului nostru, ilustrate de acest mare bărbat. Prin el descopeream adevăratele seve ale românismului. (Dar oare Malraux nu spunea că a regăsit Franța la cincizeci de ani?) Costache Negri ar putea fi un bun erou de roman - ca Bălcescu sub pana lui Camil Petrescu, bunăoară, sau ca totdeauna norocosul Ion Ghica - deoarece în viața lui se întâlnesc de toate: episoade revoluționare, lupte politice, momente romantice, secvențe din culisele marelui diplomatie, patriotism inflăcărat, exotism, călătorii etc., elemente ce-ar putea foarte bine alcătui materia unui roman.

Alter-Ego: El este personajul principal al unei opere montată recent la București: "Violete de Parma".*)

Ego: Numai că opereta aceasta nu sună ca un omagiu, ci mie mi se pare mai curând un sacrilegiu ... Marea figură a lui Negri, plină de demnitate și noblete, nu se potrivește deloc cu rolul ușuratec dintr-o operetă, fie ea oricât de bine intenționată. Dar asta nu ne mai poate nici mira, nici indigna, de vreme ce vedem că genul acesta de amuzament a prins rădăcini în zilele noastre. Multe personalități proeminente din secolul XX, André Gide,

*) Muzica de Elly Roman. S-a jucat în anii '70 la Teatrul de Operetă din București.

Léon Blum, Churchill, Malraux chiar, ca să nu mai pomenesc de alții, au devenit eroi de operetă, fiind puși să cânte și să joace pe scenele Parisului sau ale New-York-ului, în chip de "staruri" sau "superstaruri".

Alter-Ego: Nu te ambala, asemenea lucruri s-au mai întâmplat și altădată. Chiar în vremuri glorioase. Aristofan, în "Norii", l-a pus pe Socrate să cânte și să joace ca un clown.

Ego: Acela poate că-și merita rolul, fiindcă el însuși se comporta în viață ca un histrion. În cazurile noastre, însă, nu se poate închipui un caraghioslăc mai mare, dacă nu cumva la baza unor asemenea "creații" nu stă vreo tendință pur și simplu denigratoare.

Alter-Ego: De ce nu l-ai abordat atunci pe Negri din perspectiva epică a unui roman?

Ego: Mai întâi, fiindcă biografia lui nu era încă destul de bine cunoscută și impunea numeroase clarificări nu numai de ordin psihologic, dar chiar și istoric. Am pornit la treabă cu gândul tocmai de a spulbera anumite legende și de a prezenta omul în adevărata lui valoare. În al doilea rând, voiam să umplu o lacună în pregătirea mea proprie, căci nu cunoșteam nici personajul nici epoca și a trebuit să fac foarte multe cercetări ca să intru în subiect. Nu era terenul pe care mă mișcam eu. Mi-ar fi fost mai ușor să scriu ceva despre Baudelaire, contemporanul lui Negri, căci știam mai multe despre poetul parizian, totuși solitarul de la Tg. Ocna mi s-a impus. Pentru a trasa biografia lui a trebuit să străbat tot secolul al XIX-lea românesc, consultând tratate de istorie, documente de arhivă, organe de presă, manuscrise inedite, lucru pe care nu-l făcusem niciodată și nici nu mă gândeam să-l întreprind cândva. Mi-a prins bine această trudă și m-am felicitat că, deși târziu, la peste patruzeci de ani, după febrile rătăcirii prin alte teritorii ale culturii, am găsit în sfârșit, prilejul de a mă adăpa la lumea fenomenelor istorice românești. Căci istoria românească e captivantă când pătrunzi în ea ca scriitor.

Și dacă nu m-aș teme că mă taxezi iarăși de bovarism, cum m-ai acuzat mai înainte, aș spune că pe plan psihologic și moral în Costache Negri m-am regăsit mai mult decât în orice alt personaj din literaturile pe care le-am parcurs. Probitatea lui

morală, patriotismul, cultul prieteniei, modestia, renunțările lui mi le simțeam și ale mele, de aceea personalitatea sa m-a captivat, iar în biografia cînsărată lui am pus ceva din mine insumi. Aceasta este perspectiva **sentimentală** ce m-a determinat să abordez asemenea subiect.

Cealaltă perspectivă, **ideologică**, dacă se poate spune, rezultă din faptul că monografia mea se înfățișa ca o bravadă - și chiar voia să fie! - într-o vreme când figura lui Costache Negri era pusă în umbră, ca "lipsită de importanță", iar omul era considerat un "tip infect" de unii istorici literari de atunci. În conjunctura când eu mi-am propus să-l prezint pe Negri, astfel de "restitui" nu erau privite cu ochi buni, ba chiar implicau nenumărate neplăceri pentru cei ce se încumetau să le facă sau să le gireze. Cartea a fost lucrată în anii '50, cu intenția de a fi publicată la Centenarul Unirii din 1959. N-a putut să primească însă drept de apariție, decât în 1966, după șapte ani de așteptare, când a văzut lumina tiparului în colecția "Oameni de seamă" a editurii Tineretului. Mă bucur să constat că în ultimul timp personalitatea lui Negri intră tot mai des în atenția istoricilor noștri, fiind încadrat printre diplomații iluștri din lumea europeană modernă.¹⁾

Alter-Ego: În schimb studiul despre Malraux, vechea pasiune, a fost abandonat, ca atâtea altele. Încă un capitol trecut la "pasiv"!

Ego: Nu numai că l-am abandonat, dar mai târziu am căpătat o altă optică, absolut diferită. Dacă un lucru nu-l faci la timpul său, ocazia e definitiv pierdută. Voiam să întocmesc o monografie apologetică despre Malraux, ca om și ca scriitor. Între timp s-au scris o mulțime de exegeze și biografii, unele mai laudative decât altele, reluând și amplificând legenda pe care el însuși și-o construise în viață cu atâta ambiție și abilitate și care în posteritate tinde să ia proporții fastidioase. Cei ce s-au ocupat de personalitatea lui l-au privit din **exterior**, folosind

1) Despre Costache Negri, vezi volumele: Pompiliu Păltânea: **Viața lui Costache Negri**, Editura Junimea, 1985;
Diplomați iluștri, vol. V, Capitol de Dan Berindei, Editura Politică, 1986.

episoade și amănunte create și puse în circulație fie de protagonistul însuși, fie de admiratori veniți din literatură. Paralel cu acestea, au apărut însă și câteva cărți datorate unor persoane care au trăit în preajma lui și l-au cunoscut în intimitate (fosta soție, foste prietene, fiul adoptiv Alain Malraux etc.²⁾) și în acestea sunt strecurate constatări și impresii care arată că omul idolatrizat nu era chiar atât de mare "erou" pe cât se întreceau să-l prezinte ceilalți. Existența lui, considerată ca o "aventură absolută", are și părțile ei mai puțin glorioase. Fiecare act al său era bine calculat, pe toate planurile: sentimental, politic, matrimonial, literar, chiar în calitate de "combatant" etc. Omul, setos de publicitate, a fost o prezență seducătoare în peisajul uman al secolului XX, însă în comparație cu alți camarazi de generație, în comparație chiar cu cei doi frați ai lui jertfiți în focul evenimentelor, a știut să se pună la adăpost în fața marilor riscuri, participând la Istorie, dar culegând din ea numai ceea ce putea să alimenteze calitatea de scriitor. Și-a edificat o carieră strălucită, ajungând să dețină un portofoliu de ministru, însă, în viziunea mea, n-a atins culmile la care aspira. Ar fi vrut să fie un Lawrence al Arabiei, un Saint-Just, dar a sfârșit ca demnitar conformist, stingându-se din viață pe un pat de spital select din Paris, cu personal medical de elită, unde încerca să facă și din propria-i agonie un subiect de literatură, o ultimă "aventură", așa cum făcuse din toate celelalte demersuri ale lui. Unii îl consideră un "Hugo" al secolului XX, dar comparația mi se pare cam forțată. La un moment dat eram ispitit să scriu un "Anti-Malraux", însă mi-am dat seama că n-ar fi servit la nimic tentativa de a demola un monument pe care secolul a acceptat să-l ridice printre atâtea dărâmături ilustre. Am renunțat și la asta. Am scris doar un capitol: "Malraux, sau tragicul mascat" (publicat în *România literară* în 1978) și m-am oprit. Observăm în prezent că, paralel cu legiunile de admiratori, apar și mulți exegeți, în Franța, care-l pun sub semnul controversării. Și con-

2) Despre André Malraux, vezi volumele: Clara Malraux: *Le bruit de nos pas*, 3 vol., Editura Grasset, 1963, 1964, 1969; Suzanne Chantal: *La coeur batant*, Editura Grasset, 1976; Alain Malraux, *Les marronniers de Boulogne*, Editura Plon, 1978.

stat, în mod obiectiv, că după ce am fost primul la noi în țară care am scris foarte elogios despre Malraux (în 1933), sunt acum, după cincizeci de ani și mai bine, tot primul care-l propun unei analize lucide.

Alter-Ego: În tinerețe erai fascinat de personalitatea lui și-l ridicai în slăvi. Mai târziu, odată cu înaintarea ta în vârstă, ți-ai strangulat entuziasmul. Să nu fie oare o meteahnă a bătrâneții?

Ego: N-aș crede. Mai degrabă a fost o "despărțire" de Malraux. După multe reflecții și analize, citind și printre rânduri studiile ce i s-au consacrat, am început să văd în el, în "aventura" lui, elementele **făcute**, artificii, care nu mă mai pasiona ca înainte. Opera lui rămâne ceea ce este, o colecție de percutante speculații abstracte, dar viața lui mi se pare o trufașă gloriolă, bine pusă în scenă, și suspectă de oportunism. Mi-am pierdut simpatia pentru el ... Și, ca să mă întorc la Costache Negri al nostru, deși la acesta nu am ce să rețin ca operă literară, stimez în continuare personajul, pentru caracterul lui moral de o integritate exemplară, pentru civismul și patriotismul său dezinteresat, mergând până la sacrificii de ordin intim, ca să poată contribui la înfăptuirea unor acte vitale pentru țara și poporul său. Pe bună dreptate Alecsandri îl considera "ultimul reprezentant al marilor noștri străbuni", iar Eminescu vedea în el "unul din cei mai mari, mai iubiți fii ai poporului românesc".

Alter-Ego: Monografia despre Costache Negri a fost, deci, o revenire în interiorul istoriei românești ...

Ego: Este absolut exact. Până atunci umblasem mai mult prin cultura franceză.

Alter-Ego: ... și cartea s-a bucurat de-un frumos succes la critică și la public. Dar se mai știe, în cercuri mai restrânse, că ai scris sau ai încercat să scrii o biografie a lui Petru Groza. Alt subiect insolit în activitatea ta.

Ego: A fost și asta o "aventură", care a sfârșit penibil. N-aș vrea să răscolesc acest episod.

Alter-Ego: Totuși, fiindcă a venit vorba, și fiindcă ne aflăm la acest capitol, măcar câteva cuvinte. A fi biograful unui prim-ministru nu e un lucru banal și merită să fie cunoscut.

Ego: Nici prin gând nu mi-a trecut vreodată că am să ating

acest titlu. Am fost pur și simplu chemat să fiu biograful lui Petru Groza în momentul când el se afla la apogeul carierei sale. Consilierul lui de presă, gazetarul Theodor Iorga, o figură foarte pitorească în lumea presei bucureștene de orientare democratică, a venit într-o zi la mine, la Direcția Presei, și mi-a făcut - nici mai mult, nici mai puțin - propunerea să scriu o carte despre șeful său. La început am refuzat, socotind că n-o să iasă nimic dintr-o asemenea idee, pe care o consideram himerică, dar "Nebunul" - așa i se spunea lui Tudorică Iorga pentru inițiativele lui năstrușnice - a perseverat și după câteva luni de ezitări am sfârșit prin a intra în joc. **À contre cœur.**

Alter-Ego: "Jocul" era ispititor, orice s-ar spune ...

Ego: Mărturisesc cu mâna pe inimă că nu mă atrăgea. Priveam totul ca o glumă cu răspunderi mari și mă feream să-mi iau angajamente prea ferme. Dar stăruințele lui Iorga n-au încetat până în momentul când am cedat. Mi-era teamă că dacă refuz mă dau afară din minister.

Alter-Ego: Nu te simțeai în stare să realizezi o asemenea operă și nici nu te trăgea inima s-o faci. Recunoști că era un angajament politic de la care te derobai?

Ego: E drept, n-aș fi vrut cu nici un preț să-mi pun semnătura pe o carte apologetică, fiind vorba mai ales de un om politic controversat în acel moment pe plan intern și extern. Afară de asta, nu găseam nici un punct de convergență între mine și el. Prin temperament și caracter, prin opțiuni politice, ca structură psihică și intelectuală, îl consideram din cu totul altă categorie umană decât aceea pe care mi-o recunoșteam ca proprie. Pe lângă rezervele de ordin subiectiv, aveam și multe indoieli că se va alege ceva din tentativa noastră. Totuși, am pornit la drum cu gândul că "opera" (în cazul că voi reuși să fac ceva) ar putea fi publicată **fără semnătură**, ca un omagiu oficial adus primului ministru. Începutul s-a întâmplat prin luna Aprilie 1947. Iorga-Nebunul m-a pus în legătură cu șeful guvernului, acolo am fost bine primit și, după prezentările de rigoare, am convenit cu demnitarul să pornim numaidecât la treabă. Adaug că el nu și-a manifestat nici un fel de reținere în privința persoanei destinată să-i scrie biografia. Avea încredere în consilierul lui de presă. Am înțeles apoi, de la primul con-

tact, că era dornic și nerăbdător să-și vadă viața așternută într-o carte. Toate astea, m-au obligat, oarecum. Nu mai puteam să dau înapoi. Am întocmit repede un plan de lucru, hotărând ca o zi pe săptămână premierul să o consacre exclusiv pentru "biograf", căruia i-a fost imediat pusă la dispoziție și o dactilografă de la Consiliul de Miniștri. O vară întreagă am colaborat în condițiile cele mai cordiale. Aveam usile deschise peste tot, eram chemat să particip la diverse manifestări patronate de "șef", îl însoțeam prin țară când se adresa cu diferite prilejuri populației - și aceasta se întâmpla foarte des, căci îi plăcea să țină discursuri - luam parte la recepțiile oficiale de la Președinție, ca să nu pierd nici un moment important din activitatea sa. În luna August am stat la Deva, unde mi-a încredințat arhiva personală (documente de familie, corespondența, mărturii despre tribulațiile profesionale, ca avocat și om politic etc.), iar dânsul venea acolo în fiecare sâmbătă și rămânea până luni, petrecând împreună sfârșitul de săptămână în lungi și foarte plăcute conversații, fie la Deva, fie la Băcia, (moșia lui), în jurul unor mese îmbelșugate laolaltă cu toți membrii familiei și cu cei doi sau trei "oficiali" nelipsiți, printre care cântărețul Alexandru Grozută, care-l însoțea pretutindeni pe premier și-l desfăta cu vocea lui seducătoare. În tot acest timp, impetuosul bărbat povestea episoade din viața proprie și din viața publică pe care o străbătuse în toate sensurile și la toate nivelele, iar eu trebuia să înregistrez. Deși, atunci când m-am angajat la această treabă aveam, după cum am spus, serioase îndoieli că voi putea scrie o carte despre un prim-ministru în funcțiune, pe parcurs am constatat că mă aflam în fața unui om cu o existență ce depășea tiparele comune, un om realmente demn de a fi nu numai subiectul unei biografii obișnuite, dar un formidabil personaj de roman, care, intrat pe mâna unui Balzac, ar fi dat naștere la o capodoperă. Excelența sa, ca personalitate, m-a captivat. Era un mare cozeur, avea o vervă scânteietoare, știa să povestească - și avea ce povesti! - încât, ca biograf, am lucrat cu antren și asiduitate câteva luni de zile. Prin luna Octombrie, când jumătate din carte era gata (vreo 200 pagini bătute la mașină), i-am prezentat lucrarea, invitându-l să-și dea părerea. După câteva zile m-a chemat la domiciliul

său din București, ca să "stăm de vorbă". Era într-o seară frumoasă de toamnă și eu eram teribil de emoționat. Ce-o să spună oare omul despre care am scris, după ce-a citit cele ce am scris despre el? Repet, era numai jumătate din cartea plănuită. Omul s-a arătat mulțumit de ceea ce am făcut și a trecut numaidecât la aspectul concret al problemei.

- "Bun, îmi place cum ai scris, o să fie o carte de mare succes și o să ne îmbogățim amândoi".

Credeam că glumește. Îl știam un temperament jovial, bonom, deschis, amator de anecdote, capabil să facă șotii și să savureze glumele. Convorbirea noastră începuse în termeni cât se poate de afectuoși încât nu prevedeam nici o deraiere pe parcurs. Aveam și martori la întrevvedere: colonelul Bădescu, directorul de cabinet, Cuza Hotta, noul său consilier de presă (pe Theodor Iorga îl prinsese între timp cu o coțcărie și-l înlocuise) și locotenentul Bejan (din marină) un fel de aghiotant.

- "Personal, sper să mă aleg cu ceva, domnule prin-ministru. Dumneavoastră o să vă mulțumiți cu gloria", am strecurat eu, deasemenea în glumă, la aluzia lui că o să ne "îmbogățim amândoi".

- "Ba nu, ba nu, vom împărți drepturile de autor în mod egal. Așa e corect!"

Când am auzit aceste cuvinte, rostite pe un ton foarte hotărât, am avut un șoc îngrozitor, ca și cum mi-ar fi căzut tavanul în cap. La orice m-aș fi așteptat, numai la asta nu: primul ministru să ceară a împărți niște drepturi de autor cu un pârlit de scrib angajat să-i scrie biografia! S-a iscat o discuție aprinsă pe această temă, eu susținându-mi cauza, ca autor, dânsul insistând să-și capete partea, socotindu-se co-autor.

- "Cum adică, ți-am pus la dispoziție materialele necesare, arhiva personală, corespondență, ți-am povestit viața mea, pe care n-ai făcut decât s-o transcrii, și nu recunoști că am contribuit și eu la această carte?!"

Am rămas uluit de asemenea interpretare și am simțit că-mi pierd cumpătul. Nu-mi mai dădeam seama ce spun, ce ripostez. Îl cunoșteam foarte bine pe partenerul meu - poate mai bine decât oricine, fiindcă pătrunsesem adânc în intimitatea individualității sale - îl studiasem și-l analizasem sub

toate raporturile: sentimental, politic, economic, profesional, familial etc., știam totul despre dânsul (chiar și lucruri inavuabile), dar n-aș fi crezut că în momentul acela avea să ridice o astfel de problemă. Discuția noastră s-a transformat repede într-o adevărată dispută. A durat vreo trei ceasuri și mai bine, de la șase și ceva și până pe la zece seara, într-o manieră care nu era deloc nici academică, nici protocolară. Am încercat să-i explic că manuscrisul respectiv - corpul delict se afla pe măsuta din fața noastră - e o **Biografie**, iar nu **Autobiografie** sau o carte de Amintiri, ca **În umbra celulei** de exemplu (aceasta apăruse cu vreun an mai înainte, scrisă de un alt confrate al meu, dar nesemnată), așa că toate drepturile se cuvin celui ce a scris-o. A fost în zadar. Certat cu eticheta, cum eram întotdeauna, ocolind limbajul sofisticat, nefamiliarizat cu rafinamentele de cabinet și cu subtilitățile diplomatice, consternat pe de altă parte de stăruința lui neclintită în această chestiune, eu am uitat cu cine stau de vorbă și am depășit măsura, trecând peste orice limită a bunului simț. Devenisem de-o cutezanță ce friza insolența. Îmi reproșa, între altele, că am de gând să-mi fac "casă în București" cu o carte despre domnia sa.

- "Ce, dumneata ești Emil Ludwig, să ai asemenea pretenții?!"

La care eu, ca și cum cineva mi-ar fi luat mințile, am replicat pe loc, crezând că astfel parez lovitura:

- "Nu am trufia să cred că aș fi Emil Ludwig. Dar nici Dumneavoastră nu sunteți Roosevelt. Și credeți că Roosevelt i-a cerut lui Emil Ludwig să împartă drepturile de autor cu el?"

Asta a pus vârf la toate. Încordarea ajunsese la paroxism. M-a făcut ingrat (nu eram), necuviincios (am fost), că vreau să-l exploatez (nici gând!) și altele, la care n-am mai ripostat. Am observat că asistentii noștri intraseră în panică. Se foiau pe scaunele lor și se uitau la noi ca la doi actori jucând într-o piesă absurdă. În cele din urmă, colonelul Bădescu a intervenit, ca să pună capăt acestei comedii caraghioase:

- "Domnule prim ministru, e ora când trebuie să vă faceți programul de seară ..."

M-am ridicat, am salutat pe toată lumea cu respect și am cerut îngăduința să mă retrag. Toată truda mea de o vară

întreagă și speranțele lui de a vedea o carte scrisă despre dânsul, s-au prăbușit într-o singură seară. Relațiile noastre cordiale au înghețat brusc. Abia când am ieșit de acolo, în noaptea aceea frumoasă de toamnă, mi-am dat seama ce gafă, ce imensă prostie făcusem, cât fusesem de imprudent. Mi-era teamă să mă duc acasă. În noaptea aceea am dormit în altă parte. Dar întâmplarea n-a avut consecințe. Totul a rămas ca o taină îngropată între noi. Iar cele 200 pagini dactilografiate i le-am cedat fără nici o altă pretenție. E adevărat, între timp dânsul îmi avansase diferite sume pentru munca desfășurată, în contul "drepturilor de autor".

Alter-Ego: Ai făcut o mare greșeală. Dacă ziceai ca el, te alegeai cu mai mult, așa cum au procedat alții ...

Ego: Ai dreptate, la fel am judecat și eu, însă prea târziu. A fost nu o greșeală, ci o mare gafă din partea mea.

Alter-Ego: Și "Biografia" n-a mai continuat-o nimic?

Ego: Nu, fiindcă momentul prielnic trecuse. Lucrurile astea s-au petrecut în 1947. În 1948 deja proiectul nu mai era de actualitate.

Alter-Ego: Dar Petru Groza era încă prim ministru și a fost multă vreme, până la sfârșitul vieții, șeful statului.

Ego: Da, însă în ierarhia politică nu se mai bucura de aureola necesară pentru un act ce presupunea promovarea unui cult al personalității. Etapa "Groza" fusese depășită. În 1948, anul întâi al Republicii, pe ecranul politic apăruseră alți candidați la titlul de primă figură a statului.

Alter-Ego: De fapt, n-ai regretat prea mult că "afacerea" n-a reușit.

Ego: Scăpasem de obsesia că voi fi obligat să-mi pun semnătura pe o carte despre un politician de carieră. Așa ceva nu mă încânta.

Alter-Ego: Nu te-ai mai întâlnit niciodată cu Petru Groza. N-ai dorit, sau el te-a dezavuat în vreun fel?

Ego: N-a urmat nici o dezavuare și nici o răzbunare din partea lui, așa cum mă temeam. Dar eu am evitat să mai dau ochii cu el, deoarece cred că aș fi intrat în pământ de rușine, după cele ce s-au întâmplat. Mi-amintesc că într-o zi, pe Calea Victoriei - îi plăcea să se plimbe pe stradă, ca să fie popular - l-am

văzut venind din direcția opusă, și atunci m-am retras repede într-un gang, evitând întâlnirea.

Alter-Ego: S-ar fi putut ca ea să se desfășoare normal, printr-un salut ceremonios sau o strângere de mână. Oricum, pe mine m-ar fi interesat să știu ce impresie a păstrat el și la ce sentimente a ajuns.

Ego: Nu m-a preocupat problema în sine. De altfel, experiența aceasta mă afectase așa de tare, mă traumatizase atât de rău, încât aveam senzația că jumătate din mine s-a rupt și s-a prăbușit în vid. Iar când la ea s-au mai adăugat și altele - cea din 1952, de pildă, când am fost alungat din cadrele ministerului - nu m-am mai simțit om întreg și mă jenam să mai ies în lume. Mi se părea că sunt un pariu al societății.

Alter-Ego: Vreau să cred că exagerezi. N-am avut niciodată această impresie, chiar atunci când te studiam mai atent.

Ego: Mă stăpâneam. Și nu m-am plâns nimănui.

Alter-Ego: Oricum, eu te consideram un om mulțumit în general și împăcat cu viața, indeosebi când te regăseam pe un teren, ca să zic așa, magic: călătoriile. Și tocmai aș vrea să ne oprim puțin asupra acestui subiect, dat fiind că în destul de dese ocazii te-am însoțit pe diverse drumuri, atât prin țară cât și peste hotare. N-am să uit, de exemplu, că într-o vară te-am surprins alergând prin forfota miilor de turiști ce străbăteau sălile muzeului **Ermitaj** din Leningrad, căutând sala "moderniștilor" ca să vezi tablouri de Van Gogh, Gauguin, Matisse sau Picasso, aflate într-o cămăruță de la mansarda clădirii, unde nu avea acces vizitatorii de rând. În altă împrejurare, te opreai să contempli străvechea bisericuță din **Densus**, sau frumoasa esplanadă de la noua Orșova. Într-o noapte de august, la hramul mănăstirii Putna, te războiai cu puricii din clopotnița bisericii, gândindu-te că tot acolo, cu un secol în urmă, dormise și tânărul Eminescu pe un așternut de paie. Și altele, și altele ...Toate acestea trădau existența celui "dor de ducă" de care ai pomenit mai înainte și care nu s-ar fi putut bănuir că te urmărește chiar cu atâta persistență. Erai socotit mai mult om de bibliotecă și de birou, puțini știau că te atrag deplasările în spațiu. În ciuda vremurilor și a situațiilor prin care ai trecut și pe care le-ai acuzat cu vehemență în cursul con-

vorbirilor de față, ai călătorit totuși mult.

Ego: Călătoriile au fost și rămân o patimă frumoasă a vieții mele. Și se cuvine să precizez că am trăit într-o eră când sentimentul geografic s-a dezvoltat în rândul conaționalilor noștri, odată cu dezvoltarea turismului ca activitate generală organizată și paralel cu intensificarea relațiilor economice și comerciale. Depărtările nu ne mai sperie, nici deplasările în spații mari. Dacă mai înainte numai englezii se simțeau oriunde ca acasă la ei, fiindcă, după cum se spunea, în imperiul lor soarele nu apunea niciodată, acum și "țărani de la gurile Dunării" cutreieră lumea de la un capăt la altul, cu vaporul sau cu avionul, dovedindu-și pretutindeni calitățile de oameni bravi și întreprizi. Lumea noastră a evoluat enorm în această direcție și într-un timp record. Altădată, o călătorie, oricât de scurtă, era un eveniment, azi călătoria a devenit o banalitate, e la îndemâna oricui și a străbate pământul e aproape o obligație de serviciu. Mamei mele, de exemplu, când a trecut odată podul de la Cernavodă, cu trenul, ducându-se la rudele sale din Muntenia, i se păru că a făcut "ocolul pământului", în vreme ce un nepot al ei le trimite acum părinților lui "vederi" din Singapore sau Calcutta, unde face curse cu vaporul pe care lucrează ca timonier, fără să se mai mire nimeni că a ajuns până acolo.

Eu n-am călătorit atât de mult pe cât mi-ar fi plăcut să o fac, fiindcă o perioadă lungă, de prin 1940 până în 1965 (deci un sfert de veac) generației mele i-au fost interzise posibilitățile de a ieși din țară. Chiar și aici se călătorește uneori cu mare greutate. Mi-aduc aminte că în 1952, când a murit mama, la Constanța, nu m-am putut duce s-o văd pentru ultima oară și să particip la înmormântare din cauză că nu obținusem la timp "Autorizația de călătorie" de la Prefectura Poliției. Este una dintre cele mai dureroase amintiri ale mele, însoțită de un regret care mă apasă fără încetare.

Alter-Ego: Totuși, te-ai înfruptat destul din plăcerile voiajului.

Ego: Am debutat în această serie de escapade turistice încă din tinerețe, în 1937, când am întreprins un prim și splendid voiaj în Grecia. Atunci am putut străbate tărâmurile clasicismu-

lui atic confruntat cu viziunile spiritului modern, febril și neli-
niștit. În 1938 mi-am purtat reveriile pe frumoasele și pitoreștile
coaste ale Dalmației, iar în 1939 am efectuat o altă călătorie
memorabilă în Franța, facilitată de Institutul Francez din
București, participând la marile serbări jubiliare de la 14 Iulie
(150 ani de la revoluția din 1789) și vizitând câteva din monu-
mentele celebre ale artei și civilizației franceze. În 1943 am
reușit să petrec zece zile la Istanbul. Pe urmă, călătoriile peste
hotare fiindu-ne inaccesibile, am străbătut toate drumurile
patriei, din Delta și până în Țara Oașului, am trecut prin toate
orașele (în afară de două în care n-am călcat încă: Huși și
Calafat), încât mă declar mulțumit în această privință. După
aceea, când mi s-a oferit din nou posibilitatea, am pornit mai
departe, prin Europa, și, datorită O.N.T.-ului sau unor prieteni
binevoitori de peste hotare, am traversat continentul de-a lun-
gul și de-a latul, de la Tbilisi la Versailles, și din Creta până la
Capul Nord. (Aici, vreau să cred că am fost primul turist
român care a pus piciorul pe esplanada de la Capul Nord,
privind "Soarele de la miezul nopții", în vara lui 1973). Ba am
fost și în China și în Coreea, în 1975 - cu o excursie organizată
de ONT - când am avut prilejul să cunosc altă lume, cu oamenii
ei modești, harnici și cinstiți ce ne arătau nouă, românilor o pri-
etenie copleșitoare.

Alter-Ego: Impresiile de ordin spiritual culese din contactul
cu universul chinez ar fi trebuit să te preocupe în mod special.

Ego: În acea parte a globului am avut, de fapt, revelația unei
structuri spirituale și a unor viziuni despre existență cu totul
deosebite de ale noastre, izvorâte din vastitate spațială și
adâncime temporală. Acolo realția OM-NATURĂ-TRANSCEN-
DENTĂ este o realitate imuabilă, exprimată prin palatele cu
denumiri "celeste" și prin templele sau pagodele cu acoperișuri
în formă de aripi, ca și cum și-ar lua zborul spre înaltul zărilor.
Toate acestea ilustrează acea tendință de elevație spre cer, ca o
eliberare a sufletului omenesc din temnițele himei. Călătoria în
China a fost cea mai revelatorie în descoperiri de ordin spiritu-
al, fiindcă luam contact cu elemente inedite, absolut diferite de
ale culturilor occidentale ce ne sunt atât de familiare.

Alter-Ego: Ai fi fost obligat să scrii și să publici impresiile pe

care le-ai cules.

Ego: Am notate carnete întregi despre toate acestea, dar nu le-am finisat așa cum trebuie pentru o carte. Câte ceva am mai publicat totuși, pe ici pe colo. Citesc și savurez mult impresiile de călătorie ale altora (despre China, care părea cea mai depărtată de noi, s-au scris în anii aceștia câteva cărți foarte interesante), dar ale mele mi se par fade și frugale, poate fiindcă spun prea puțin față de ceea ce am văzut și așa fi putut să povestesc. De altfel, pentru mine scopul călătoriilor nu a fost să scriu despre ele, ci pur și simplu **să le fac**, ca să cunosc lumea și să-mi împlinesc o dorință intimă, devenită de fapt o necesitate vitală: de mișcare în spațiu după lungi perioade de imobilitate în camera de lucru. Eu nu sunt de acord că "Partir, c'est mourir un peu", din contra, cred că orice plecare e o ieșire din imobilitate, o renaștere. Am considerat călătoria o formă de a evada temporar din "cultură", din livresc. O întoarcere la viață. O dezintoxicare. Însă niciodată n-am călătorit ca un orb, am citit, m-am documentat mult înainte de a porni la un drum, ca să **văd** mai bine. Dar ceea ce mă îndemna să pornesc la drum era dorința, curiozitatea de a lua contact nemijlocit nu numai cu forme diverse de civilizație, ci și cu anumite fenomene **cosmice** despre care știam că se petrec pe suprafața pământului. Am descins astfel în clima insuportabilă - pentru noi, oamenii din emisfera boreală - din apropierea tropicelor, (în partea de sud a Israelului, la Eilat), unde aerul frige ca într-un cuptor, și am trecut apoi dincolo de Cercul polar, unde timp de trei luni, vara, ziua nu se sfârșește nici o clipă, ș. soarele nu apune deloc. Am zburat altădată peste Himalaia și am privit de sus Everestul, pe care oamenii se străduiesc mereu să-l escaladeze cu piciorul. Asemenea experiențe sunt tulburătoare și ele ne ajută să ne facem o imagine mai exactă despre planeta pe care trăim. Dar ceea ce am reținut din toate călătoriile întreprinse, este că fiii Terei, viața lor concretă, lupta lor pentru existență, sunt la fel peste tot. Diferă doar condițiile de trai și structurile geografice. Nu e însă mai puțin adevărat că, pe măsură ce formele de civilizație se dezvoltă și se extind, uniformizarea vieții planetare se accentuează. Avea dreptate poetul când psalmodia:

Ah! que le monde est grand à la clarté des lampes;

Aux yeux du souvenir que le monde est petit!

La un secol după acest lamento, Baudelaire ar putea constata că, în vremea noastră, când turismul e o industrie foarte activă, planeta a devenit și mai mică, iar oamenii se îndreaptă către o nouă sferă de evadare - călătoriile în cosmos. Deocamdată acestea se desfășoară experimental, dar avem, și aici, de pe acum, destule descrieri ce ne satisfac curiozitatea. Probabil că într-o zi se vor banaliza și ele.

Alter-Ego: Important rămâne însă tot **omul**. Călătoriile în interiorul ființei umane nu se vor banaliza niciodată. Spun toate acestea , gândindu-mă că ar fi cazul să-ți ordonezi **Amintirile**. De ce nu te hotărăști să le așterni pe hârtie pentru urmași?

Ego: Dacă-i vorba de amintiri, cred că am depănat destule și aici, în convorbirea asta lungă a noastră. Dar caierul lor e mare și nepuizabil. Aș putea spune, la fel ca poetul citat adineauri, că am atâtea amintiri de parcă aș fi trăit o mie de ani. Uneori stau și mă mir cum de pot fi acumulate atât de multe, înglobând existențe întregi, într-o cavitate craniană atât de mică. Niciodată nu mă satur de uimire contemplând această miraculoasă cutiuță încărcată de amintiri care se crede centrul Universului ... așezată pe umerii omului ... În privința scrisului, în vremea noastră se scriu prea multe memorii, cu prea multă ușurință, în unele cazuri derogând de la etica adevărului. N-aș vrea să cad în asemenea păcat. Amintirile sunt ultima consolare pentru ceea ce am avut și am pierdut. Se cuvine deci să ne apropiem de ele cu emoție și pietate. De aceea mă sfiesc să-mi încerc puterile într-un gen ce pare facil la prima vedere, dar implică dificultăți de necrezut pentru cine vrea să-și asume marile lui responsabilități. Datoria memorialistului este să fie corect cu sine și cu lumea pe care o evocă, dar adesea se pune problema dacă să se prezinte faptele așa cum **au fost**, sau așa cum **ar trebui**, ori **ar fi trebuit** să fie? Aici e o altă dilemă!

Alter-Ego: A cărei rezolvare s-o lăsăm în sarcina istoriei literare sau a posterității. Fiindcă numai ele vor tria și reține ceea ce merită și **trebuie** să fie reținut ... Acum, însă, la capătul convorbirii noastre, pe care o consider fructuoasă și revelatoare, aș

vrea să-ți pun, în chip de concluzie, o ultimă întrebare, legată de telul comun al tuturor oamenilor: **Fericirea**. Din cele ce mi-ai împărtășit, aş deduce că nu ai fost în relații prea strânse cu această zeită fugitivă, înfășurată în mii de văluri, după care aleargă toți muritorii de pe pământ. Ai cunoscut-o vreodată, ți-a intrat vreodată în casă?

Ego: Aș fi ingrat, dacă aş răspunde negativ. Ba pot spune că am umblat cu Ea la braț pe magistralele Vieții de nenumărate ori, dar fericirea apare în ipostaze fulgurante, ca o stare capricioasă și neprevizibilă. Alergi după ea și n-o prinzi, vine când nu te aștepti și dispare când ești mai sigur că ai pus mâna pe ea. O adevărată senzație de fericire am trăit - și trăiesc totdeauna - atunci când reușesc să mă eliberez din mecanismul legităților omenesti și să mă integrez în marele flux al fenomenelor cosmice: când privesc cerul instelat, când mă aflu la marginea mării sau în mijlocul câmpiei fără margini. În asemenea clipe îmi aduc aminte că sunt o parte - o părticică infimă - din Univers, că pulsez în acord cu el și că mi-a fost hărăzită favoarea de a participa câteva clipe - cât durează viața unui om - la fascinanta lui existență. Nu e asta o Fericire?

Alter-Ego: Dacă am privi-o, poate, din Sirius. Dar noi ne aflăm încă pe Terra.

Ego: De unde Fericirea pare să fie izgonită chiar de cei ce o râvnesc mai mult: oamenii. Și e de prevăzut ca ea să se supere într-o zi și să părăsească planeta noastră, pentru a se adăposti în alte unghere, mai cumini, ale Universului.

Alter-Ego: Ți place să vorbești în metafore. Asemenea figuri retorice pot fi interpretate în multe chipuri! ... Și atunci, să lăsăm fluxul fenomenelor cosmice și să ne întoarcem de unde am pornit: printre pământeni.

Ego: Dar n-am părăsit nici o clipă acest teren, despre care ar fi încă destule de spus.

Alter-Ego: În incheiere, o singură întrebare ti-aș mai pune. Am vorbit mult despre trecut. Ce părere ai despre prezent?

Ego: M-aș feri să mă pronunț ... N-am nici libertatea, nici curajul să vorbesc, așa cum s-ar cuveni, despre prezent. Chiar cele ce am relatat până acum au fost adevăruri dezvăluite numai pe jumătate, rostite cu lacătul la gură, căci Adevărul

întreg niciodată - și cu atât mai puțin astăzi! - nu poate fi pus în lumină. Dar dacă vrei să cunoști mai bine conținutul gândurilor mele, ți-aș oferi paginile de jurnal intim, unde vei găsi unele răspunderi la întrebarea de mai sus.¹⁾ Iar dacă te mulțumești cu un răspuns fabulatoriu, te-aș trimite la romanul englezului George Orwell, intitulat simplu "1984" (a fost scris în 1949). În acel roman de ficțiune sunt prezentate, într-un mod zguduitor de verosimil, toate supliciile vieții noastre de azi. Un Big Brother (Marele Frate) dictează și supraveghează mișcările oamenilor (le controlează gândurile, le numără pașii, le cântărește hrana, le dirijează emoțiile), comportându-se ca un tiran în cea mai diabolic-computerizată cu putință dintre lumi posibile. Este **Utopia** (Satira) secolului XX. Și tot un englez a trebuit s-o scrie și pe aceasta ...

Alter-Ego: Te credam doar sceptic și blazat. Văd că ești și refractar.

Ego: Aceste atribute formează damnațiunea omului lucid din **prezentul** despre care vrei să afli ce părere am.

Alter-Ego: Altă poveste, care s-ar lungi la nesfârșit dacă am începe s-o deșirăm ... Deocamdată, să punem capăt aici convorbirii noastre, cu convingerea că am surprins, oricum, câteva mărturisiri semnificative despre veacul în care ne aflăm și despre un om a cărui viață și credințe au fost profund marcate de capriciile acestui veac.

Ego: Indiferent cum, acest om se pregătește acum să-și încheie rostul pe lume. Să-și ia rămas bun de la Existență. Fără regrete și fără remuscări. Ci doar cu emoția că totul se sfârșește și intră în imperiul ireversibil al Tăcerii.

Alter-Ego: Spre care, în forul tău interior, ai aspirat totdeauna cu o secretă și adâncă voluptate.

Ego: Fiindcă, în ciuda gălăgioasei noastre agitații omenesti, Tăcerea e ultima și suprema realitate.

Alter-Ego: Dar ultima ta dorință care ar fi?

Ego: Ca această convorbire a noastră, pe care o consider testament spiritual, să nu fie divulgată până în anul 2011.

Alter-Ego: Adică peste un sfert de secol de la înregistrarea

1) Vezi volumul "7 ani cât 70", jurnal intim apărut în 1997.

ei. Cifră rotundă!

Ego: Nu. Acest salt peste timp mi se pare prea scurt, ca model de exprimare. Eu zic, peste o sută de ani de la nașterea interogativului. Cifră și mai rotundă! Poate că atunci adevărurile exprimate aici, despre mine și despre epoca în care am trăit, nu vor mai "intriga" pe nimeni și vor fi acceptate, cel mult, ca o poveste voalată despre un om și diverse întâmplări banale de la acest grozav sfârșit de mileniu. **À bon entendeur, salut!**

București, 1986.

ANEXE

Autobiografie

Eu poate am în sânge strămoși sfârșiți
În vaste
Singurătăți de basm,
Vrăjiți de vin, de dragoste sau misticism.
În rapsodia mea de visuri
Aud chemări discrete
Ce vin din depărtări de vieți
Drapate-n dulci regrete,
Șoptind că-s purtătorul unor lumi
Care-și preling adânc prin mine
Ca niște Nimburi mari
Străvechea lor splendoare,
Așa precum parfumul străbate într-o floare -
Și-adesiori mă-ntreb de sunt real
Sau o fantasmă rătăcind prin soare.

În inima-mi, ca-ntr-un ghioc
Întors spre crugul vieții,
Palpită-n ritmuri calde
Întregul Univers.
Suflările câmpiei,
Clamorile cetății,
Ajung până la mine și se prefac în vers.

Mă culc târziu, spre-apusul nopții,
Mă scol târziu, spre miezul zilei,
Mă plimb prin largile odăi
Urzind imagini, rime;
Admir tablouri, salut statui,
Vorbesc oglinzilor și sunt,

Solemn amant al Silei,
Hotarul nestatornic dintre lacrimă și cânt.

Pe tave de argint penaii mi-aduc masa
Urcând scările și coborând
Cu pași de umbre grele.
Mănânc încet, fumez din pipă calm
Și câinele e-n toată casa
Tăcut și nobil spectator al reveriei mele.

Nici un om nu bate-n poarta austerului conac
Unde-mi depăn existența când vesel, când posac,
Nici trist, nici fericit, și prea bogat și prea sărac ...

Doar seara la fereastră apare luna, în etate,
Vorbindu-mi de eternitate.

1938.

Redempțiune

În bătrânul și abrașul veac atomic douăzeci,
Eu, dintre visători desigur cel mai mare,
M-am hotărât să trec prin viață cu pași rari și reci,
Căci viața nu-i decât o febră trecătoare.

M-am săturat de atâta "cultură" și "progres".
Mi-e sufletul de rătăcire și restrîns plin.
Din văpăia tinereții-mi nimic nu s-a ales
Decât un gust amar ca de cucută și pelin.

Cu patimă-am crezut în Libertate și Adevăr,
Dar în zadar le-am urmărit stihia-nșelătoare.
Blestemat ca un Adam, schimbam adesea pe un măr
Un paradis de-avânturi, pentru-o clipă de-alinare.

De-aici încolo nu mai sunt
Semețul prinț al tinereții.
Mi-am împlinit și rolul crunt
De dansator la balul vieții.

Furat de-amețitoare desfătări,
Ca un smintit sorbeam orice beție
Din cupa care până chiar mai ieri
Făcea să-mi pară anii fântâni de apă vie.

Pe-atuncea seama nu-mi dădeam
Ce scurtă și fragilă-i viața;
Cu serile la brat, domol, porneam
Și mă-ntorceam când albă-i dimineata.

Ca somnambulii rătăcind fără victorii,
Cețos mă clătinam pe marginea pierzării.
Ah, de-aș mai ține minte câți ani și câte glorii
Mi-am îngropat în cimitirele visării! ...

Acum parcă nu mai știu pe ce cărări am mers.
Am mângâiat iluzii, am cercetat himere,
Am cucerit infernuri și ceruri de plăcere,
Dar toate, ca și fumul, în urma mea de mult s-au șters.

Nu vreau nimic să laud, nici s-acuz
Din tot ce-a fost atât de viu și de confuz.
(Și chiar tristețea, dacă mi-o condamn,
Din pasiune s-a născut, asemeni unui psalm.)

Aminte însă dacă îmi aduc
De basmul ce mi s-antipărit pe față,
E fiindcă simt, încet, la vale cum mă duc,
Cu inima-mi - un bastiment de gheață.

Azi fruntea mea-i un Elsenor
Cu terasele pustii și triste.
La tâmpile îmi flutură batiste
Pentru cel din urmă zbor.

Închis-am cercul de răzvrătiri și de trufie.
S-a stins în mine falnicul rebel.
Înclinând ușor pateticul drapel,
Din nou, supus, mă-ntorc la tine
 Și-n genunchi îți cer iertare,
 Clementă Veșnicie!

1955.

Ultima verba

În viforul de jale prin care trece-n azi
Răbdarea e virtutea ce ne-a mai rămas.
În ea durerea noastră urlă fără glas -
Pădure ciopârțită de paltini și de brazi.

Pe cerul țării mele scrie Libertate,
Dar cruda cutropire ne-apasă tot mai greu;
Privirile-n tăcere adastă-n zări, mereu,
Și inimile gem în lanțuri ferecate.

O zi ne pare astăzi mai lungă ca un veac,
Mai neagră ca o hrubă, mai tristă ca un sat
Spre-ale cărui holde în goană se abat
Puhoaie de lăcuste ce-n zgură le prefac.

Durerea ne e pâine și lacrimile, vin;
În loc de cântece, lozinci ce poartă ura-n zări,
Și-aceste crunte flamuri ni-s aprige serbări.
Teroarea-alungă somnul. Trezirea ne e chin.

Înobilați de doliu și de-ndârjire plini,
Tiranii și Minciuna din lume vor goni!
O sabie-a Dreptății de-apururi vom slăvi
Înveșmântând-o în lauri și-n ramuri de măslini.

Feriti-vă din cale-i, voi, stirpe de nomazi!
Blestemele așteaptă doar un teribil ceas ...
În viforul de jale prin care trecem azi
Răbdarea e-avuția de **încă** ne-a rămas.

1952.

A.D.L.

Pe-al meu stindard sunt scrise trei litere: A.D.L.
Numai lor le-am consacrat și viața mea și roadele.

Aceste trei litere sunt pentru mine un crez:
Adevăr înseamnă prima și pentru el lucrez.
Dreptate e a doua - din calea ei nu mă abat,
Și-a treia-i **Libertate**, instinctul meu cel mai curat!

Lector : Dumitru Constantin ZAMFIR

Tipărit la: S.C. **INFCON** S.A. Constanța
str. Prof. Murgoci nr. 1, tel./fax: 041/58.56.27, 58.05.27

Bun de tipar : 01.02.1999. Apărut: 1999.

Hârtie offset : 60g/m².

Format: 16/61x86. Coli tipar: 10

Un june cavaler, în armură, doarme sprijinit pe scutul său, la umbra unui arbust de laur. El visează că o tânără femeie în costum violet-purpuriu, cu părul negru – plasată de pictor în partea dreaptă a tabloului – se apropie de dânsul și-i oferă o spadă și o carte. În spatele ei, pe un pisc, se zărește un castel fortificat, pregătit să susție asaltul asediatorilor. La stânga Cavalerului, altă femeie, cu părul blond, îmbrăcată într-un vestmânt albastru-pur, îi oferă un buchet de flori albe. Peisajul din partea acestei figuri reprezintă un colț de natură, idilic, liniștit și odihnitor. Cavalerul este îmbiat de cele două fecioare, una oferindu-i o spadă și o carte, ca să devină un luptător sau un savant (la alegere), adică un om activ; cealaltă, un buchet de flori, simbol al gingășiei și al gratuității, ca să rămână un contemplativ. Spre care să se îndrepte? Iată dilema! Acest "Vis al cavalerului" este o alegorie prin care Rafael sugera cele două căi ce-l solicită deopotrivă pe omul tânăr: a vieții active și a vieții contemplative.

La fel și eu, am pendulat totdeauna între Acțiune și Contemplație, tentat de amândouă în aceeași măsură, dar fără a mă decide total pentru nici una ...

Pericle Martinescu